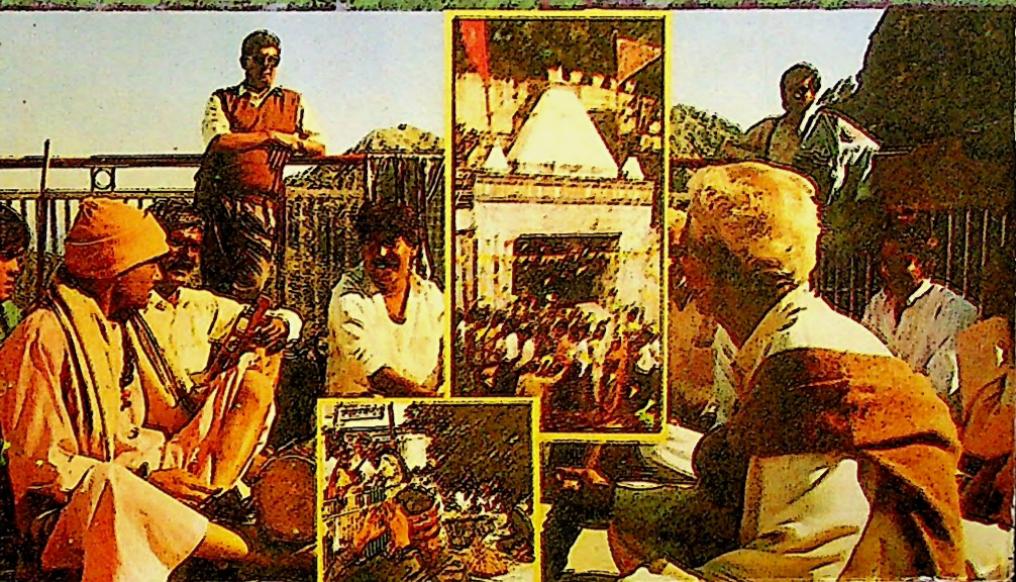
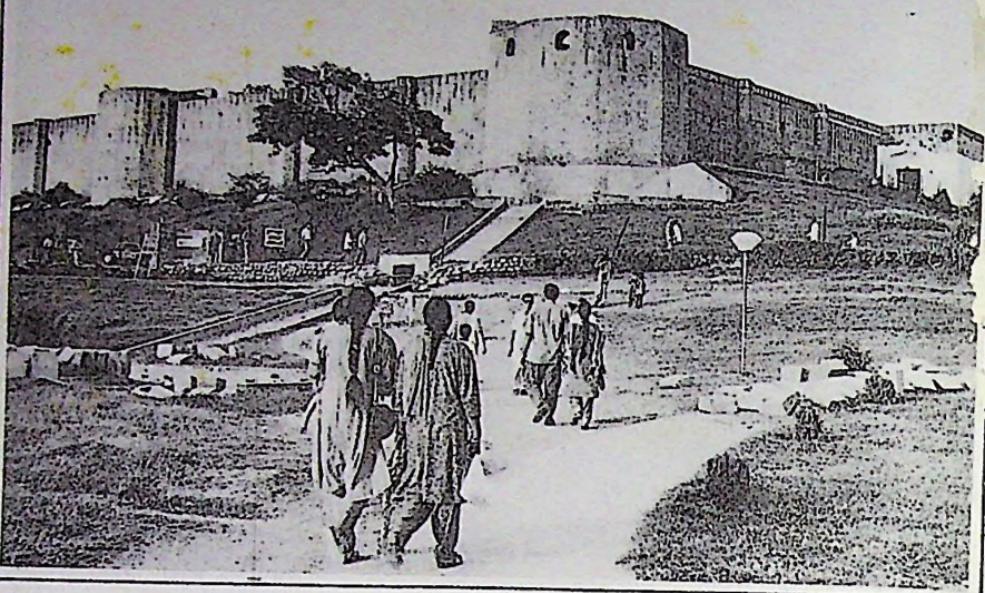

आप्रैल मेर्च - 1998

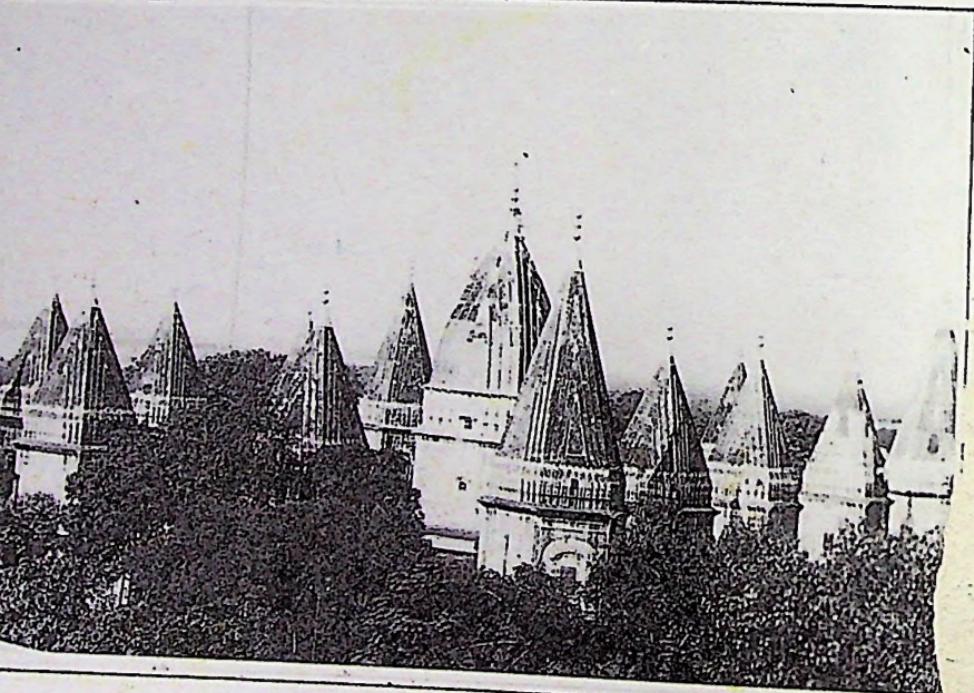
दो मासिक, डोगरी पत्रिका

लाल

उपर “बाहू किला” ते खत्तें “बाग-ए-बाहू” च सैर करदे होई सैलानी।

रघुनाथ मंदिर. जम्मु।

लोड

लोड

अप्रैल मेर्झ - 1998

अंक	पहला
बरा	पहला
सरकारी संरक्षक	के. बी. जण्डेयाल
सम्पादक	कु० विजय गण्डोत्रा
खास मदादी	कृष्ण लाल मस्त
कला	के. डी. शर्मा

जम्मू-कश्मीर राज्य सूचना विभाग पासेआ प्रकाशित फोन : 578835

ग्राफिक्स : उर्वशी कम्प्यूटर, केनाल रोड, जम्मू।

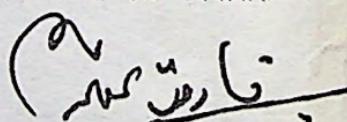
आकिफ बुक डिपो द्वारा जे० आर० आफसेट प्रिन्टर्ज नई दिल्ली में छपा
फोन: 3265480 फेक्स: (011)3257189

ਸਨਦੇਸ਼

ਮਿਗੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਏ ਜੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ 'ਲੋਡ' ਨਾਂ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਏ। ਕਝਮੀਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ 'ਆਲਵ' ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਬਾਹਦ ਡੋਗਰੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਏਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਦੀ 50 ਵੀਂ ਬਰਥਗਣਡ ਆਲੇ ਬਰੇ 'ਚ ਏਹ ਦੋਏ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਿਢਿਧੈ ਸੂਚਨਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸਰਾਹਨੇ ਜੋਗ ਕਮਮ ਕੀਤਾ ਏ ਜਿਸ ਆਸਟੈ ਮੈਂ ਇਦੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਨ੍ਨੇ ਜੁਡੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰਿਯੋਂ ਗੀ ਸੁਵਾਰਕਵਾਦ ਦਿੱਨਾ।

ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਏ ਜੇ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦਿਧੇਂ ਪਤ੍ਰ-ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਰਾਹੋਂ ਜਿਤਥੈ ਖੇਤਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਤੀ ਤੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਫਲਦਾ-ਫੁਲਦਾ ਏ ਉਤਥੈ ਏਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾਂ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਕਾਧਮ ਰਕਖਨੇ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਤੌਰ ਪਰ ਮਹਾਨੂੰਏਂ 'ਚ ਮੇਲ-ਮਲਾਪ ਰਕਖਨੇਂ, ਇਕਕ ਦ੍ਰਾਏ ਗੀ ਸਮਯਨੇ-ਸਮਯਾਨੇਂ 'ਚ ਅਪਨੀ ਸਰੋਖਡ ਭੂਮਕਾ ਨਭਾਦਿਆਂ 'ਨ। ਅਜ਼ ਜਿਸ ਲੈ ਕੇ ਗੁਆਨ੍ਡੀ ਮੁਲਖੈ ਦੀ ਵਦਨਿਧਤਿ ਕਾਰਨ ਛਿੜੇ ਦੇ ਉਗ੍ਰਵਾਦ ਰਾਹੋਂ ਰਿਧਾਸਤ ਦੇ ਵਸਨੀਕੇਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਕੌਮੀ ਮੇਲ-ਮਲਾਪ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕੁਚਾਲੇਂ ਕਨ੍ਨੇ ਮਟਾਨੇਂ ਦੇ ਜਤਨ ਹੋਆ ਕਰਦੇ 'ਨ। ਮਿਗੀ ਪੂਰੀ ਮੇਦ ਏ ਜੇ ਏਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਡੋਗਰੇਂ ਦੀ ਮਿਟਠੀ ਤੇ ਸ਼ੀਤਲ ਭਾਸ਼ਾ ਆਲਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਿਏ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਤੇ ਕੌਮੀ ਮੇਲ-ਮਲਾਪ ਗੀ ਕਾਧਮ ਰਕਖਨੇ 'ਚ ਅਪਨੀ ਸਰੋਖਡ ਭੂਮਕਾ ਨਭਾਗ ਤੇ ਜਮ੍ਮੂ ਕਝਮੀਰ ਦੀ ਤਰਕੀ-ਬਾਦਦੇ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੇਆ ਕੀਤੇ ਗੇ ਦੇ ਕਮਮੇਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਜਨਤਾ ਤੋਡੀ ਪਜਾਨੇ 'ਚ ਇਕ ਪੁਲਾ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਗ, ਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਸਨਦੇਸ਼ ਰਿਧਾਸਤ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ 'ਚ ਪਜਾਨੇ ਆਲੀ ਸਾਵਤ ਹੋਗ।

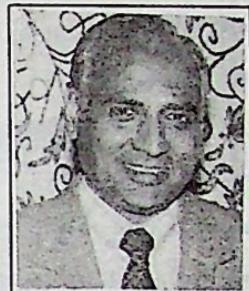
ਡਾਂ ਫਾਰੂਕ ਅਬਦੂਲਾ

ਮੁਕਖ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ

ਜਮ੍ਮੂ-ਕਝਮੀਰ।

मेरे पासेआ

मेरी अपनी दिली मनशा ही जे जम्मू कश्मीर दी क्षेत्रिय भाषाएं, कश्मीरी ते डोगरी 'च बी सूचना विभाग जम्मू कश्मीर पासेआं पत्रिका किंडियां जान। जिस कन्ने, जम्मू कश्मीर दे लोकें दा साहित्य, संस्कृति ते विचार धारा फलै-फुलै। रियासत जम्मू कश्मीर दी क्षेत्रिय भाषाएं गी तरक्की बाद्दा देने आस्तै पिछले बरै "आलव" नां दी कश्मीरी पत्रिका दा प्रकाशन सूचना विभाग पासेआं कीता गेआ ते लगातार पत्रिका छपा करदी ऐ, पर डोगरी पत्रिका "लोड" दा प्रकाशन किश तकनीकी कारणे मूजव ते

डोगरी साहित्य सामग्री चिरें थोने करी पत्रिका निकलने 'च चिर लगी गेआ। कुसै बी भाषा दे तरक्की-बाद्दे आस्तै ओदे 'च पत्र-पत्रिकाएं दा मती गिनतरी 'च होना बड़ा गै जरूरी ऐ। इनें पत्रिकाएं दा सरकारी तौर पर प्रकाशन होने दा सेहरा जम्मू कश्मीर दे मुख्य मन्त्री डा० फारूक अब्दुल्ला होदे सिर बज्जदा ऐ, कीड जे उन्दे विचारें 'च क्षेत्रिय भाषाएं दी तरक्की गै मुलखां 'च भाईचारा ते लोकतंत्र गी मजवूत करी सकदी ऐ।

एह डोगरी पत्रिका "लोड" जिसी तुस चाएं-चाएं पढ़ा करदे ओ, इस आस्तै जित्यै डोगरी लेखकें थमां सामग्री कठेरने दा कम्म कु० विजय गन्डोत्रा सम्पादक हिन्दी "योजना" पत्रिका ने कीता उत्थै श्री कृष्ण लाल 'मस्त' जेहडे डोगरी लेखक ते कवि बी हैन, उन्हे दिन-रात अपनी मैहनत ते लगन कन्ने इस पत्रिका दा सम्पादन सैहयोग कीता। उन्हें गी तकनीकी दुश्वारिएं दा बी सामना करना पेआ पर उन्हें डोगरी भाषा 'च लेखकें थमां थ्होई दी सामग्री गी सवांरने-सजाने ते सम्पादन करने 'च औने आली कई कठनाइएं 'च इस कम्मा गी बड़ी सर्वीपत भावना कन्ने तोड़ चाढ़ेआ। जिदे आस्तै में जाती तौर पर उन्दा आभारीआं। इस पत्रिका दे छपने आस्तै साहित्य सामग्री भेजने आले उन्हें सवने डोगरी लेखकें दा में मता-मता मश्कूर-आं खास करिए पद्म श्री प्रो० राम नाथ शास्त्री, प्रो० चम्पा शर्मा, डा० वेद धेई हुन्दा जिन्दे मार्गदर्शन 'च अस इस डोगरी पत्रिका दे प्रकाशन गी तोड़ चाढ़ने 'च कामयाव होई सके-आं मिगी पूरी मेद ऐ जे इन्दा सैहयोग अगें आस्तै बी असें गी थ्होंदा रौहगा। इदे 'च कई कमियां बी रेही गेइयां होनियां 'न जिनें गी दूर करने आस्तै डोगरी भाषा दे साहित्यकार असेंगी अपने रचनात्मक विचार भेजड०न असें गी निहालप ऐ, ताके एह पत्रिका डुगर दी लोक संस्कृति, साहित्य ते विचारधारा दे बदने-फुल्लने 'च मददगार साबत होई सकै।

के-बी जन्डेयाल

निदेशक सूचना विभाग, जम्मू-कश्मीर।

केह - कुत्थै

लोड	- राजिन्द्र सिंह	⇒	5
बाबा कांशी राम	- पद्म श्री प्रो० राम नाथ शास्त्री	⇒	6
हक बनाम फर्ज	- नर सिंह देव जम्बाल	⇒	13
अस ते स्हाढा गणतन्त्र दिवस	- प्रो. वेद कुमारी घई	⇒	14
भलाई करने आला सौआत्म	- मानिक शाह	⇒	17
ग़ज़ल	- ओम गोस्त्वामी	⇒	18
डोगरी भाषा ते साहित्य इक जायजा	- प्रो. चंम्पा शर्मा	⇒	19
मेरा खून - तेरा खून	- कृष्ण अनुराग	⇒	27
रियासत च डोगरी पत्र-पत्रिकां	- धर्म चंद प्रशांत	⇒	28
सरकार दा सराहने जोग कदम	-	⇒	32
पैहले थमां फर्क बडा ऐ हुन स्हाढ़ी कशमीर	- अब्दुल कादिर कुड़डियां	⇒	34
प्रजा तंत्र दी जित्त - साफ, सुधरे चुनाव	- कृष्ण 'अनुराग'	⇒	36
डोगरी कवि शिवराम 'दीप'	- कृष्ण लाल 'मस्त'	⇒	40
किश मत्ता	- विजय गण्डोत्रा	⇒	48
जाण्डी दे वांगे दा शलैपा	- मनसा राम चचत	⇒	49
लोक खुआंन	-	⇒	52
जम्मू कशमीर बजट 1997-98	-	⇒	53
गूहड सच्चाइयां	-	⇒	55
वरभी	- नरसिंह देव जम्बाल	⇒	56
ग़ज़ल	- डा. शिव देव सिंह-मन्हास	⇒	60
स्हाढा देव स्थान	- रैहबर-ए-जदीद	⇒	61
डुगर दी धारमता ते डोगरी	- डा. सत्यपाल श्रीवत्स	⇒	63
बाकड़ा भारत देस	- नवीन हलदूणवी	⇒	66
रामनगर तिहासक ते धारमक नगर	- श्रीमति कैताश शर्मा	⇒	67
वूहटे शा किश सिक्खो	अनुवाद :- कु. एकता - कृष्ण लाल 'मस्त'	⇒	72

ਲੋਡ

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੇਨਦਰ ਸਿੰਹ ਜਮਵਾਲ
'ਰਾਜ ਸਗਂ ਸ਼ੈਹਰੀ'

ਲੋਡ ਗੈ ਲੋਡ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਲੋਡ।
ਸਚਵੀ ਜੋਤ, ਮਨੈਂ ਦੀ ਲੋਡ॥
ਪਾ ਲੋਝਾ ਰੈਹਨੇਂ ਦੀ ਖੋਡ।
ਤਜ ਨਹੇਰੇ, ਲੋਝਾ 'ਚ ਰੈਹ॥

ਲੋਡ ਸੂਰਜ ਏ, ਸੂਰਜ ਲੋਡ।
ਲੋਡ ਜੋਤਿਏ, ਜੋਤਿ ਲੋਡ॥
ਲੋਡ ਅਗਨੀ 'ਚ, ਅਗਨੀ ਲੋਡ।
ਚੈਨ ਮਨੈਂ 'ਚ, ਕਾਨ੍ਤੀ ਲੋਡ॥

ਲੋਈ ਬਿਨਾ ਵਿਲਕੈ ਦੀ ਰੈਨਨ।
ਲੋਈ ਬਿਨਾ ਕਿਤਕਾਰੀ ਨੈਨ॥
ਨੈਂਬ ਹੈਨ ਤਾਂ ਲਿਥਕ ਚਨੈਨ।
ਅਨੰਨੀ ਤੈ ਢੈਨ ਸ਼ਾਦੈਨ॥

ਅਨੱਤਸ ਲੋਡ ਏ, ਜਗਸਰ ਲੋਡ।
ਲਾਟੂ ਜਾਗਮਾਧਾ, ਪਲ ਭਰ ਲੋਡ॥
ਚੇਹਰੇ-ਮੋਹਰੇ ਪਰ, ਨੇਈ ਵਸੋਡ।
ਸਤ ਚਿਤ ਨਾਂਦ, ਮਨੈਂ ਦੀ ਲੋਡ॥

ਸਗਂ ਸ਼ੈਹਰੀ 'ਰਾਜ' ਏ ਲੋਡ।
ਕਲਲ-ਮ-ਕੁਲਲੈ ਸਾਜ਼ ਏ ਲੋਡ॥
ਅਪਨੇ ਪਰ ਨਾਜ਼ ਏ ਲੋਡ।
ਮਨੈਂ, ਬੁਢੀ ਪਰ, ਬਾਜ਼ ਏ ਲੋਡ॥

पहाड़ी गान्धी

बाबा कांशी राम

पदम श्री प्रो० राम नाथ शास्त्री

रुवतन्त्रता दी स्वर्ण-ज्यन्ती दे इस ऐतिहासिक बरे च, इक खतोला लोकें दे मनें
च एह जागदा ऐ जे क्या डोगरें दी इस धरती पर बी कोई ऐसे मनचले सूरमें होए न,
जिन्दी देस-सेवा पर अस बी कोई फखर करी सकने आँ? जिन्दे देस-प्यार दे कारनामें
दी दास्तांन सुनियै स्हाड़े सिर बी फखर कन्ने उच्चे होई जान ।

एह खतोला लोकें दे मनें च इस करी जागदा ऐ की जे स्हाड़ी रियासत, स्वंतत्रता
दी लडाई दे समे 'च दोहरी गुलामी दे बन्धनें च-जकड़ेई दी ही । रियासती पर हाकमी
ही सामन्ती राजें दीं, जेहड़े पाबन्द हे बरतानवी साम्राज गी सांभने ते चलाने आले,
कूटनीति दे माहिर, विदेशी हाकमें दे । आदेशें दे निर्देशों दे । विदेशी हाकमी दी नाराज़गी
कोला डरे-त्राहे दे, देसी रियासतें दे एह हाकम अपनी रियाया पर रात-दिन चौकसी रखदे
हे जे उन्दी रियाया च कोई सिर फिरा आदमी अंगेजें दी साम्राजी हकूमत दे खलाफ किसै
किसम दी गुस्ताखी नेई करै । जेकर कोई ऐसी गुस्ताखी करने दी जुर्त करग ताँ, उन्हें
मुजरमें गी सख्त संजा दिती जाग । सन् 1907 ई० च रियास्ती सरकार ने, वरतानवी
हाकमें दे आखने पर, इस मन्शा दा इक सरकारी फरमान उर्दू, कश्मीरी ते डोगरी वगैरा
भाषाएं च, हज़ारें दी संख्या च छपाइयै रियासत दे हर नगर, कस्बे च, स्कूलें-कालजें च
फौजी ते सिवल मैहकमें 'च तकसीम कराया हा । डोगरी भाषा दा एह ऐलान, जेहड़ा
टाकरी लिपि च लिखेआ गेआ हा, फुलबाड़ी पत्रका दे इक अंक दे 'टाईटल पेज पर बी
छापेआ गेआ हा । फुलबाड़ी पत्रका दे उस समै नरारान हे प० बलदेव प्रसाद शर्मा ते
सम्पादक हे, श्री मनसाराम चंचल । इस चाल्ली दे डर-त्राह दे बातावरण च, अनपढ़ता
च रसी दी ते गरीबी कारण निगोसारी दा जीना जीने गी मजबूर रियाया चा कोई
मनचला गभरु कियाँ उनें सामन्ती हाकमें दी उस गुलामी दे बन्धन तोड़ने आस्तै प्राणें
दी बाजी लाइयै मदान च निकलदा? ते इस बन्धन चा मुक्त होए बगैर, विदेशी गुलामी

दे विरुद्ध चलै करदे देस-व्यापी स्वतन्त्रता-संग्राम च कोई डोगरा कियाँ हिस्सा लैने आस्तै सिरै पर कफ्न बन्नी सकदा हा? पर रियासतीं दे पूर्वी बन्ने पर, दरया रावी दे पारें काँगड़े दा ज़िला भाएं स्हाड़ी रियासती दा अंग नेई हा, पर उत्थें दे बसनीक डोगरा-प्हाड़ी लोक, साँस्कृतक तौरै परं जम्मू दे डोगरें दे गै सजाती हे।

इस्सै, रमणीक घाटियै दी सुन्दर धरती दे इक मुनस ने इस स्वतन्त्रता दी लड़ाई च शामल होइयै ऐसे कारनामे कीते जे अज्ज अस डोगरे, उसदे नाँ गी चेतै करियै, सिर उच्चा करियै चली सकने आँ।

इस मुनस-माहणू दा नाँ हा-काँशी राम, प्हाड़ी गान्धी बाबा काँशी राम। श्री काँशी राम हुन्दा जन्म काँगड़े दे जडासीबा नां दे इक पच्छेतरे ग्रां 'च सन् 1882 ई० च होआ था। 8-10 बरें दी बरेसा च 7-8 बरेआ दी 'सरसुती' कन्ने उन्दा ब्याह करी दिता गेआ। काँगड़े च उस समै बचपुने च गै जागताँ कुडियाँ दे ब्याह करी देने दी पिरत ही। ब्याह दे परैन्त चऊँ बरेआँ च, पैहलें पिता पं लखनराम ते फी माता श्रीमती खेती देवी दोऐ परेमस्सरै गी प्यारे होई गे। घर-घृस्ती साँभने-चलाने दा बिक्कड़ा जागत काँशी राम दे सिरा पर आई पेआ। चार-बरे जियाँ कियाँ ग्राँ च रेहियै, ग्रां दे प्रैमरी स्कूलै 'च चऊँ जमातें तगर पढ़ाई कीती। कन्ने मिहनत-मजूरी करियै, सुक्की-मिस्सी खाइयै दिन कट्टे ते खीर, सन् 1989 च जेलै काँशी राम सोलहें बरें दा हा, ताँ चार पैसे कमाने दिया हीखिया ओह लाहोर आई पुज्जा। उस समै उसदें अलाके दे कई बे-कार नौजुआन कम्मा दी तलाशा च लाहोरा पासे नठ्दे थे।

लाहोर च, काँशी रामै दा दूरा-पारै दा इक रिश्तेदार बी था। काँशी राम उस्सै कोल जाई टिकेआ। काँशी राम बड़ा हंसमुख ते मिठ बोला प्हाड़ी गभरू हा उसदे गले दी मिठास बी थी ते कन्ने उसी गाने-बजाने दा शौक बी हा। लाहोर दी धरती उसी बड़ी रास आई। अपने लाके दे लोकें च काँशी राम खासा लोक-प्रिय होन लगी पेआ। मिहनत-मजदूरी बी उस धरती पर बड़ी थी। काँशी राम गी इयां लगा जे लाहोर च उसी नमाँ जीन जीने दा मौका थ्वोई गेआ ऐ।

लाहोर 'च 'शहन शाह' नाँ दे इक साध-फकीरै दा टकाना था, जित्थें गाने-बजाने दी बाकायदा मैहफल लगदी ही। संबां बेल्लै काँशी राम बी उत्थें चली जन्दा ते संगीत दा अभ्यास करदा। इयां बझोन्दा ऐ जे कुदरत जियाँ आपूं काँशी राम गी कुसै खास भूमका आस्तै त्यार करै करदी ही। बल्लें-बल्लें काँशी राम दी बाकफी दा घेरा बधन लगी पेआ।

ਅਪਨੇ ਗਲੇ ਵੀ ਮਠਾਸ ਕਾਰਣ ਪ਼ਾਡੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਗੀ ਗਾਇਧੈ ਕਾਁਥੀ ਰਾਮ, ਅਪਨੇ ਸਾਥਿਧੇਂ ਤੇ ਬਾਕਫੇ ਦੇ ਮਨੇ ਗੀ ਮੁਖ ਕਰਦਾ ਰੇਹਾ।

ਹੁਨ ਆਧਾ ਕਾਁਥੀ ਰਾਮ ਦੇ ਜੀਵਨਾ ਚ ਨਮੋਂ ਰੰਗ ਭਰਨੇ ਆਲਾ ਇਕ ਨਮਾਂ ਮੋਡ। ਸਨ् 1905 ਈਂਡ ਚ ਕਾਁਗਡੇ ਚ ਇਕ ਬਡਾ ਭਧਕਰ ਭੁਚਾਲ ਆਧਾ ਮਨੁਕਖਾਂ ਦੀ ਤੇ ਘਰਾਂ-ਕਾਠੇਾਂ ਦੀ ਇੰਨੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋਈ ਜੇ ਸਾਰੇ ਅਲਾਕੇ ਚ ਤ੍ਰਾਹਿ-ਤ੍ਰਾਹਿ ਮਚੀ ਗੇਈ।

ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ-ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕਾਁਗਡੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਸੀਕਤ ਚ ਉਨ੍ਦੀ ਦਿਕਖ-ਭਾਲ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਅਪਨੇ ਸ਼ਵਯੰ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦਲ ਭੇਜੇਆ। ਉਸ ਦਲ ਦੇ ਮੋਹਰੀ (ਲੀਡਰ) ਹੈ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਦੇ ਆਗੂ ਨੇਤਾ ਲਾਠ ਲਾਜਪਤ ਰਾਯ। ਕਾਁਥੀ ਰਾਮ ਬੀ ਇਸ ਦਲੈ ਕਨ੍ਨੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਧੈ ਕਾਁਗਡੇ ਚ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਦਦ-ਇਮਦਾਦ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਦਾ ਧਾਨ ਬੀ ਇਸ ਅਨਥਕ ਤਵਦੀ ਪ਼ਾਡੀ ਗਭਰੂ ਪਾਸੈ ਗੇਆ। ਕਾਁਥੀ ਰਾਮ ਸਚੇ ਸਿਦਕ ਕਨ੍ਨੇ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਆਲਾ ਨੌਜ਼ਿਆਨ ਹਾ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਕਨ੍ਨੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ੈਲ ਬਾਕਫੀ ਹੋਈ ਗੇਈ।

ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲਾਹੌਰ ਚ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਗੀ ਸਰਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਹ ਸੂਫੀ ਅੰਮ੍ਰਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤ ਉਲਲਾ ਜਨੇਹ ਨਾਮੀ ਦੇਸ-ਭਗਤੇਂ ਕਨ੍ਨੇ ਮਿਲਨੇ ਤੇ ਉਨਦਾ ਆਖੀਰਾਦ ਲੈਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਆ। ਉਨਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਜਾਨ-ਪਛਾਨ ਹੋਈ ਗੇਈ। ਘਰਾ ਨਿਕਲੇਆ ਹਾ ਤਾ ਮਨਾ ਚ ਇੱਕੈ ਸਾਧ ਹੀ ਜੇ ਉਤਥੇ ਦਧਾਨਤਦਾਰੀ ਕਨ੍ਨੇ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਿਧੈ ਕਿਛੁ ਕਮਾਈ ਸਕਨੇ ਦਾ ਜੁਗਾਡ ਬਨੀ ਜਾ, ਪਰ ਲਾਹੌਰ ਚ ਇਨ੍ਹੇਂ ਸਤੰ-ਬਰੰ ਚ ਕਾਁਥੀ ਰਾਮੈ ਗੀ ਇਕ ਹੋਰ ਬਣ੍ਹੀ ਸੰਘਰਥ-ਭਰੋਚੀ ਦੁਨਿਧਾਂ ਨਜ਼ਰ ਐਨ ਲਗੀ, ਜਿਥੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮੀ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕੋਲਾ ਦੇਸਾ ਗੀ ਸੁਕਤ ਕਰਾਨੇ ਦਾ ਇਕ ਵਧਾਕ ਧਰਮ-ਧੁਢ ਚਲੈ ਕਰਦਾ ਹਾ। ਕੁਦਰਤ ਕਾਁਥੀ ਰਾਮ ਗੀ, ਉਸੈ ਰਣਭੂਮੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਪਰ ਲੇਈ ਆਈ ਹੈ। ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਇਸ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਪਰ ਆਇਧੈ ਝਕੇਆ-ਲੁਕੇਆ ਨੈਈ, ਓਹ ਹੈਂਸਲੇ ਦਿਧਾਂ ਦਲੱਧਾ ਭਰਦਾ, ਰੇਖਾ ਗੀ ਟਧਿਧੈ ਇਸ ਰਾ਷ਟ੍ਰੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਚ ਜਾਇਧੈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਸਨ् 1911 ਈਂਡ ਦਿਲੀ ਚ ਲਾਰਡ ਹਾਰਿੰਗ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲਗਨਾ ਹਾ। ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਬੀ, ਕਿਝ ਸਾਥਿਧੇਂ ਕਨ੍ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਰੈਣਕ ਦਿਕਖਨੇ ਦੇ ਲੁਭੇਂ ਦਿਲੀ ਆਏ ਦਾ ਹਾ। ਲਾਰਡ ਹਾਰਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸੁਆਰੀ ਪਰ ਕੁਸੈ ਮਨਚਲੇ ਕ੍ਰਾਨਿਕਾਰੀ ਨੇ, ਇਕ ਬਮਮ ਸੁਟੇਆ, ਭਗਦੜ ਮਚੀ ਗੈਈ। ਕਾਁਥੀ ਰਾਮੈ ਦੇ ਮਨੈ ਪਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਗੈਹਰਾ ਅਸਰ ਹੋਆ। ਓਹ ਵਾਪਸ ਲਾਹੌਰ ਆਈ ਗੇਯਾ।

ਸਨ् 1917 ਈਂਡ ਚ ਉਸਦੀ ਧਰਮਪਤਨੀ ਸਰਸੁਕੀ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਉਸ ਬੇਲੈ ਉਨਦਾ ਬਣ੍ਹੀ ਪੁਤਰ ਚੱਡੇ ਬਰੰ ਦਾ ਤੇ ਲੈਹਕਾ ਪੁਤਰ ਕਿਸ਼ ਮਹੀਨੇਂ ਦਾ ਜਾਣਾ ਹਾ। ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਇਧੈ ਕਾਁਥੀਰਾਮੈ ਗੀ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂ ਜਾਡਾਸੀਬਾ 'ਚ ਐਨਾ ਪੇਆ। ਦੋ ਬਰੇ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਨੇ ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਕਟਟੇ। ਉਤਥੇਂ ਉਸਨੇ ਨਿਕੀ ਹਾਰੀ ਹਣ੍ਹੀ ਦਾ ਸਰਿਸਤਾ ਕਰੀ ਲੇਆ। ਪਰ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਅਪਨੀ ਹਣ੍ਹੀ ਦਾ ਕਿਸ

ਸੌਦਾ ਸਮਾਨ ਲੈਨੇ ਆਸਟੈ ਅਮ੃ਤਸਰ ਗੇਂਦੇ ਹੋ। ਉਸ੍ਤੇ ਦਿਨ ਬਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹਾ। ਸਨ् 1919 ਈਂਦੀ ਓਹ ਬਸਾਖੀ ਹੀ ਜਿਸੀ ਭਾਰਤਵਰ्षੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸੇ ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲਾਲ ਬਸਾਖੀ ਆਖੇਆ ਗੇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਅਮ੃ਤਸਰ ਦੇ ਜਲ੍ਲੇਅਵਾਲੇ ਬਾਗੇ 'ਚ, ਬਸਾਖੀ ਦਾ ਪਰ्व-ਦਿਨ ਮਨਾਨੇ ਆਸਟੈ ਕਿਟਠੇ ਹੋਏ ਦੇ ਹਜਾਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਵਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮੇਂ ਦੇ ਇਕ ਓਡਾਯਰ ਨਾਂ ਦੇ ਅਗੇਜ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ, ਗੋਲਿਯੋਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਬਰਾਹਿਧੈ ਸੈਕਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰੰਦ-ਜਨਾਨਿਧੀਂ ਗੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਹਾ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਗੀ, ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਇਸ ਚਾਲਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਜੇ ਓਹ ਤੁਨੇ ਦਿਨੋਂ ਗੈ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹ ਦਾ ਹਲਫਨਾਮ: ਭਰਿਧੈ, ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਪਾਸੇਆ ਚਲਾਏ ਗੇਂਦੇ ਆਨਦੋਲਨ ਚ ਪੂਰੇ ਤੌਰੈ ਪਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਸਨ् 1920 ਈਂਦੀ ਚ. ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਸਿਧਾਸੀ ਗੀਰਫਤਾਰੀ ਹੋਈ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ-ਜੇਲ੍ਲੈ ਚ ਓਹਦੇ ਪਰ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲੇਆ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਤ ਸਾਲੇਂ ਦੀ ਸਜਾ ਬਾ-ਮੁਸ਼ਕਤ ਹੋਈ। ਤੇ ਤੁਨੇਈ ਤੁਸੈ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ-ਜੇਲ੍ਲੈ ਚ ਗੈ ਰਕਖੇਆ ਗੇਆ। ਸੰਯੋਗ ਦੀ ਗਲਤ ਜੇ ਤੁਨੇ ਦਿਨੋਂ ਗੈ ਲਾਠ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਗੀ ਕੀ ਅਗੇਜ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕਨ੍ਨੇ, ਮਾਂਡਲੇ ਜੇਲਾ ਚਾ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਜੇਲਾ ਚ ਮੁਨਤਕਿਲ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ। ਕਾਂਗਡੇ ਚ ਸਨ् 1905 ਚ ਔਨੇ ਆਲੇ ਭੁੰਚਾਲ ਚ ਜਿਸ ਫ਼ਾਡੀ ਸੁੰਡੂ ਗੀ ਲਾਲਾ ਜੀਨੇ ਤੁਸਦੇ ਕਮਾ ਪਰ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਧੈ ਸ਼ਾਬਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਹੀ, 15-16 ਬਹੇਂ ਦੇ ਅੱਖੋਂ ਦੇ ਬਾਦ, ਤੁਸੈ ਸੁੰਡੂ ਗੀ ਦੇਸਾ ਦੇ ਸ਼ਵਤਨਤਾ-ਸ਼ੰਗਾਮ ਦੇ ਸਥਾਫੀ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਦਿਕਿਖੈ ਥੇਰੇ-ਪੰਜਾਬ ਸੁਝ ਹੋਈ ਗੇ। ਜੇਲੋਂ ਦੇ ਬਛੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਛੇ ਮਹੀਨੋਂ ਦੇ ਬਾਦ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਗੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਥਮਾਂ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜੇਲ੍ਲੈ 'ਚ ਭੇਜੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਜੇਲ੍ਲੈ 'ਚ ਸਿਧਾਸੀ ਕੇਂਦਰਿਅਤ ਪਰ ਬਡੀ ਸਖ਼ਤੀ ਬਰਤੀ ਜਨਦੀ ਹੀ। ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਗੀ ਕੀ ਮਾਫ਼ੀਨਾਮ: ਦੇਨੇ ਆਸਟੈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨੇ ਲੇਈ, ਬਡੇ ਕ਷ਟ ਪੁਜਾਏ ਗਏ। ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਗੀ ਕੀ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਪਰ ਕੀਤੇ ਜਾਨੇ ਆਲਿਧੀਂ ਇਨੋਂ ਸਖ਼ਿਤੀਆਂ ਬਾਰੈ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਤੁਨੇ ਅਧਿਕਾਰਿਧੀਂ ਗੀ ਇਸ ਬਾਰੈ ਲਿਖੇਆ ਤੇ ਆਖੇਆ ਜੇ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਗੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਜੇਲ੍ਲਾ ਚ ਬਾਪਸ ਆਨਦਾ ਜਾ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਜਨੇਹ ਬਡੇ ਨੇਤਾ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਸ ਆਨਦੋਲਨ ਚ ਹੋਰ ਜ਼ਧਾਦਾ ਸਰਗਾਮ ਹੋਈ ਗੇ। ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਜਲਸੇਂ ਚ, ਓਹ ਜਿਤਿਧੀਂ ਕੀ ਹੁਨਦੇਂ, ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਤੁਨਦੇ 'ਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁਨਦੇ। ਸਨ् 1927 ਈਂਦੀ 'ਚ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਗੀ ਦੂਰੀ ਬਾਰੀ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰੀ ਲੈਤਾ ਗੇਆ, ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਤੁਨੋਂਗੀ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜਾ ਸੁਨਾਈ। 1928 ਈਂਦੀ ਚ ਓਹ ਕਲਕਤਾ ਚ ਹੋਨੇ ਆਲੇ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। 1930 ਈਂਦੀ ਤੁਨੋਂਗੀ ਤੀਸਰੀ ਬਾਰੀ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਤੇ ਤੁਨੋਂਗੀ ਅਟਕ ਦੀ ਜੇਲਾ ਚ ਕੈਦ ਰਕਖੇਆ ਗੇਆ। ਸਨ् 1931 ਦਾਬੰਦਾ ਕਾਁਥੀਰਾਮ ਹੁਨਦੇ ਜੀਵਨ ਆਸਟੈ ਇਕ ਬੜਾ ਗੈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹਤਵ ਆਲਾ ਸਮਾਂ ਹਾ। 23 ਮਈ, 1931 ਈਂਦੀ ਆਲੇ ਧਾਡੈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸ਼ਵਤਨਤਾ-ਸ਼ੰਗਾਮ ਦੇ ਤ੍ਰਾਂ ਮਹਾਨ ਸੇਨਾਨਿਧੀਂ-ਸੱਤ ਭਾਗਤ

ਸਿਹ ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਗੀ ਲਾਹੌਰ ਜੇਲ ਚ ਫਾੱਸੀ ਦੇਈ ਦਿੱਤੀ ਹੀ। ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਨੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਮਹਾਨ् ਸ਼ਾਹਾਦਤੋਂ ਦਾ ਦੁਕਖ ਮਨਾਨਦੇ ਹੋਈ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਟਲ਼ੇ ਲਾਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣ ਪਾਰ੍ਹ ਲੇਆ।

ਦੇਸੈ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗਭਰਾਏ ਦੇ ਮਹਾਨ् ਬਲਿਦਾਨ ਦੇ ਚੇਤੇ ਚ, ਕਾਲੇ ਵਸਤਰ ਧਾਰਣ ਕਰਨੇ ਕਾਰਣ, ਉਤਤਰ-ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਤਨਤ੍ਰਤਾ-ਸੰਗ੍ਰਾਮਿਯੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂਗੀ ਸਾਹਪੋਸ਼ ਜਨੈਲ ਦੇ ਨਾਂ ਕਨ੍ਨੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਨੇ ਕਾਁਗੜੇ ਦੇ ਮੁਗਲੈਹੜ, ਜਨੀਡੀ, ਤੇ ਊਜੁ ਨਾਂ ਦੇ ਥਾਰੋਂ ਪਰ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦਿਧਾਂ ਬਡਿਆਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੈਲਿਆਂ ਕੀਤਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਚ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਕੇਈ ਨੇਤਾਏਂ ਬੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਤਾ। ਊਨਾ ਕਾਂਨਕ੍ਰਿਸ ਚ ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਯਦੂ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆਂ ਹਿੱਥਾਂ। ਓਹ ਦੇਸਾ ਦੀ ਉਸ ਬੇਲਤੈ ਇਕ ਬਡੀ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਕਵਿਧਿ ਹੀ ਹੈ। ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਉਸਤੈ ਉਮਰੀ ਦੇ ਪੰਜਾਹੋਂ ਬਰੋਂ ਦੀ ਰੇਖਾ ਗੀ ਪਾਰ ਕਰੀ ਚੁਕੇ ਦੇ ਹੈ, ਉਨ੍ਹੀ ਮੂਰਤਿ ਬਡੀ ਭਵਾਂ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਵਸਤਰੋਂ ਚ ਉਨ੍ਹੀ ਚਿਛ੍ਟੀ ਦਾਢੀ ਤੇ ਤੇਜਵਾਨ ਮੁਹਾਨਦਰਾ ਦਿਕਿਖਾਈ ਸਰੋਜਨੀ ਜੀ ਬਡਿਆਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆਂ। ਪਰ ਜਿਸਲੈ ਸਟੇਜ ਪਰ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਦੀ ਮਧੁਰ ਗ਼ਮਬੀਰ ਆਵਾਜ਼ ਚ ਗਾਏ ਗੇ, ਉਨ੍ਹੇ ਅਪਨੇ ਰਚੇ ਦੇ ਫਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗੀਤੋਂ ਦਾ ਲੋਕੋਂ ਪਰ ਹੋਨੇ ਆਲਾ ਗੈਹਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਕਿਖਾਈ ਤੇ ਓਹ ਹੈਰਾਨ ਗੈ ਰੇਹੀ ਗੇਇਆਂ।

ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡੱਠ ਸਤਧਾਨ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ਭਾ਷ਣ ਚ ਆਖੇਆ- ਅਜ਼ ਇਕ ਪਾਸੈ ਸ਼ਹਾਡੇ ਮੰਚ ਪਰ ਬੁਲਕੁਲੇ-ਹਿੰਦ ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਯਦੂ ਤੇ ਦੂਏ ਪਾਸੈ ਬੁਲਕੁਲੇ-ਪਹਾੜ ਬੀ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ, ਦੋਏ ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬਧਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨ।

ਕਾਁਗੜੇ ਦਿਏ ਘਾਟਿਥੈ 'ਚ ਬਸੇ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂਏ ਚ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ, ਅਪਨੇ ਸੁਰੀਲੇ ਗਲੇ ਕਨ੍ਨੇ ਅਪਨੇ ਰਚੇ ਦੇ ਡੋਗਰੀ-ਫਾਡੀ ਗੀਤ ਗਾਈ-ਸੁਨਾਇਥੈ ਅਪਨੇ ਲੋਫਾਂ ਚ ਸੰਵਤਨਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਦੀਏ ਜਗਾਨੇ ਦਾ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਕਮਮ ਨਭਾ ਕਰਦਾ ਹਾ।

ਸਨ 1937 ਈਂ ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਚ ਗਢਕੀਵਾਲਾ ਨਾਂ ਦੇ ਥਾਹਰੈ ਪਰ ਹੋਨੇ ਆਲੇ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਦੇ ਬਡੇ ਭਾਰੀ ਜਲਸੇ ਚ ਪੰ. ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਹੋਰੋਂ, ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਗੀ, ਫਾਡੀ-ਗਾਨਧੀ ਆਖਿਥੈ ਸਟੇਜਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂਗੀ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਬਸ ਉਸ ਦਿਨਾ ਕੋਲਾ ਬਾਦ ਚ ਉਨ੍ਦਾ ਜ੍ਹੂਂ ਬੀ ਉਨ੍ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂਗੀ ਸਨਮਾਨ ਕਨ੍ਨੇ ਫਾਡੀ ਗਾਨਧੀ ਆਖਿਥੈ ਗੈ ਚੇਤਾ ਕੀਤਾ ਜਨਦਾ ਰੇਹਾ।

ਮਾਰਚ 1931 ਈਂ ਕੋਲਾ ਲੇਇਥੈ ਅਕਤੂਬਰ 1943 ਈਂ ਤਗਰ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਜੀ ਸਾਹ-ਪੋਸ਼ ਹੀ ਬਨੇ ਰੇਹ। 10 ਜਨਾਪੂਰਵ, 1943 ਈਂ ਆਲੇ ਧਾਡੈ 61 ਬਰੋਂ ਦੀ ਬਰੇਸਾ ਚ ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ, ਦੇਸਾ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਗੈ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਚ ਬਿਦਾ ਹੋਈ ਗੇ। ਉਨ੍ਹੇ ਮਰਨੇ ਦੇ

ਚੜ੍ਹ ਕਰੋਂ ਵਾਦ ਦੇਸ ਸ਼ਵਤਨਤ੍ਰ ਹੋਆ ਪਰ ਇਧਾਂ ਸੇਹੀ ਹੁਨਦਾ ਏ ਜੇ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਜਥਾਨੇਂ ਚ ਤੇ ਖੁਸ਼ਿਧੇਂ ਦੇ ਸਮਾਰੋਹੋਂ 'ਚ ਲੋਕੇਗੀ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਹੁਨਦੀ ਸੇਵਾ, ਉਨਦਾ ਤਪ-ਤਾਗ, ਉਨਦੇ ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਘਾੜੀ ਤਰਾਨੇ, ਕੁਸੈ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਮਾਹਲ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸੰਤੋਸ਼ ਨੇਈ ਰੇਹੀ।

ਪੰਜਾਬ ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਦੀ ਧਾਰ 35-36 ਬਰੇ ਗੁਮਨਾਮੀ ਦੇ ਨਹੋਂ ਚ ਦਬੋਈ-ਖਟੋਈ ਰੇਹੀ। ਫੀ ਸਨ् 1980 ਈਂਡ ਚ, ਪਤਾ ਨੇਈ, ਕਿਧਾਂ ਹਿਮਾਚਲ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵਾਂ ਦੇ ਅਪਨਿਧੇਂ ਕੋਤਾਹਿਧੇਂ ਪਰ ਲਜ਼ਾ ਤੇ ਨਦਾਮਤ ਸੇਹੀ ਹੋਈ। ਉਨੇਈ ਸਵੋ ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਬਲਲੋਂ-ਬਲਲੋਂ ਚੇਤੈ ਔਨ ਲਗੇ। ਤੇ ਦਿਖਦੇ-ਦਿਖਦੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੁਕਾਈ ਖਾਸ ਕਰਿਧੈ ਕਾਂਗਡੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵਾਂ 'ਚ ਭੁਲਲੇ-ਬਿਸਰੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਦੀ ਸਮਾਹਲ ਜਾਣੀ ਪੈਈ। ਘਾੜੀ ਗਾਨਧੀ ਦੇ ਓਹ ਮੁੱਹ-ਜਬਾਨੇ ਰਚੇ ਗੇਦੇ ਤੇ ਸਿਫੇ ਸੁਰੀਲੇ ਗਲੇ ਕਨ੍ਨੇ ਗਾਏ ਗੇਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲ, ਕਿਫੂੰ ਕਰਨੇ ਦੀ ਖੋਜ ਜਾਰੀ ਹੋਈ ਗੇਈ।

ਸਨ् 1983 ਈਂਡ ਚ, ਜਿਸਲੈ ਸ਼ਵ: ਇੰਦਿਰਾ ਗਾਨਧੀ ਭਾਰਤ ਵਰਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤ੍ਰੀ ਥੀ, ਤੱਥ ਕੇਨ੍ਦ੍ਰੀਯ ਡਾਕ-ਤਾਰ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਗਾਨਧੀ, ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਸਮਾਰਕ ਡਾਕ-ਟਿਕਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਏਹ ਡਾਕ-ਟਿਕਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ 1984 ਈਂਡ ਦਿਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਡਾਕ-ਟਿਕਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਏਹ ਸਮਾਰੋਹ ਕਾਂਗਡੇ ਚ ਜਵਾਲਾ ਜੀ ਨਾਂ ਦੇ ਤੀਰਥ-ਸਥਾਨ ਚ ਹੋਆ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਆਸਤੈ ਜੇਹੜਾ ਨਿਮਨਤ੍ਰਣ-ਪਤਰ, ਹਿਮਾਚਲ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੇਆ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ, ਓਹ ਇਸ ਚਾਲੀ ਹਾ:

"ਤੁਸਾਂ ਕੈਂ ਵਿਣਤੀ ਕਰਾਂ ਜੋ-

ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸੈ ਰੇ ਸੁਹੱਲੇ ਸ਼ਵਾਧੀਨਤਾ-ਸੇਨਾਨੀ ਕਨ੍ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰੇ ਆਦਿ ਕਵਿ, ਪਹਾੜੀ ਗਾਨਧੀ ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਜੀ ਰੀ ਸੌਰ ਡਾਕ-ਟਿਕਟ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਿਰਾ ਗਾਨਧੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਨੁੱਖੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਬਲਵਾ 28 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1984 ਈਂਡ ਦੁਪਹਰੇ ਇਕ ਬਜੇ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ (ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ) ਵਿਮੋਚਨ-ਸਮਾਰੋਹੈ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਪੁੱਜੀ ਨੇ ਸਮਾਰੋਹੈ ਦੀ ਸੋਭਾ ਬਧਾਣੀ।

ਪੁੱਜੀ ਨੇ ਸਮਾਰੋਹੈ ਦੀ ਸੋਭਾ ਬਧਾਣੀ।"

ਇਸ ਸਮਾਰੋਹੈ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਿਰਾ ਗਾਨਧੀ ਨੇ ਆਪਨੇ ਭਾਸ਼ਨ ਚ ਆਖੇਆ ਹਾ:

"ਮੁੜੇ ਧੁੱਧਲੀ ਸੀ ਧਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਮੈਂ ਛੋਟੀ ਸੀ ਥੀ ਤਥਾ ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਤੀਲਾਲ ਕੇ ਪਾਸ ਸਲਾਹ-ਮਣਵਰੇ ਕੇ ਲਿਏ ਆਯਾ ਕਰਤੇ ਥੇ।

ਬਾਬਾ ਕਾਁਸ਼ੀਰਾਮ ਨੇ ਯਾਦ-ਆਜਾਦੀ ਮੈਂ ਹਿਮਾਚਲ ਕਾ ਨਾਮ ਊੱਚਾ ਕਿਯਾ। ਅਪਨੀ ਮਾਤ੍ਰਾਭਾਸ਼ਾ ਮੈਂ ਲਿਖੀ ਕਵਿਤਾਓਂ ਕੇ ਢਾਰਾ ਵੇ ਗੱਵ-ਗੱਵ ਮੈਂ ਧੂਮ ਕਰ ਦੇਸ਼-ਪਾਰ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਜਗਾਤੇ

थे। उनका सारा जीवन देश-सेवा के काम करने और जेलों की सजाएं भोगते गुज़र गया।

बाबा कौशीराम नौ बार जेल गे। उन्दी 61 बरें दी बरेसा चा 9-10 बरे, जेलें दा कठन-कणेर जीवन दे कष्ट स्हारदे बीते हे। उन्दें रचे ते ग्राँ-ग्राँ घुमिये गाए गे गीतें दे किश नमूने:

प्हाड़ियां दी मारी गेर्इ मत्त मारी गेर्इ लोको, उज्जड़ी काँगड़ा देस जाणा!

दूए देसाँ रे लोक सब जागी गे, माडे काँगड़े रे लोक अजें सुतें।

इन्हाँ बड्ढेआ अपना नक्क लोको।

उज्जड़ी काँगड़ा देस जाणा।।

हुण मन्नो गलाया तुस काँसिया दा, डर रक्खो तुसाँ निं फाँसिया दा,

असाँ लैणा सुराज ताँ झट्ठ लोको।

बरियाँ री बजोगन मेरी लेखनी,

प्यारा कन्ने कागजे रे गलें लगी गेर्इ ओ।

ताँ इश्कै रा भेत खुल्ली गेआ।

ख्यालाँ रे बदल छाई जन्दे ओ,

फिरी दर्द दे प्हाडँ ने टकराई जान्दे ओ !

ताँ अँजुआँ री बरखा लगी पौन्दी,

पौन्दियाँ-पौन्दियां बून्दा जम्मी कन्ने

रूप अक्खराँ रा बनी-बनी जान्दा ओ !!

मनै दिया सारियां उदासियां जो

हासे रे कटोरे बिच पाई मै

घुट-घुट करी पीणा ओ !

डुग्धे-डुग्धे स्वास भरि

पैराँ दे छालेआं दा मरहम बणाई करि

जलदे मने पर लाई

अम्बरे पर कम्बदे तारेआँ जो

दिक्खना लगी पेई ओ !!

ਹਕ ਬਨਾਮ ਫਰਜ਼

ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਨਾ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਹਕ ਬਨਦਾ ਐ,
 ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਨਗਮੇਂ ਗਾਨਾ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਹਕ ਬਨਦਾ ਐ।
 ਜਦ ਸਥ ਭਾਰਤ ਮਾਂ ਦੇ ਜਾਏ, ਜਦ ਸਥ ਭਾਰਤ ਬਾਸੀ ਆਂ ਤਾਂ,
 ਘਰ-ਘਰ ਯਾਗ-ਮਾਗ ਦੀਏ ਯਾਗਨਾ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਹਕ ਬਨਦਾ ਐ॥।

ਪਰ ਕਿਧੁ ਏ ਸਥ ਛੜਾ ਦਿਖਾਵਾ?
 ਆਜਾਦੀ ਦੀ ਲੋਡ ਏ ਸੁਚਚੀ,
 ਬਰੇਹ ਪੰਜਾਬ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਬੀ,
 ਹਰ ਇਕ ਮਨ ਤਕ ਕੀ ਨੈਈ ਪੁੱਜੀ?

ਅਸ ਕੇਵਡੇ ਨਹੋਰੇ ਭਲਖੋਏ ?
 ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਤਿਰ ਭਲਖੇਰੈ ਦਾ?
 ਅਪਨੇ ਮਨ ਕੈਂਹ ਕਾਲੇ ਹੋਈ ਗੇ ?
 ਹਰ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਕੀ ਭੁਲਦਾ ਜਾ ਦਾ?

ਆਓ ਫਿਡੈ ਹਤਥ ਤਿਰਗਾ,
 ਜੋਰੋਂ ਲਾਈ 'ਯਧ ਹਿਨਦ' ਦਾ ਨਾਰਾ,
 ਅਮਰ ਯਾਹਿਦੇਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ
 ਦਾ ਹਰ ਕਿਸ਼ਾ ਕਰਿਧੈ ਚੇਤਾ-

ਕਾਰਣ ਮੁਹ ਪਰ ਪੁਛਦੇ ਜਾਚੈ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਹਕ ਬਨਦਾ ਐ,
 ਗੜ੍ਹੀ ਪਟੜੀ ਪਰ ਲੇਈ ਔਚੈ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਹਕ ਬਨਦਾ ਐ।
 ਜਦ ਸਥ ਭਾਰਤ ਮਾਂ ਦੇ ਜਾਏ, ਜਦ ਸਥ ਭਾਰਤ ਬਾਸੀ ਆਂ ਤਾਂ,
 ਭਾਰਤ ਦਾ ਕਣ-ਕਣ ਚਮਕਾਨਾ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਹਕ ਬਨਦਾ ਐ॥।

ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ।

अस ते स्हड़ा गणतन्त्रदिवस

प्रो० वेद कुमारी घई

गणतन्त्रदिवस असें गी चेता करान्दा ए सन् 1929 दी 26 जनवरी दा जदूं लहौरा 'च रावी दे कंडे पंडित जवाहरलाल नैहरू होरें तरंगा झण्डा लहराया हा ते भारत दी जनता ने देसै लई पूरी अजादी लैने दी सौंह खादी ही। अजादी दी मंजल तक पुज्जने लई संघर्ष दा लम्मा पैंडा पार करना पेया हा जेदे 'च भगत सिंह, चन्द्रशेखर अजाद, बिस्मिल जनेह ज्हारें जवानें अपनियां जवानियां बलिदान कीतियां। सामराजी ताकतें जलियां आले बागै 'च लऊ आली होली खेंडियै अनगिनत नारियें दे सुहाग जुआडे ते ज्हारां बेंआणें मां म्हैटर करी दित्ते। म्हातमा गांधी, जवाहर लाल नैहरू, पटेल, मौलाना आजाद, अरुणा आसफ अली, सरोजनी नायडू, सुभाष चन्द्र बोस जनेह नेताएं दी रैहनुमाई 'च लक्वें लोकें जेलां कट्टियां ते जुल्म सेह। खीर अगरेजें एह देस छुडना गै पेया पर जन्दे-जन्दे ओह इस भारत देसै दे दौ टुकडे करी गे पाकिस्तान ते हिन्दोस्तान। लक्खां लोग घरा बेघर होए ते ज्हारां बेकसूर मारे गे। गणतन्त्र दा एह धियाडा असे गी उनेह सारें बलिदानियें दा चेता करान्दा ऐं जिनेह अपने बलिदान देहै स्हाडे लेई अजादी दी सगात ल्यांदी ही।

पन्द्रह अगस्त 1947 गी भारत अजाद होआ पर अजें ओह सम्पूर्ण प्रभुत्व सम्पन्न गणराज्य नेई हा बनेआ। अजे देसै कोल अपना संविधान नेई हा। कैबिनेट मिशन दी सफारश पर जुलाई 1946 'च भारत दी संविधान सभा दा चुनाव कीता गेआ हा ते उस दी पैहली बैठक राजेन्द्र प्रसाद हुन्दी अध्यक्षता 'च 9 दिसम्बर 1946 गी होई ही। संविधान दा प्रारूप बनाने गितै इक प्रारूप समिति बनी जेदे अध्यक्ष बाबा अम्बेडकर, श्री अल्लादि कृष्णास्वामी अय्यर, श्री के एम मुन्शी, श्री सैय्यद मोहम्मद सादुल्ला जनेह केई विद्वान् इस समिति दे सदस्य हे। पूरे त्रै बेरे संविधान बनाने 'च लगे ते खीर 26 नवम्बर 1949 गी संविधान सभा ने भारत दा संविधान पारित करी दिता। छब्बी जनवरी 1950

ਗੀ ਏਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗੇਯਾ ਤੇ ਭਾਰਤ ਇਕ ਸਰ्वਸਤਾ ਸਮੱਪਨ ਗਣਰਾਜ਼ ਘੋ਷ਿਤ ਹੋਆ। ਹਰ ਬਰੇ ਇਸ ਧਾਡੇ ਅਥੇ ਚੇਤਾ ਕਰਨਾ ਲੋਡ਼ਚਦਾ ਏ ਉਨੇਹਾਂ ਆਦਰਥੇ ਤੇ ਅਸੂਲੋਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਦੇ ਪਰ ਸ਼ਹਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਖਡ੍ਹਾਤੇ ਦਾ ਏ। ਸ਼ਹਾਡੇ ਦੇਸੈ 'ਚ ਬਖਰੇ-ਬਖਰੇ ਧਰ੍ਮੇ ਗੀ ਮਨੁਨੇ ਆਲੇ, ਬਖਰਿਆਂ-ਬਖਰਿਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਨੇ ਆਲੇ ਕਈ ਜਾਤਿਯੇ ਦੇ ਲੋਕ ਰੌਹਨਦੇ 'ਨ। ਸ਼ਹਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਥਾਨੋਂ ਗੀ ਬਰੋਬਰੀ ਦਾ ਹਕ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਸਥਾਨੇ ਗੀ ਅਪਨੇ ਫੌਂਗੈ ਕਨ੍ਹੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਦਾ, ਪਢਾਈ-ਲਖਾਈ ਕਰਨੇ ਦਾ, ਕਮਮ-ਧੰਦਾ ਕਰਨੇ ਦਾ, ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰਨੇ ਦਾ ਹਕ ਏ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਤਾਵਨਾ ਇਚ ਏਹ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਅਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਗੀ ਇਕ ਸੰਵੰਭੋਂਗ (ਸਮੱਪੂਰ੍ਣ ਪ੍ਰਭੂਤਾਸਮੱਪ੍ਰਭ) ਪਥਨਿਰਪੇਕ਼, ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਲੋਕਤਨਤ੍ਰਾਤਮਕ ਗਣਰਾਜ਼ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਥਾਨੇ ਬਸਨਿਕੋਂ ਗੀ ਸਮਾਜਕ ਆਰਥਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਾਂ, ਵਿਚਾਰ ਅਭਿਵਧਿਤ, ਆਰਥਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਾਂ, ਵਿਚਾਰ ਅਭਿਵਧਿਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਧਰ੍ਮ ਤੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਦੀ ਆਜਾਦੀ, ਪਤਿ਷਼ਠਾ ਤੇ ਅਵਸਰ ਦੀ ਬਰੋਬਰੀ ਦੇਣੇ ਆਸਤੇ ਉਨੇਹਾਂ ਸਥਾਨੇ ਬਸਨਿਕੋਂ ਚ ਵਕਿਤ ਦੀ ਗਰਿਮਾ ਤੇ ਰਾ਷ਟ੍ਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖਵਤਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਾਨੇ ਆਲੇ ਭਾਈ ਚਾਰੇ ਗੀ ਬਧਾਨੇ ਆਸਤੇ ਵੱਡੇ ਸੰਕਲਪ ਹੋਇਥੈ ਅਪਨੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ 'ਚ ਅਜ਼ ਸੰਵਿਧਾਨ ਗੀ ਅੰਗੀਕੂਤ ਅਧਿਨਿਯਾਮਿਤ ਤੇ ਆਤਮਾਰੱਖਿਤ ਕਰਾ ਕਰਨੇ ਆਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਤਾਵਨਾ ਥਮਾਂ ਟਕੋਦਾ ਲਭਾ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਸ਼ਹਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਵਾਨਤ ਨ ਲੋਕਤਨਤ੍ਰ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਤੇ ਪਥਨਿਰਪੇਕ਼ਤਾ। ਲੋਕਤਨਤ੍ਰ ਦਾ ਅਰਥ ਏ ਜੇ ਸ਼ਾਸਨ ਚਲਾਨੇ ਆਲੇ ਲੋਕ ਗੈ ਹੋਣ ਤੇ ਸ਼ਾਸਨ ਸਾਰੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਆਸਤੇ ਚਲੈ। ਭਾਰਤ ਦੇਸ ਦੁਨਿਆਂ ਦਾ ਸਥਾਨੇ ਥਮਾਂ ਬਣਾ ਲੋਕਤਨਤ੍ਰ ਏ ਜੇਦੇ ਚ ਕਰੋਡਾਂ ਮਤਦਾਤਾ ਹਰ ਫੱਜੇ ਬੈਰੈ ਬਾਦ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਯਾਂ ਗੀ ਚੁਨਿਥੈ ਲੋਕਸਭਾ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਂ ਲੇਈ ਭੇਜਦੇ ਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਗੀ ਬੀ ਇਕੱਕੀ ਵੋਟ ਦੇਣੇ ਦਾ ਹਕ ਏ ਤੇ ਉਨ੍ਦੇ ਚਪਰਾਸੀ ਗੀ ਬੀ ਇਕੱਕੀ ਵੋਟ ਦੇਣੇ ਦਾ ਹਕ ਏ। ਅਠਾਰਹ ਬਰੋਂ ਦਾ ਬਾਲਕ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਹਰ ਨਰ-ਨਾਰੀ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀ ਲੈਨਦਾ ਏ ਤੇ ਚੁਨਾਂ ਇਚ ਹਿਸਤਾ ਲੈਈ ਸਕਦਾ ਏ। ਹਰ ਅਧਿਕਾਰ ਕਨੈ ਜਿਮ੍ਮੇਦਾਰੀ ਬੀ ਜੁੜੀ ਦੀ ਹੁਨਦੀ ਏ, ਜੇ ਓਹ ਨੇਕ ਥਮਾਂ ਨੇਕ ਤੇ ਅਕਲਮਾਂਦ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਯਾਂ ਦਾ ਚੁਨਾਂਦ ਕਰੇ ਜੇਹਡੇ ਸੱਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਥਾਨੇ ਦੇ ਫੈਦੇ ਆਸਤੇ ਕਰਨ ਤੇ ਅਪਨੇ ਗੈ ਘਰ ਨੇਈ ਭਰਨ। ਇਸ ਲੇਈ ਹਰ ਮਤਦਾਤਾ ਗੀ ਸਮਸ਼ਦਾਰ ਹੋਨਾ ਲੋਡ਼ਚਦਾ ਏ ਤੇ ਚਰਿਤਰਵਾਨ ਇਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਬੁਦ਼ਿਮਾਨ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਹਤਥ ਸੱਤਾ ਸੌਪਨੀ ਲੋਡ਼ਚਦੀ ਏ। ਸ਼ਹਾਡੀ ਚੁਨਾ ਪਦਵਤਿ ਚ ਅਜੇ ਮਤਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਖਾਮਿਆਂ ਨ। ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇਂ ਹੁਨਦਾ ਗਲਾਨਾਂ ਹਾ ਜੇ ਸ਼ਹਾਡੇ ਅਜ਼ੈ ਦੇ ਚੁਨਾਂਏ ਚ ਸਰੋਤਮ ਲੋਕ ਚੁਨੇ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕਦੇ ਕੀ ਜੇ ਨਾਂ ਤੇ ਓਹ ਸਜ਼ਜਨ ਅਨੰਨੇਬਾਹ ਪੈਸਾ ਖਰਚੀ ਸਕਦੇ ਨ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਅਪਨੇ ਸੁਹਾਂ ਅਪਨਿਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਤੇ ਦ੍ਰਾਏ ਦਿਖਾਂ ਨਿਨਦਾਂ ਕਰੀ ਸਕਦੇ ਨ। ਸੁਨਾਂ ਚ ਤੇ ਅਜ਼ ਏਹ ਟੈਵੇ ਗਲਾਂ ਕਰਨਿਆਂ ਪੈਨਦਿਆਂ ਨ। ਇਸ ਪਦਵਤਿ 'ਚ ਜੇਦੇ ਕੋਲ ਸਤਾ ਪੈਸਾ ਏ ਊਏ ਭਾਗ ਲੇਈ

सकदा ऐ फिरी गरीब ते बेजबान जनता दी अवाज कियां सनोचै? अजादी थमां पैहले बकरे गी शेफील्ड दी छुरी कन्नै हलाल कीता जन्दा हा। जेकर हुन बकरे गी आक्खेया जन्दा ए भ्रावा हुन ते स्वराज मिली गेदा ऐ हुन तेरी गरदन बदेसी छुरी कन्नै नई हिन्दोस्तरनी छुरी कन्नै बङ्गो ते एदे 'च बचैरे बकरे दा के लाह होई जाना ऐ? सच्चे लोकतन्त्र गी आनने गिते ते सच्चा समाजवाद लागू करने गिते असें सबनें थमां पैहले अनपढता गी मटाना लोडचदा ऐ। मुझी भर अमीरें ते करोड़े गरीबें बशकार पई गे दे ब्रेइन्टहा फासले गी घट्ट करना लोडचदा ऐ। म्हात्मा गांधी जींदे आखने मूज़ब भारत दी गै नई बल्कि सारी दुनियां दी अर्थव्यवस्था इयै जनेही हेनी चाही दी ऐ जे कुसै गी बी रुद्धी कपड़े बगैर नई रौहेना पवै। एह तां गै होइ सकदा ए जेकर इनेह जरूरतें गी पूरा करने दे सांध न लोकें दे अपने हत्थें 'च होन। हर ग्रां अपने पैरें खडोइयै अपनियां जरुरी जरूरतां पूरियां करी सकै। हर पचैत अपने ग्रां दे विकास लई योजनां भी खुद बना ते उनेह गी खुद गै चला। उनेह ग्लाया दा जे हिन्दोस्तान दे हर ग्रां 'च पंचायती राज कैम होई गेया तां मैं अपनी इस तस्वीरा गी सच्चा साबित करी देंग जेदे 'च 'न कोई पहला होग ते न गे कोई आखरी। गांधीं जी दे इस्सै सुखने गी पूरा करने दा चेता करान्दा ऐ गणतन्त्र दा धियाड़ा।

संविधान 'च भारत दे नागरिकें दे छे मूल अधिकार मन्ने गे दे न ते उन्दे 'च समता जां बरोबरी दा अधिकार सबने थमां पैहले औन्दा ऐ। लिङ्ग जाति, धर्म, प्रदेश इन्दे अधार पर कुसैः गी उच्चा नीमां नई मन्नेया जन्दा। कानून दी नजरी 'च सारे बरोबर मन्ने गे दे 'न। हां पिछड़ी जातियें गी किश खास स्थूलतां आरक्षण जरीये दित्तिया गई दियां न तां जे उनेह गी समाज दे बाकी हिस्सें दे बरोबर आनेया जाई सकै। जाति दे अधार पर जां कम्म दे अधार कुसै कन्नै छहोत करना कनूनी जुर्म ऐ। भाएं कुड़ी होए भाएं जागत, भाएं जनानी होए भाएं मरद संविधान दी नजरी 'च इकै जनेह कम्म दी इकै जनेही मजदूरी ते इकै जनेह जुर्म दी इकै जनही सजा देने दां विधान ऐ। संविधान 'च एह मौलिक अधिकार सबनें लई ऐ पर अजें कई थाहरें इस दी पालना नई कीती जा करदी। सिरफ कनून नई, समाजी जागरण वी इस समता दे अधिकार लई जरूरी ऐ। घरै 'च धी गी पुत्तर आंगर गै समझेया जा, इस आस्ते समाज गी समता दा सबक सखाना पौग। इस्सै चाली संविधान ने हर नागरिक, गी देसै 'च कुतै बी औने जाने दी ते अपने विचार प्रकट करने दी अजादी दित्ती ऐ पर ए चेते

रखना जरुरी ऐ जे इस अधिकार कन्ने एह जिम्मेदारी बी जुड़ी दी ऐ जे अस कुसै दूए दी अजादी 'च खलल नेई पाचै । धार्मिक स्वतंत्रता दा अधिकार दूए दे धर्म गी नां निंदने दी जिम्मेवारी कन्ने जुडे दा ऐ । सस्कृति ते शिक्षा दा अधिकार बी संविधान ने असे गी दित्ता ऐ । शोषण दे बरोध दा अधिकार बी मैतिक अधिकार ऐ । कुतै जर्मीदार करसाने पर जुल्म नेई करै, कुतै निक्के नयानें गी फैक्टरियें कारखानें 'च कम्म कराइयै पढ़ाई थमां रैहत नेई रक्खेया जा एह सब असे गी चेता रक्खना लोड़चदा ऐ । गणतन्त्र 'च थ्होए दे अधिकारें ते उन्दे कन्ने जुड़ी दियें जिम्मेवारियें गी समझियै अस अपने देसै गी सुर्ग बनाई सकने आं । मेहनत, नेकनीयती, इमानदारी आपसी हमर्दी प्रेम समोध ते भाई चारा गै स्हाडे गणतन्त्र गी मजबूत बनाई सकदे 'न । न्यां दी बत्ता स्हाडे पैर नेई थिड़कन एह ध्यान रखना मता जरुरी ऐ । चेता करान्दा ऐ गणतन्त्र इनें सारें आदर्श असूलें ते अधिकारें दा ।

भलाई करने आला सोआत्म

नदी दे कण्डै बैठे दे इक माहत्मा होर पानियां 'च रुड़दे बिच्छू गी बचाने आस्तै उसी फड़ियै कड़हन लगदे तां ओह डगं मारदा ते फही पानियां 'च डिगी पौंदा, पर माहत्मा होर उसी बचाने आस्तै बार-बार फड़दे ते ओह बार-बार डगं मारदा ते छूड़कियै नदी 'च डिगी पौंदा । कोल खड़ोते दे उन्दे चेते नै पुछ्हेआ जे गुरु जी छोड़ो परै तुस उसी बचा करदे ओ ते ओह फही डगं मारदा ऐ । जान देओ रुड़न देओ । माहत्मा होरें जबाव दित्ता जे बिच्छू अपना डगं मारने आला सोआत्म नेई छोड़दा तां में अपना भलाई करने आला, कुसै गी विफ्ता चा बचाने आला सोआत्म कीड़ छोड़ां ?

मानिक शाह ।

9 जमात न्यू अशोका हार्ट स्कैण्डरी, स्कूल

तलाब तिल्लो, जम्मू ।

गज़ल

अक्खरें दियां जि'ने फसलां राहियां ।
उं'दे हिस्सै तंगियां आइयां ॥

जोजां दे पुत मौजां करदे,
जित्ता भरदा डूहगियां हाइयां ।

जद बी बाहेआ खेतर जित्तो,
डैनी उडिडियां खोहतियै बाहियां ।

सोआरथ नंग-मनुंगा नच्चै,
लुभ-लूंहदियां गासा छाइयां ।

जमदे दे एह खान कलेजे,
डैनी कुंभ बनी-आं दाइयां ।

हथ कसाइएं चढे 'न अक्खर,
रक्खेआ करेआं मेरेआ साइयां ।

एह मौती दी बत्ता टुरियां,
कीड़िएं तां गै फंघां लाइयां ।

तुप्पो जाइयै वीर सूरमें,
हस्सी गलै जो लांदे फाहियां ।

सोच छपड़ी घिरी-घिरी दी,
तां गै जामियां हरियां काइयां ।

गजरे दी छनकार निं रेही,
नलके कीतियां सुन्नियां बाइयां ।

लेइयै अनसंभ मारू टूने,
'ओम' दे पिच्छे लगियां माइयां ।

ओम गोस्वामी

डोगरी भाशा, ते साहित्य इक जायज़ा

(प्रो० चम्पा शर्मा)

डोगरी डोगरें दी भाशा दा नां ऐ। इस दा सरबन्ध भारती आर्य भाशा-परिवार कन्ने ऐ। भारत दियें आधुनिक आर्य भाशाएं 'च डोगरी दा टकोदा थ्हार ऐ। एह भाशा उन्नी गै परानी ऐ जिनियां भारत दियां दूइयां आर्य भाशां 'न। सन् 1969 ई० 'च इस गी केन्द्री साहित्य अकादमी पासेआ इक सुतैतर आधुनिक आर्य भाशा दे रूप 'च मानता दित्ती गई रियासत जम्मू-कश्मीर दे संविधान दी भाशा सरबन्धी धारा छे 'च डोगरी गी दूई (पैहली कश्मीरी) प्रमुख भाशा दर्ज कीता गे दा ऐ। इस भाशा दा उल्लेख केर्ड पराने कागदें-पत्रें ते संदर्भ ग्रन्थें 'च मिलदा ऐ। चौदरीं सदी दे इक तुर्की शायर अमीर खुसरो (13/730) ने डोगरी दा जिक्र अपनी कविता "नूह-ए-सिपर" 'च "दूधार" आखियैं कीता दा ऐ। डोगरी दी सभने कोला परानी लिखत विं० सवंत 1583 अर्थात 1526 ई० दी ऐ। एह तसील बसोहली दे महानपुर कसबे 'च जगदम्बा पराने मन्दरै अन्दर लगे दे इक शिलालेख दी लिखत ऐ। उन्नीर्मीं सदी दे शुरूं 'च (सन् 1816 ई०) 'च इक इसाई मिशनरी श्री विलियम कैरे ने भारती भाशाएं दी जेहड़ी इक सूची तेआर कीती ही उस 'च डोगरी बी शामल ही। फलसरूप न्यू टैस्ट मैण्ट (NEWTESTAMENT) दा डोगरी भाशा 'च सन् 1818 ई० 'च धर्म पुस्तक नां कन्ने अनुवाद सीरमपुर 'च प्रकाशत कीता गआ। सन् 1867 ई० 'च इक प्रसिद्ध भाशा विज्ञानी जोन बीम्स होरें अपनी "ऐन औट लाइन ऑफ इण्डियान फिलालोजी" (AN OUTLINE OF INDIAN FHILLOOGI)

नां दी अपनी कताबा 'च इण्डा-जमन ग्रुप दी आर्य शाखा दियें आरें भाशाएं 'च इस भाशा दा नां डोगरी दर्ज कीता दा ऐ। उनें इस भाशा दा खेतर पजांब ते कश्मीर घाटी दा मझाटला इलाका गलाए दा ऐ।

डोगरी भाशा बारै अद्वकचरी बाकवी रक्खने आह्ले देसी बदेसी भाशा-सर्वेक्षणे इस गी कुसै दूई भाशा दीं उप भाशा आंखियैं डोगरें गी गैं खासा चिर न्हेरे 'च रक्खेआ। पर संसार प्रसिद्ध भाशा-विज्ञाने मतावक पजांबी दी उप भाशा नैई बल्के एह इक सुतैतर सीमावर्ती भाशा ऐ ते इस दा शुमार भारत दियें सीमावर्ती भाशाएं 'च होंदा ऐ।

डा० सिद्धेश्वर वर्मा हुन्दे बाद डा० काली चरण होरें बी इक मोनो ग्राफ "ए ग्रैमैटिकल स्कैच ऑफ पजांबी" 'च एह गल्ल स्पष्ट कीती दी ऐ जे डोगरी पंजाबी दी उप

ਭਾਸਾ ਨੇਈ ਏ।

ਤਾਂ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦਿਧਾਂ ਮਤਿਆਂ ਬੋਲਿਲਿਆਂ ਤਪ ਬੋਲਿਲਿਆਂ 'ਨ ਪਰ ਕਣਡਯਾਲੀ, ਕਾਂਗਡੀ ਤੇ ਭਟਯਾਲੀ ਇਸ ਦਿਧਾਂ ਪ੍ਰਮੁਕਖ ਬੋਲਿਲਿਆਂ 'ਨ। ਪ੍ਰੋਠ ਗੈਰੀ ਸ਼ਕਰ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ, ਕਾਂਗਡੀ ਗੀ ਪ੍ਰਾਚੀ ਡੋਗਰੀ, ਤੇ ਜਸ੍ਮੂ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਗੀ 'ਪ੍ਰੰਤੀਚੀ ਡੋਗਰੀ ਆਖੇਆ ਦਾ ਏ। ਭਾਸਾਏਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਗੀ ਸਿਧਾਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਇਲਾਕਾਈ ਹਫ਼ਦਾਂ-ਸਰਹਫ਼ਦਾਂ ਨੇਈ ਰੋਕੀ ਸਕਦਿਧਾਂ। ਡੋਗਰੀ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਅਪਨੇ ਖਾਸ ਲਬੋ ਲੈਹਜੇ ਕਨੱਨੈ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਂਗਡਾ ਆਦਿ 'ਚ, ਪਜਾਬ ਦੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਆਦਿ ਦੇ ਪਾਂਡੀ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਤੇ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਦੇ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਦੇ ਕਿਸ਼ ਥਾਰੋਂ ਪੈਰ ਬੋਲਲੀ ਜਨਦੀ ਏ। ਸੀਮਾਰਤੀ ਭਾਸਾ ਹੋਨੇਂ ਕਾਰਨ ਇਸ 'ਚ ਗੁਆਂਢੀ ਭਾਸਾਏਂ, ਦਕਖਨ 'ਪੰਜਾਬੀ, ਉਤਤਰ ਪੂਰ੍ਬ ਦੀ ਫਾਂਡੀ, ਪਚ਼ਾਸ ਦੀ ਲੈਹਦਾ ਆਦਿ-ਦੀ ਕਿਸ਼ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਰਲਾਡ ਸੁਭਾਵਕ ਏ।

ਨਗਰੋਂ-ਸ਼ੈਹਰੋਂ 'ਚ ਬੋਲਲੀ ਜਾਨੇਂ ਆਲੀ ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਹਿੰਦੀ-ਉਰਦੂ, ਫਾਰਸੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਆਦਿ ਦੇ ਮਤੇ ਸ਼ਹਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਡੋਗਰੀ ਉਚਚਾਰਣ ਕਨੱਨੈ ਬੋਲਲੇ ਜਨਦੇ 'ਨ ਤੇ ਓਪਰੇ ਨੇਈ ਲਗਦੇ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਹਿਤ੍ਯ 'ਚ ਬੀ ਇੰਦੀ ਬਰਤੂਨ ਬੱਡੀ ਸੈਹੜ ਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਸੇਈ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਤੁਗਗਰ ਦੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਦੇ ਓਹ ਫਾਂਡੀ ਪਿੰਡ-ਗ੍ਰਾਮ ਜਿਤਥੈ ਸ਼ੈਹੂਰੀ ਸਭਤਾ ਦਾ ਮਤਾ ਅਸਰ ਨੇਈ ਪੇਦਾ ਉਤਥੂਂ ਦੇ ਨਾਰੀ ਵਰਗ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ 'ਚ ਪਰਮਪਰਾਗਤ ਠੇਠ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਗੈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੁਨਨੇ ਗੀ ਮਿਲਦਾ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦੀ ਅਪਨੀ ਲਿਪਿ ਏ ਜਿਸਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਾਰਦਾ ਲਿਪਿ ਕੋਲਾ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਲਿਪਿ 'ਚ ਲਖੋਈ ਦੀ ਸਭਨੇਂ ਇਸ ਪਰਾਨੀ ਲਿਖਤ ਸਨ् 1526 ਈਂਦੂ ਦਾ ਓਹ ਸ਼ਿਲਾ ਲੇਖ ਏ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਕ ਇਸ ਲੇਖ 'ਚ ਕੀਤਾ ਗੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ 'ਚ ਲਿਖੀ ਦਿਧਾਂ ਕਿਸ਼ ਇਤਹਾਸਕ ਚਿਟਿੰਠਾਂ ਤੇ ਕਰਾਰਨਾਮੇਂ ਚਮਕਾ ਰਾਜਿ ਦੇ ਅਜੈਬ ਘਰੈ 'ਚ ਰਕਖੇ ਗੇ ਦੇ 'ਨ। ਇੰਦੀ ਇਕ ਸੂਚਿ ਸਨ् 1909 ਈਂਦੂ 'ਚ ਡਾਂ ਜੇ-ਆਰ ਵੋਗਲ (Dr. J. R. R. H. VOGLA) ਹੋਰੋਂ ਤੇਆਰ ਕਰਿਯੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੀ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਚਿਟਿੰਠਾਂ ਤੇ ਕਰਾਰਨਾਮੇਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਨੇਂ ਦਿਧਾਂ ਤਿਥ-ਤਰੀਕਾਂ ਬੀ ਦਿਤਿਤਾਂ ਗੇਦਿਧਾਂ 'ਨ। ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਆਸਤੈ ਟਾਕਰੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਬੀ ਹੋਂਦੀ ਰੇ 'ਈ ਏ ਤੇ "ਫਿਤ੍ਰਤ ਭਾਸਾ" ਸ਼ਬਦ ਬੀ ਬਰਤੋਂ ਦਾ ਰੇ 'ਆ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ (1) ਡੋਗਰੀ ਤੇ 2 ਚਮਕਾਲੀ ਮਨ੍ਨੇ ਗੇ ਦੇ 'ਨ। ਜਸ੍ਮੂ 'ਚ ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਤੇ ਚਮਕਾ 'ਚ ਚਮਕਾਲੀ ਲਿਪਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਰਾਜ ਤੇ ਉਨਦੇ ਅਧਿਕਾਰਿਯੋਂ ਆਸੇਆ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਹਾ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਬੀ ਬੇਹਿਧੇਂ-ਖਾਤੋਂ ਤੇ ਦੂਏ ਸਮਾਜੀ ਕਾਰ-ਬਿਹਾਰੋਂ ਲੇਈ ਇਸਤੈ ਲਿਪਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੀ ਹੀ।

ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਸਨੈਹੂਰੀ ਧੁਗ ਡੋਗਰਾ ਮਹਾਰਾਜ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ (ਸਨ् 1956-1885 ਈਂਦੂ) ਹੁਨਦਾ ਸਮਾਂ ਮਨ੍ਨੇਆ ਜਂਦਾ ਏ। ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਜਿਸ ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਂਦਾ ਹਾ, ਉਸੀ "ਗਣਮਤ" ਗਲਾਯਾ ਜਂਦਾ ਹਾ ਪਰ ਇਸ ਗੀ ਦੋਸ਼ ਧੁਕਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋਈ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਵਾਯਾ। ਪਰਾਨੀ ਲਿਪਿ 'ਚ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਨੇਈ ਹੋਨੇਂ ਕਾਰਣ ਪਢਨੇਂ 'ਚ

कठनाई बझोंदी ही। परानी लिपि 'च मात्राएं दा प्रयोग करियै इस गी देव नागरी लिपि दे करीव आंदा गेआ।

इस लिपि गी "नमें डोगरे" नां दित्ता गेआ ते मात्रा हींन लिपि गी "परानें डोगरे" आखेआ जान लगा। फ्रैंड्रिक ड्रृप (FREDERIC DREW) नां दा इक वदेशी इत्हासकार ने जिसने महाराजा रणबीर सिंह हुन्दे राज शासन दे दस बरे (1862-1872 ई०) दिक्खे हे अपनी कताब "द जम्मू एण्ड कश्मीर टैरीट्रीज़" (THE JAMMU & KASHMIR TERRITORIES) 'च लिखे दा ऐ जे महाराज दे दरबार 'च दरखास्तां नर्मी डोगरी लिपि 'च होंदियां हियां जद के परानी डोगरी लिपि दी- बरतून किश खास सरकारी 'स्तावें 'च कीती जंदी ही।

डोगरी लिपि 'च कताबां छापने आस्तै महाराज बहादुर हारें रणवीर प्रकाश प्रेस्स शुरू कीती। कानून कन्नै सरबन्धत कागद-पत्तर ते मोहरां पंज-दस ते सौ रपें दे नोट डोगरे ते फारसी अक्खरें 'च छपदे हे। पोस्ट कार्ड, डाक-टिकटां बी डोगरी, फारसी लिपि 'च छापियां जंदियां हियां। इन्ना गै नेई महाराजा हुन्दी त्रफा इक हुकमनामा जारी कीता गआ हा जिसदै मतावक सभनें सरकारी मलाज़में आस्तै डोगरी भाशा ते लिपि दा प्रयोग बोलने ते लिखने आस्तै लाज़मी करी दित्ता गआ। जदूं तगर सरकारी कर्मचारी डोगरी भाशा ते लिपि नेई हे सिक्खी लैदे उन्दी तनख्ता 'चा 10 फीसदी रकम कट्टी लैती जन्दी ही। जम्मू दे इक नामवर शोधकर्ता श्री बी-पी शर्मा होरें महाराजा रणबीर सिंह दे समें दरान होए दे डोगरी भाशा ते लिपि दे तरक्की बाददे आस्तै कम्में पर किश लेख फुलवाड़ी ते किश पत्रिकाएं 'च छपे दे 'न। प्रो० सुखदेव सिंह चाड़क हुन्दा आखना ऐ जे महाराजा होरें सधूनाथ मन्दर जम्मू 'च डोगरी कलास-चालू करवाई, जिस 'च बड्डे-बड्डे घरें दे ते मन्ने-प्रमन्ने शैहरदारें दे जागतें गी डोगरी पढ़ाने दे बन्देबस्त करवाए गे।

महाराज साहब आपूं बी हफ्ते 'च इक बारी प्रशिक्षण दी कारवाई दिक्खने गी जदे हे। विद्यार्थियें गी इनाम देइयै डोगरी पढ़ने लेई प्रेरेआ जंदा हा। एह गल्ल सर्व सम्मति कन्ने मन्नी गई दी ऐ, जे उन्नीमी सदी 'च डोगरी भाशा ते लिपि गी शाही फरोख हासल हा।

अदालती कारवाई 'च डोगरी ते उस दे कन्ने-कन्ने फारसी दा प्रयोग हुन्दा हा। डोगरी 'च किश कताबां तेआर करोआइयां ते छोपोआइयां गइयां संस्कृत, फारसी, उर्दू, पंजाबी आदि भाशाएं दियें चोनमियें कताबें दा डोगरी लिपि 'च लिप्यांतरण करवाया गआ।

इन्दा तफसील 'च ब्यौरा श्री बी-पी शर्मा होर अपने "फुलवाड़ी" च प्रकाशत लेखें 'च देर्ई चुके दे 'न। महाराजा रणबीर सिंह हुन्दे स्वर्गवास बाद डोगरी भाशा ते लिपि दौनें

ਦਾ ਲਖਾਈ-ਪਢਾਈ 'ਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਲਗ-ਭਗ ਖਤਮ ਹੋਈ ਗਆ। ਵਿਕਿਤਗਤ ਤੌਰ
ਪਰ ਬਾਪਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਬੇਹੀ-ਖਾਤੋਂ 'ਚ ਬ 'ਸ਼ਕਕ ਇਸੀ ਬਚਾਈ ਰਕਖੇਆ।

ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੁਰਜਨਮ ਇਸ ਸਦੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਦਾਹਕੇ ਥਮਾਂ ਹੋਆ ਇਸ ਥਾ ਪੈਹਲੇ ਜਸ਼੍ਮੂ 'ਚ
ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਰਦ, ਪਿਆਬੀ, ਆਦਿ ਭਾਸ਼ਾਏਂ 'ਚ ਗੈ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰ ਲਿਖਦੇ-ਪਢਦੇ ਹੋ। ਡੋਗਰੇ
ਅਕਥਰੋਂ 'ਚ ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਭਲੇਆਂ ਖਤਮ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹਾ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਕੀ
ਗ੍ਰਾਈ, ਅਨਪਢੇ ਤੇ ਪਿਛਡੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝੀਏ ਨਗਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਬੋਲਨਾ ਛੋਡੀ
ਦਿੱਤਾ ਦਾ ਹਾ।

ਜਿਥ੍ਯੂਂ ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਸਰਬਨਧ ਏ, ਏਹ ਮਤਾ ਪਰਾਨਾ ਨੇਈ ਏ।
ਏਹ ਗਲ਼ਤ ਸਿੱਫ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਗੈ ਨੇਈ। ਸਬੈ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਨੀ ਬਾਲ ਬਰੇਸਾ 'ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦ੃਷ਟਿ
ਕਨ੍ਨੇ ਸਾਗੋਸਾਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਿਆਂ। ਸਭਨੇ ਦਾ ਮੁੰਢਲਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਗੈ ਹੁਨਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ
ਦਾ ਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਬੜਾ ਮੁਕਮ਼ਲ ਏ। ਹਰ ਮੌਕੇ ਕਨ੍ਨੈ ਸਰਬਨਧਤ ਮਨੁਕਤੀ ਭਾਵਨਾਏਂ ਦੀ
ਤ੍ਰਿਕਲੀ ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ ਗੀਤਿਂ 'ਚ ਦਿਕਲੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਲੋਕ ਕਤਥੇਂ ਦੀ
ਵਿਵਧਤਾ ਤੇ ਸਮੁੱਦਿਦ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ ਕਥਾ ਕਾਰੋਂ ਦੀ ਗੂਢੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪਰਿਚੇ ਦਿੱਨੀ ਏ। ਦਮਾਕੀ
ਕਸਰਤ ਲੇਈ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਬੁਜ਼ਾਰਤਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਅਸਰਦਾਰ ਬਨਾਨੇ ਆਲੇ ਖੁਆਨ, ਕਾਰਕਾਂ, ਬਾਰਾਂ-ਗਾਥਾਂ
ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਂਦਿਆਂ 'ਨ।

ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ:- ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਅਜ਼ਜ ਅਪਨੀ ਆਧੁਨਿਕ
ਪੰਜਾਹ ਬ'ਰੇ ਪੂਰੇ ਕਰੀ ਚੁਕੇਆ ਏ। ਇਸ ਸਦੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਦਾਹਕੇ 'ਚ ਜਦੂਂ ਇਸ ਨੇ ਅਪਨਾ ਸਫਰ
ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹਾ ਤਉ ਬੇਲਤੈ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਨਾਂ ਪਰ ਕੁਲਬਿਲ ਛੇ ਕਤਾਬਾਂ ਹਿਆਂ। ਇਸ ਬੇਲਤੈ ਜ਼ਹਾਰ
ਥਮਾਂ ਬੀ ਬਦਲ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਸਾਹਿਤਿ ਵੀ ਲਗ-ਭਗ ਹਰ ਵਿਧਾ ਪਰ ਉਪਲਬਧ 'ਨ। ਹਾਲ ਤਗਰ ਹੋਈ
ਵੀ ਖੋਜ ਮਤਾਵਕ ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਕਵਿਤਾ ਲੇਖਨ ਸੋਹਲਮੀ ਸਦੀ 'ਚ ਰਮਭ ਹੋਆ ਹਾ। ਪੈਹਲਾ
ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੇਹ ਅਜ਼ਜੈ ਥਮਾਂ ਕੁਜਾਂ ਬਰੇ ਪੈਹਲੇ "ਪੈਹਲਾ ਫੁਲ" ਨਾਂ ਕਨ੍ਨੇ 1947 ਈਂ 'ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ
ਹੋਆ ਹਾ। ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਕਨ੍ਨੋ-ਕਨ੍ਨੇ ਤੈ ਉਪਨੇਧਾਸ- "ਸ਼ਾਨੋ" (ਨਰੋਂ ਖੜ੍ਹੂਰਿਆ ਹੁਨਦਾ) "ਹਾਡ
ਬੇਡੀ ਪਤਨ" (ਵਿਦ ਰਾਹੀਂ ਹੁਨਦਾ) ਤੇ "ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂਡਾਂ" (ਪ੍ਰੋਠ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਹੁਨਦਾ) 1960
ਈਂ 'ਚ ਛਹਿੱਧੀ ਪਾਠਕੋਂ ਤਗਰ ਪੁੱਜੇ। ਨਾਟਕ ਵਿਧਾ ਦਾਰਮਭ 1935 ਈਂ 'ਚ "ਅਸ਼ੂਤ" ਨਾਂ ਦੇ
ਏਕਾਂਕੀ ਕਨ੍ਨੇ ਹੋਆ। ਜਿਸੀ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖੜ੍ਹੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਲਿਖੇਆ ਤੇ ਰਾਮ ਨਗਰ ਥਾਰੈ ਪਰ ਇਸ
ਦਾ ਮਚਨ ਕਰਵਾਯਾ ਗਾ। ਅਜ਼ਜੈ ਡੋਗਰੀ ਕੋਲ 30 ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਤੇ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੇਹ 'ਨ।
ਨੁਕਕਡ ਨਾਟਕੋਂ ਦਾ ਬੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ। ਅਜ਼ਜੈ ਥਮਾਂ ਸਤਤਰੀ ਬਰੇ ਪੈਹਲੇ ਡੋਗਰੀ ਦਾ
ਪੈਹਲਾ ਨਿਬਾਨ ਸਾਂਗੇਹ "ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ" ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ ਜਿਸੀ ਪ੍ਰੋਠ ਸ਼੍ਰੀ ਮਤਿ ਸ਼ਕਿਤ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਉਨਦੇ ਪਤਿ
ਸ਼ਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਰਲਿੱਧੀ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ।

ਇਸ ਬੇਲਤੈ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ 'ਚ ਕਵਿਤਾ ਕਹਾਨੀ, ਉਪਨਿਧਾਸ, ਨਾਟਕ, ਏਕਾਂਕੀ,

ਨਿਬਨਧ, ਜੀਬਨੀ, ਆਤਮ ਕਥਾ, ਰੇਖਾ ਚਿਤ੍ਰ, ਸਫਰ ਨਾਮੇਂ, ਸਸ਼ਮਰਣ, ਲੇਖ ਸ਼ੇਹੁ ਆਦਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਿਲਦੇ 'ਨ। ਰੂਪ-ਸ਼ੁਭ ਦੀ ਦ੃ਢ਼ਿਟ ਕਨ੍ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਸਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਤਾਂ ਕਵਿਤਾਂ ਦਿਯਾਂ ਗੈ, ਗੀਤ, ਗਜ਼ਲ, ਲਮ੍ਮੀ ਕਵਿਤਾਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਆਲੀ ਕਵਿਤਾ, ਮਹਾਕਾਵਿ, ਖਣਡ ਕਾਵਿ, ਚਮੁਕਖੇ, ਟ੍ਰੋਟਕ, ਦੋਹਾ, ਕੁਡ਼ਲਿਆਂ, ਕਵਿਤਾ, ਸਵੇਇਧੇ, ਫੀ ਵਰਸ ਕਵਿਤਾ ਹਾਇਕੂ, ਸਾਨਨਟ ਆਦਿ ਬਨਗਿਆਂ ਮਿਲਦਿਆਂ 'ਨ। ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਪੱਧਾਹ ਬਰੇ ਦੀ ਜਾਤ੍ਰਾ 'ਚ ਮਿਨੀ ਸ਼ਾਰਟ ਸਟੋਰੀ ਬੀ ਆਈ ਗੈ ਦੀ ਏ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਦ੃ਢ਼ਿਟ ਕਨ੍ਨੇ ਦਿਕਵਨ ਲਗਵੈ ਤਾਂ 1966 ਈਂਠ ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਸੁਰ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਪ 'ਚ ਉਭਹਿਰੈ ਸਾਮਨੈ ਆਯਾ। ਸਾਮਾਜਿਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਜੀਵਨ 'ਚ ਬਾਪਾਂ ਦਿਧੇ ਬੁਰਾਇਆਂ ਗੀ ਰੇਖਾਕਾਂ ਕਰਨਾ, ਡੋਗਰਾ ਦੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕੂਤਕ ਸਮੱਪਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ, ਤੇ ਬਦਲਾਂਦਿਧੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤਿਆਂ ਬਾਰੈ ਚੈਨਟਾ ਬੁਜ਼ਜ਼ਨਾ ਤੇ ਬੁਹਾਸਰਨਾ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਬਨੇ ਰੇਹ। ਕਵਿ ਹਰ ਦੱਤ ਦਿਧਾਂ ਕਵਿਤਾਂ "ਡੋਗਰਾ ਦੇਸ" ਬੇਕਾਰੀ ਲੈਕਾਂ ਤੇਰੀ ਨੇਝਿਆਂ ਬਚਨੀ, ਫੈਸ਼ਨ ਆਦਿ ਤੇ ਡਾਂ ਰਘੁਨਾਥ ਸਿੰਹ ਸਮਾਲ ਹੁਨਿਦਿਆਂ "ਖੋ" ਡੋਗਰਾ ਦੇਸ ਜਗਾਈ ਜਾਧਾਂ, ਦਾਦੀ ਭਲੀ ਆਜਾਦੀ ਆਈ। ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਂ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਾਦਿਆਂ 'ਨ। ਤ'ਅਂ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਸ਼ੁਲੁਂ ਥਮਾਂ ਗੈ ਇਕ ਸੁਰ ਬੱਡੀ ਸ਼ਿਦਦਤ ਕਨ੍ਨੇ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ੇਂ ਕੋਲਾ ਹਟਿਧੈ ਉਭਹਿਰਨ ਲਗੇਅਹ ਹਾ ਤੇ ਏਹ ਸੁਰ ਹਾ ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁਨ੍ਦਾ। ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੋਰੇਂ ਸਮਾਜੈ ਦੇ ਪਿਛਡੇ ਬਾਗ ਦੇ ਲੋਕੋਂ, ਕਰਸਾਨੇਂ, ਮਜ਼ਦੂਰੋਂ ਆਦਿ ਬਾਗ ਦੇ ਲੋਕੋਂ, ਕਰਸਾਨੇਂ, ਮਜ਼ਦੂਰੋਂ ਆਦਿ ਦਿਧੇ ਸਮਸਥਾਏਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਬਨਾਧਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਓਹ ਬੱਡੀ ਤੌਲੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯ ਕਵਿ ਹੋਈ ਗੇ। ਕਵਿਤਾ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਗੈ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬੀ ਰਸਭ 'ਚ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਬਚਾਰੇਂ ਆਲੇ ਤੇ ਭਾਵੁਕਤਾ ਨੈ ਭਰੋਚੇ ਦੇ ਹੇ। ਸਨ् 1970 ਈਂਠ ਦੇ ਬਾਦ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ਵੇਈ ਮੈਨੇ 'ਚ ਧਰਥਾਰਵਾਦ ਦੀ ਬੱਤਾ ਪਰ ਪੈਈ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਿਧੇਂ ਦੂਇੰਥੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਕਨੈਂ ਗੈ ਰਲਾਂਦੀ ਅਗੇ ਬਧਨ ਲਗੀ।

ਨਾਟਕ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸੇਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬੀ ਦੁਗਗਰ ਦੀ ਗ੍ਰਾਈ ਜਨਤਾ ਦਿਧੇ ਸਮਸਥਾਏਂ, ਦੋਹਰੀ ਆਲੀ ਬਧਾਹ ਪ੍ਰਥਾ ਜਿਆਂ "ਦੋਹਰੀ" ਨਾਟਕ ਜਮੀਨ ਸਰਬਨਧੀ ਬਡਂ-ਬਡਾਡ ਦੇ ਝਾਗੜੇ "ਸਰਪੰਚ" ਨਾਟਕ "ਸ਼ਾਨੋ" ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਪੱਤਰ ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾਂ ਉਪਨਿਆਸੇਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਨੇ ਰੇਹ। ਪਰ ਸਨ् 1962 ਈਂਠ 'ਚ ਚੀਨ ਤੇ ਸਨ् 1965 'ਚ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਦੇ ਭਾਰਤ ਪਰ ਹਮਲੇਂ ਡੋਗਰੀ ਲੇਖਕੋਂ ਗੀ ਨਮੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦਿਤੇ ਤੇ ਪਰਮਪਰਾਗਤ ਵਿਸ਼ੇਂ ਥਮਾਂ ਹਿਟਿਧੈ ਨਮੀ ਸੋਚ ਗੀ ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਦੇਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰੇਅਾ। ਫਲਸ਼ੁਭ ਜੁੜ੍ਹ ਸਰਬਨਧੀ ਕਿਸ਼ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸ਼ ਏਕਾਂਕੀ ਜਿਆਂ 'ਮੌਰੈ ਪਰ' (ਕਵਿ ਰਤਨ)ਾਨ, ਮਰਦਾ (ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ) 'ਕਰਤਵਿ' (ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਸ਼ਾਰਮਾ) ਆਦਿ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸੇਂ 'ਚ 'ਸਾਂਝੀ ਧਰਤੀ ਬਖਲੇ ਮਾਹਨੂ' (ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ) 'ਦੇਰੇਡ' (ਵਿਦ ਰਾਹੀਂ) ਆਦਿ ਤੇ ਆਲੇ ਆਦਿ ਕਿਸ਼ ਕਹਾਨਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਗਇਆਂ। ਪਰ ਅੜਾ ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਜੇਹੜੀ ਕਵਿਤਾ ਕਹਾਨੀ, ਨਾਟਕ, ਉਪਨਿਆਸ ਆਦਿ ਲੇਖਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਬਨਾਧਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪੈਹਲੇ

ਤ੍ਰੈਂਜੁਂ ਉਪਨਿਆਸੇਂ ਤੇ ਉਨ੍ਦੇਂ ਦਸੇਂ ਕੁਰੰ ਬਾਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਨੇਂ ਆਲੇ 'ਫੁਲਲ ਬਿਨਾ ਡਾਲਲੀ' ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਸਮਸਥਾਏਂ ਦਾ ਸਰਬਨਧ ਜਿਥੈਂ ਟੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਕਨ੍ਨੇ ਐ ਉਤਥੈ ਓਠ ਪੀਠ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਸਾਰ੍ਥੀ ਹੁਨਦੇ ਪਿੱਚੇ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸੇਂ ਚਾ ਚੱਊਂ -ਨਾਂਗਾ ਰੁਕਖ, ਪਤਥਰ ਤੇ ਰੰਗ, ਰੇਸ਼ਾਮ ਦੇ ਕੀਡੇ ਤੇ ਮਕਾਨ ਉਪਨਿਆਸੇਂ 'ਚ ਮਨੁਕਖੀ ਮਨੇਂ ਦਾ ਤੇ ਨਗਰੈ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਮਥਨ ਵਿਸ਼ੇ ਐ। ਉਛਵ ਦੇਸ਼ ਬਨਧੂ ਨੂਤਨ ਡੋਗਰਾ ਦੇ ਤ੍ਰੈਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਉਪਨਿਆਸ ਕੈਦੀ, ਧੋਕੈ ਭੇਜੋ, ਤੇ ਸਰਬਨਧੀ ਕਥਾਨਕੇਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ 'ਨ। ਕੁਲ ਰਲਾਇੱਧ ਦਿਕਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਨੇ ਗ੍ਰਾਈ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਸਿੜ੍ਹੇਪਨ (ਗੁਤਲੂ ਕਵਿਤਾ) ਰਾਜਨੇਤਾਏਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਲਾਰੇ, ਗਲਾਮੀ 'ਚ ਪਸ਼ਹੋਦੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਜੀਨ, ਮਜੂਰੋਂ, ਕਰਸਾਨੇਂ ਦੇ ਬੇਬਸੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਲੈਪੇ ਦੇ ਵਰਣ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਪੇਅਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨੇਂ ਦੀ ਅਕਕਾਸੀ ਥਮਾਂ ਅਪਨੀ ਧਾਰਾ ਰਮਿਭਯੈ ਅੜ੍ਹੈ ਦੇ ਧੂਗੈ ਦਿਧੇਂ ਅਨੁਭੂਤਿਯੇਂ ਗੀ ਬੱਡੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਕਨ੍ਨੈ ਅਭਿਵਧਿਤ ਦੇਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਲੇਈ ਦੀ ਐ।

ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਟ੍ਰਾ਷ਿਟ ਕਨ੍ਨੈ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਲੇਖਨ ਦਾ ਖਾਸਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਆ ਐ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਥੈਲੇ ਗੱਜ਼ਲ ਗੇ ਸ਼ਾਯਰੋਂ 'ਚ ਸ਼ਵ: ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਨਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਪ 'ਚ ਲੈਤਾ ਜਂਦਾ ਐ ਜਿਨੇਂ ਗੱਜ਼ਲ ਦੀ ਫਾਰਮ ਪਰ ਮਤਾ ਧਾਨ ਦੇਨੇ ਪਰ ਜੋਰ ਪਾਧਾ ਤੇ ਗੱਜ਼ਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਕਾਫੀ ਕਮਜੌਰ ਪੇਈ ਜਨਦਾ ਹਾ ਅੜ੍ਹੈ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਗੱਜ਼ਲ ਫਾਰਮ ਦੇ ਸਥਤ ਬਨਧਨੇਂ ਥਮਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਂਦੀ ਆਖੀ ਜਨ੍ਦੀ ਐ।

ਡੋਗਰੀ ਕਵਿ ਚੰਣ ਸਿੱਹ, ਡਾਠ ਜਤਿਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ, ਡਾਠ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਦੀਪ, ਓਠ ਪੀਠ ਸ਼ਾਰ੍ਮਾ ਸਾਰਥੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤਿ ਪਦਮਾ ਸਚਦੇਵ ਆਦਿ ਕਵਿਯੋਂ ਰੂਪ ਦੀ ਕੈਦ ਗੀ ਬੱਡਾ ਘਟਟ ਮਨ੍ਨੇਆ ਐ। ਇਧਾਂ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਮਤੀ ਅਨੱਤਰਮੁਖੀ ਅਰਥਤਿ, ਸਥੂਲਤਾ ਥਮਾਂ ਸੂਖਮਤਾ ਆਲੀ ਬਤਤਾ ਪੇਈ ਗਈ ਦੀ ਐ।

ਅੜ੍ਹੈ ਦੀ ਅਤਿ ਬਵਸਤ ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਲਭਿਯਾਂ-ਲਭਿਯਾਂ ਕਵਿਤਾਂ ਪਢਨੇ-ਸੁਨਨੇ ਦੀ ਬੈਹਲ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਣ ਅੜ੍ਹੈ ਦੇ ਕਿਸ਼ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿ ਸੁਨਤਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ 'ਚ ਬੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਾ ਕਰਦੇ 'ਨ। ਡਾਠ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ 'ਦੀਪ' ਦੀ "ਮਾਂਗਮੀ ਲਤਿੰ ਦੀ ਦੌਡ" ਚਾ ਕਿਸ਼ ਪਾਂਤਿਯਾਂ 'ਨ:-

ਤੇਰੀ ਸ਼ੈਹਰ ਵਾਰੀ ਦਾ ਦਸ਼ਤੂਰ ਕੈਸਾ,

ਦਨਾ ਜਬਰ ਕੀਤਾ,

ਹਲਾਕੂ ਖੁਆਏ।

ਬੱਡਾ ਸਚਰ ਕੀਤਾ

ਕੁਸੈ ਨੀ ਪਛਾਤੇ।

ਤੁਝੁਂ ਨਮੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਅਕਾਂ ਗਣਿਤ ਤੇ ਜਮੈਟ੍ਰੀ ਦੇ ਚਿਨਹੇ, ਵਾਕਧਾਂਏ, ਪੂਰ੍ਣ ਵਿਰਾਮੇ, ਅਧੰਵਿਰਾਮੇ, ਭੈਕਟੋਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿਨਹੇ, ਬਿਨ੍ਦੂਏਂ ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਧਧਮੇਂ ਕਨ੍ਨੈ ਬੀ ਕਵਿ ਲੋਕ ਅਪਨੇ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਅਭਿਵਧਿਤ ਦੇਏ ਕਰਦੇ 'ਨ। ਕਵਿ ਨਰਸਿੱਹ ਦੇਵ ਜਮਵਾਲ ਤੇ ਕਿਸ਼ ਉਛਵਰਦੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਏਂ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦੇ 'ਨ। ਕਹਾਨੀ ਲੇਖਨ 'ਚ ਬੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਟ੍ਰਾ਷ਿਟ ਕਨ੍ਨੈ ਬਕਖ-ਬਕਖ

चाल्ली दे यत्न होए 'न।

'च'ऊं पजें पंगतियें आली कहानी बी डोगरी 'च लखोई दी ऐ। वेद राही ने डायरी शैली 'च कई अच्छियां कहानियां लिखी दियां 'न। ओ० पी० शर्मा सारथी ने प्रतीकात्मक शैली 'च डोगरी गी चार उपन्यास ते किश कहानियां दित्तियां 'न, मोहन सिंह सलाथिया दे नुकड़ नाटकें बी डोगरी नाटक साहित्य गी इक नमा मोड़ दित्ता ऐ। भाषा प्रयोग दी दृष्टि कन्नै बी लोक अपने-अपने कारज, खेतर 'च बरतोने आले तकनीकी शब्दें दी बरतून आपनी रचनाएं 'च बड़ी सैहजता कन्ने करदे नजरी औदे 'न। डा० अरविन्द दियें कविताएं 'च मैडिकल खेतर 'च प्रयुक्त होने आली-शब्दावली ते ओम विद्यार्थि दे लेखें 'च बनस्पति विज्ञान कन्नै सरबन्धत शब्दावली दी भरमाहली दिक्खने, पढ़ने लई लभदी ऐ। शब्द लय दे थ्हारै पर अर्थ-लय-गी प्रधान्ता दिन्दे होई कई बारी अन जचदे प्रयोग बी चलाई दित्ते गे दे 'न। कदें-कदें शब्दें गी विकृत करियै बी वरती ले दा गेदा ऐ। जियां "लरजदे शरीरें" 'च लरजदे शब्द दा प्रयोग। नमें-नमें मुहावरे बी घड़ियै बरतोआ करदे 'न। जियां 'प्रिवी पर्स' डकारी जाना, आदि।

हर भाषा दे साहित्यक भण्डार 'च अनुवादें दा वशेष महत्त्व होंदा ऐ। डोगरी साहित्य दे भण्डार 'च बी दूझें भाषाएं दियें कई श्रेष्ठ पुस्तकें दे अनुवाद कीते गे दे 'न। सभनें थमां पराना डोगरी 'च अनुवाद मुगल बादशाह शाह जहान दे समें दी इक फारसी जबान 'च लखोई दी कताब 'राजवली' दा ऐ जिसी सन् 1815 ई० दे आल दुआले हिमाचल दे कोटला नरेश ध्यान सिंह ने अपने इक दरबारी कवि टैहलदास कोला करवाया हा। इस दी भाषा जम्मू ते कांगड़े दी डोगरी दा रलेआ'मिलेआ रूप ऐ।

डोगरी अनुवाद दी दूर्द महत्त्व पूर्ण धर्म पुस्तक नां दी इक कताब ऐ जिसी इसाई पादरियें सन् 1818 ई० 'च सी रामपुर कालेज़ कलकत्ता थमां प्रकाशत करवाया हा। 714 एं सफे आली एह कताब न्यू टैस्टा मैण्टा दा डोगरी-प्हाड़ी मिश्रत भाषा 'च कीता गेदा अनुवाद, ऐ।

डोगरी 'च दूझें भाषाएं दे श्रेष्ठ कताबें दे अनुवाद बी खासें होई चुके दे 'न। एह अनुवाद स्रोत भाषाएं दियें पुस्तकें दी गुणवत्ता मूजब बी कीते गे ते किश कताबें दे डोगरी 'च अनुवाद करने दी लोड़ लाज़मी होई गई। खास करियै उस बेलै जदूं डोगरी 'च त्रै परीक्षा-तिलक, प्रवीण ते शिरोमणी, जम्मू पासेआ शूरूं कीतियां गइयां हियां। सन् १९८३ ई० 'च डोगरी गी एम. ए. 'च पढ़ाने दा निर्ण होदे गै एम. ए. दी पढ़ाई जम्मू यूनिवर्सिटी 'च रम्भ होई गई ते इस लई अनुवाद विज्ञान, भाषा विज्ञान व्याकरण, साहित्य आलोचना आदि पर चेचे तौर पर कताबां तेआर कीतियां गईयां ते छपोआइयां गोइयां। एम. ए. दी

ਪਢਾਈ ਦੇ ਕਨ੍ਨੋ-ਕਨ੍ਨੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਨੌਮੀ, ਦਸੰਮੀ ਜਮਾਤੋਂ 'ਚ ਬਾਗੈਰ ਅਡੀਸ਼ਨਲ, ਆਪਸ਼ਨਲ ਸਬਜ਼ੈਕਟ ਤੇ ਤੌਲੇ ਗੈ ਤ੍ਰ'ਊ ਕਾਲਜ਼-ਏਮ੦ ਏਮ੦ ਕਾਲੇਜ ਜਸ਼੍ਮੂ, ਪਰੇਡ ਗ੍ਰੈਂਡ ਮਹਿਲਾ ਕਾਲੇਜ ਤੇ ਡਿਗ੍ਰੀ ਕਾਲੇਜ ਕਠੂਆ-ਚ ਇਕ ਐਚਿਛਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਉਪਰ ਪਢਾਨੇ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਵਿਦਾਰਥਿਏਂ ਗੀ ਦਿਤੀ ਗੱਈ ਹੂਨ ਹਾਰਧ ਸਕੈਣਡੀ ਦੀ ਜਮਾਤੋਂ ਲੇਈ ਕਿਥਾ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਡੋਗਰੀ ਲੈਕਚਰਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਿਯੈ ਜਾਂਰੀ-ਬਾਹਰਵੀ ਜਮਾਤੋਂ 'ਚ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਪਢੀਆਈ ਜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜਨਦੇ ਬੈਰੈ ਰਿਧਾਸਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਕਖ ਮਨਤੀ ਹੁਨਦੇ ਪਾਸੇਆ ਉਦਘੋ਷ਣ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਜੋ ਡੋਗਰੀ, ਕਝਮੀਰੀ ਗੀ ਆਦੇ ਸੇਸ਼ਨ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰੀ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਬੀ ਸ਼ੁਲੁਂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਗ। ਏਹ ਉਦਘੋ਷ਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਡੋਗਰੀ ਅਖਬਾਰ 'ਨਿਸ਼ਾ ਮੌਹਰਾ' ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਬੈਰੈ ਧਾਡੇ ਤੇ ਦ੍ਰਾਏ ਜਰਮ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪਰ ਆਧੋਜਿਤ ਇਕ ਸਮਾਰੋਹ 'ਚ ਡੋਗਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਬੁਢੀ ਜੀਵਿਏਂ ਕਨ੍ਨੇ ਭਰੇ ਦੇ ਅਭਿਨਵ ਥਿਧਟਰ ਦੇ ਹਾਲ 'ਚ। ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸਮਾਦਕ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਵਿ ਕ੃ਣ ਲਾਲ 'ਮਸ਼ਤ' ਹੁਨਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰੀ ਕਲਾਸੋਂ 'ਚ ਪਢਾਨੇ ਤੇ ਕਤਾਬਾਂ ਤਧਾਰ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਕੀਤੇ ਗੇ ਦੇ ਬਖਾਨਾ ਉਪਰ ਪਰਤਾ ਦਿੱਨੇ ਹੋਈ ਤੇ ਵਿਖਵਾਸ ਦੁਆਂਦੇ ਹੋਈ ਰਿਧਾਸਤ ਜਸ਼੍ਮੂ ਕਝਮੀਰ ਦੇ ਮੁਕਖ ਮਨਤੀ ਡਾਂਫਾਲੂਕ ਅਭਿਲਲਾ ਹੋਰੋਂ ਕੀਤੀ। ਫਲਸ਼ਲੁਪ ਸਰਕਾਰੀ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਪੱਧ ਮਿਥਵੀ ਕਮੇਟੀ ਖੇਡੇਰੀ ਗੇਈ। ਜਿਸ ਦੇ ਚੇਤਨਾਵਾਂ ਥੀ ਏ. ਆਰ. ਮਟ੍ਟੂ ਸਟੇਟ ਬੋਰਡ ਑ਫ ਸਕੂਲ ਏਯੂਕੇਸ਼ਨ ਬਨਾਏ ਗੇ ਤੇ ਡਾਯਰੇਕਟਰ ਸਕੂਲ ਏਯੂਕੇਸ਼ਨ ਕਝਮੀਰ, ਡਾਯਰੇਕਟਰ ਸਕੂਲ ਏਯੂਕੇਸ਼ਨ ਜਸ਼੍ਮੂ, ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੇਜੂਏਟ ਕਝਮੀਰੀ ਡਿਪਾਰਟਮਿਨਟ ਦੇ ਸਦਰ ਤੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੇਜੂਏਟ ਡੋਗਰੀ ਡਿਪਾਰਟਮਿਨਟ ਦੀ ਅਧਕਾਸ਼ਾ ਇਸ ਦੇ ਮਿਥਵੀ ਬਨਾਏ ਗੇ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਏਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਜੇ ਪੈਹਲੇ ਬੈਰੈ ਅਰਥਤ 1998 ਈਂ 'ਚ ਡੋਗਰੀ, ਕਝਮੀਰੀ ਗੀ ਪੈਹਲੀ ਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪਜ਼ਾਮੀ ਜਮਾਤਾਂ 'ਚ, ਅਗਲੇ ਬੈਰੈ ਦੂਸਰੀ ਚੌਥੀ ਤੇ ਛੇਮੀ ਜਮਾਤਾਂ 'ਚ, ਤ੍ਰੀ ਬਾਰੀ ਸਤਮੀ ਤੇ ਅਠਮੀ 'ਚ ਸ਼ੁਲੁਂ ਕੀਤਾ ਜਾਗ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ 'ਚ ਰਿਧਾਸਤੀ ਸ਼ਿਕਾਹ ਬੋਰਡ ਪਾਸੇਆ ਡੋਗਰੀ ਤੇ ਕਝਮੀਰੀ ਲੇਈ ਬਨਾਈ ਗੇਈ ਦਿੱਧੇਂ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਕਨ੍ਵੀਨੋਂ ਤੇ ਚੇਤਨਾਵਾਂ ਗੀ ਆਖੇਆ ਗੇਆ ਜੇ ਓ ਪਾਠ੍ਯ-ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਤੈਤੇ ਥਮਾਂ ਤੈਤੇ ਤੇਆਰ ਕਰਿਯੈ ਬੋਰਡ ਗੀ ਦੇਨਾਂ ਤਾਂ ਜੇ ਤੁਝੇ ਗੀ ਬੇਲਨੈ ਸਿਰ ਛਾਪਿਣੇ ਵਿਦਾਰਥਿਏਂ ਗੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ। ਨਤੀਜਤਨ ਡੋਗਰੀ-ਕਝਮੀਰੀ ਆਲੋਂ ਇਸ ਕਮੈਂ ਗੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਤੈਵੈ ਪਾਠ੍ਯ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ-ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕਮਾਲਾ ਭਾਗ 1.3, ਤੇ 5 ਕੇਵਿਂਥੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ 'ਚ ਤੇਆਰ ਕਰਿਯੈ ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਿਅਤਾਂ ਗੀ ਸੌਂਪਿਣਾਂ ਜਾਈ ਚੁਕਿਆਂ 'ਨ। ਡੋਗਰੀ ਕਝਮੀਰੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੀ ਤਰਕਕੀ-ਬਾਦਦੇ ਆਸਤੈ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਆਲੀਅਤਾਂ ਸੱਥਾਏਂ-ਅਜੁਂਮਨੇ ਰਿਧਾਸਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸ਼ਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਏਤੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੈਂ ਲੇਖਕਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਂ ਗੀ ਮਾਤਰ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤਿ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬੀ ਮਿਲੀ ਏ। ਇਕ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਤਾਬਕ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਅਪਨਿਧਾਂ ਪਾਠ੍ਯ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਦਿਕਖਾਨੇ-ਪਢਨੇ ਲੇਈ ਬੱਡੀ ਕੇ ਸਾਬਰੀ ਨੈ ਇਨਤਜਾਰ ਕਰਦੇ 'ਨ।

मेरा खून, तेरा खून

मेरा खून, तेरा खून,
राक्षश ते साधु दा खून,
मेरा खून, तेरा खून।

खून दी नरमी इक्क ऐ,
खून दी गर्मी इक्क ऐ।
मेरा खून -----

खून दी रगंत इक्क ऐ,
खून दी सगंत इक्क ऐ।
मेरा खून -----

फही तूं कीझ खून बहा करना,
खूना दे छप्पड़ ला करना ?
मेरा खून -----

की भुल्ले रस्ते जा करना?
की वद सीसां लै करना?
मेरा खून -----

बद सीसें दी लम्मी डोर,
एह करदी ऐ पिच्छा तोड़।
मेरा खून -----

एह छप्पड़ लाने बदं कर,
ना हक्क पोआड़े बदं कर।
मेरा खून -----

की जीवानू ढाह करना?
की नाहक्क खून बहा करना?

कृष्ण 'अनुराग'

369 जलाका महल्ला, जम्मू।

रियासत 'च डोगरी पत्र पत्रिकां

* धर्मचन्द्र प्रशांत

जम्मू थमा पत्र-पत्रिकाएं दा जुग 1968 शा शुरू होआ हा। जदू स्वः महाराजा रणवीर सिंह हुदां शासन हा ते 'विद्या विलास' पत्रिका उर्दू-हिन्दी इच कड्ढी गई ही। ओ सरकारी पत्रिका ही। किंश गै चिर चली। उसदे प्रेन्ट साम्बा निवासी प० दुर्गा प्रशाद मिश्र ने जम्मू थमां 'जम्बू प्रकाश' हिन्दी साप्ताहिक पत्र कड्ढेआ पर उब्बी चली नेई सकेआ।

इसदे प्रेतं 1924 इच प्रसिद्ध पत्रकार लाला मुल्ख राज सराफ ने उर्दू इच रणवीर हफ्तावार कड्ढेआ। एह पत्रिकारिता दे स्तर दा पैहला पत्र हा। इस्तै करिए सराफ होरें गी पत्रकारिता दा पिता आखेआ जन्दा ऐ। इस गी चऊं बरें प्रेतं शासन दे रोह करी बली उपर चढ़ना पेआ हा। इदे बाहद 'सुदर्शन' 'अमर' (उर्दू) 'इकंशाफ' (उर्दू) निकले। 1938 इच 'दीपक' (हिन्दी) साप्ताहिक निकलेआ। ए किंश बरे चलेआ पर किंश कारणे बस बन्द होई गया।

हिन्दी दी मासिक पत्रिका 'असुआं' 1929 इच बशीलाल सूरी हुन्दे सम्पादन इच वी शुरू होई ही। इस दे कुल चार अकं गै निकले हे बंद होई गई। इस जुगै 'च 'चाँद', 'कश्मीर मेल' 'जिदंगी' 'पासबान' 'जाहूख' (उर्दू) बी निकले। रणवीर परतीए निकलेआ पर 1950 इच ए सदा लेई बंद होई गया। इस वेलै कोई 165 पत्र-पत्रिकां निकलदियां 'न। मतियां उर्दू 'च 'न। दो अंग्रेजी इच बी हैन बड़ियां सफलता कन्ने चला दियां 'न। दो हिन्दी देनिक बी प्रसिद्धी पाई चुकी दियां 'न।

जित्ये तक्कर डोगरी पत्रे दा सरबंध ऐ, उस दा रम्भ 1952 थमां शुरू होआ हा। उब्बी दिल्ली थमां। 1949 इच सरदार पटेल हुन्दी आज्ञा कन्ने आकाशबाणी दे समाचार वुल्टने इच डोगरी गी बी थां मिली गया हा। 1947 दिसम्बर इच रेडियो जम्मू दी स्थापना होई चुकी दी ही। डोगरी इच खबरां बी शुरू होई गई दियां हियां।

दिल्ली इच्च डोगरी वुल्टेन पढ़ने आले बसीं लाल गुप्ता ते हंस राज पंडोत्रा। इन्दी

* डोगरी दे मोहड़ी लेखक ते सावका मिम्बर लोक सभा।

ते साठे हुन्दी कोशिश कन्ने दिल्ली इच डोगरी मण्डल दी स्थापना कीती गई, जिस दी पैहली अध्यक्षा श्रीमति शकुंतला सराफ चुनी गईयां। मण्डल ने दो-त्रै कम्म हत्था 'च लैते, जेहडे हे, दिल्ली इच डोगरी भवन दी स्थापना, इक डोगरी पत्र कड़ना ते डोगरी गी किट्ठा करना। पत्र दा कम्म तोड़ चढ़ी गेया।

'नमी चेतना' त्रै मासिक पत्रिका चलाई गई। इस दे प्रिटंर-पवलिशर हे हरबंस लाल सहगल ते सम्पादक हे धर्म चन्द्र प्रशान्त। इस दे कुल त्रै गै अकं निकली सके हे। 'नमी चेतना' हर लिहाज कन्ने श्रेष्ठ पत्रिका ही। इस दे लेखें ते सम्पादकीएं दी बड़ी तरीफ होई। इस इच डा० सिद्धेश्वर वर्मा हुन्दे लेख बी छपे हे। इस उपर आर्थिक सकंट आई गया। असें मती कोशश कीती जे इस दे 500 गाह्क होई जान, पर किश नेई होआ।

'नमी चेतना' जेहडी हर लिहाज कन्ने पत्रिका ही बदं होई गई। में इक डिक्लरेशन 'रेखा' नां दा सरकार गी दित्ता।

डिक्लरेशन कोई दो बरे प्रेन्ट थोआ, 1963 इच उब्बी मते गै जतनें कन्ने। उब्बी त्रै मासिक गै ही। इस दे कुल छे गै अकं निकली सके। इस दे बदं होने दे किश होर गै कारन हे 'रेखा' पूरी पत्रिका ही। साहित्य ते पत्रिकाएं दे सब्बै तकाजें गी पूरा करदी ही। रेखा 'च कहानियां, कवितां ते निबन्ध बड़ी उच्च कोटि दे होंदे हे, इस इच। फही बी एह पत्रिका टिकी नी सकी।

इस प्रेन्ट जम्मू थमां 'नमी चेतना' कड़ी गई। पर एह बिना डिक्लरेशन दे निकली। ए अजें बी चिरे निकलदी ऐ। इस इच कहानी, कविता दा समावेश रौहदा ऐ। नमी चेतना शैल छपाई ते कविता कहानी कन्ने, पर बेकायदगी कन्ने निकलदी ऐ। 1970 इच जम्मू दे पत्रकार सहदेव रोहमेत्रा हुन्दे सहयोग कन्ने हफ्तावार 'रणवीर' कड़आ। इस दा सम्पादन मेरे कोल हा। रणवीर गी लोकें तक्कर पजाने दा जतन बी कीता गया। रणवीर इच उच्च कोटि दे लेख होंदे हे, लेख बी ओह जिन्दे कन्ने पढ़ने आलें गी इस राज्य दी गै नेई दुनियां दियां खबरां जां जानकारी थुंदी रेही ही। डालर उपर समिक्षा, सरकारी कम्में ते उस दी कोताहिएं उपर लेख। उस इच जागतें, महिलायें आसै बक्करे कालम हे। नमी छपी दी पोथिएं उपर समिक्षा ते चुटकले। पत्र तस्वीरें कन्ने सज्जे दा रौहदां हा। इस दा चलन प्रेम नाथ डोगरा होरें कीता हा। उस दिन डाक बांगले 'च डोगरी' दे साहित्यकार ते राजनीतिज्ञ मजूद हे ते डोगरी उपर भाषण होऐ। रणवीर कोई सत्त हफ्ते गै चलेआ, ते बदं होई गेआ। इस दे बदं होने दा कारण इश्तेहारें दी थोड़ ते गाह्कें दी बे रुखी ही। अखबार इश्तेहारें कन्ने गै चलदी ऐ, ते गाह्कें कन्ने घट्ट। पर जिस दे गाह्कें दी कमी होऐ ते इश्तेहार बी नेई होन, ओह अखबार नेई चली सकदी। 'चाँद'

ते रणवीर जनेह उच्च कोटि दे पत्र नेर्ई चली सके। जम्मू कश्मीर इच केर्ई अखबारां बगैर इश्तेहारें ते गाहकें दे बी छपदियां 'न, पर ओह कियां निकलदियां 'न? अय उनें गी अखबारां नेर्ई आखी सकदे। ओम गो स्वामी होरें 'अबर' नां कन्ने इक सीरियल चलाया मते गै बरे तक्कर चलेआ बी पर एह बगैर डिक्लेरेशन दे निकलेआ हा। अम्बर इच लेख ते कविता छापदियां हियां। पर गास्वामी दी मासिक पत्रिका जोत शैल पत्रिका ही। किश बरे एह पत्रिका चली बी बंद होर्ई गई। जोत दी समाप्ती बड़ी दुरघटना ही। डोगरी इच जागतें दा साहित्य नेर्ई ऐ, बच्चें आस्तै साहित्य दे इस घाटे गी पत्रिकां पूरा करी सकदियां 'न'। 'जोत' थमा बढ़ियां स्हारियां मेदां हियां। 'जोत' उस्सै दुरघटना दा शकार होर्ई जेहड़ी आम पत्र-पत्रिकाएं गी दबोचदी ऐ।

इस विच किश होर पत्र-पत्रिका डोगरी इच निकले जियां 'डुगगर' पर इक्के अंकै कड़दने कन्ने गै खत्म होर्ई गे। इस्सै समें 'च' कूजं 'कतारां' नां दी त्रै मासिक पत्रिका निकली। इब्बी जागतें आस्तै गै ही। बड़ी सज - धज कन्ने छपी। छपाई ते कागज बदिया हा, लेख ते कवितां बी शैल हियां। त्रीऐ अंक थमा गै बझोन लगी पेआ जे एह लड़-खड़ान लगी ऐ। 'कूंज-कतारां' दियां सम्पादिका पदमा सचदेव हियां। इस करी इऐ मेद होर्ई जे पदमा हुन्दा घर दिल्ली ऐ, उत्थै उन्दा मेल-जोल मता ऐ ते ओह इस पत्रिका गी चलांदी रौहग, पर पत्रिका चौथे अंक थमां अगे नेर्ई चली। दिसम्बर 1988 दे अंकै कन्ने इस ने आखरी साह लेर्ई लैता।

डोगरी पत्रिका शीराजा केर्ई बरें थमां चला दा ऐ। इम्मू दी साहित्य अकैडमी डोगरी, हिन्दी, पञ्चांबी शीराजे चला दी ऐ। डोगरी शीराजा दा टकोहदा थां ऐ। नरिन्दर खजूरिया इस दे पैहले सम्पादक हे। उन्हे इस डोगरी शीराजे आस्तै बड़ी मेहनत कीती ही पर ओह इस सन्सार थमां मूँह मोड़ी गे।

मधूकर होरें बी डोगरी शीराजे गी मते जतनें कन्ने सजाया। ओह इस थमां अलग होर्ई गे पर उन्दे डोगरी शीराजे आस्तै जतन भुलदा नेर्ई।

डोगरी शीराजे दा सम्पादन किश चिर ओम गोस्वामी होर बी करदे रेह हे। उन्दी देख-रेख इच शीराजे दा स्तर उच्चा गै रेहा। फिरी शिव राम दीप हुन्दा नां औंदा ऐ। दीप होर कवि बी हैन ते लेखक बी उन्हें डोगरी शीराजे दे स्तर गी होर उच्चा करने आस्तै कोई कसर नेर्ई रक्खी। शीराजे दे विशेष अंक निकले। कहानी, एकांकी, अंकें दे बाहद होर बी किन्ने गै विशेष अंक निकले।

डोगरी शीराजे ने पत्रकारिता गी उजागर कीता पर डोगरी साहित्य दे आस्तै बी मता गै सराहने जोग कम्म कीता।

श्री वेद भसीन होरें हिन्दी कश्मीर टाईम्स इच इक सफा डोगरी गी देर्ई दिता दा ऐ।

ਏ ਬਡੀ ਭਾਰੀ ਗਲਲ ਐ। ਕੀ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਕਨ੍ਨੇ ਸਬਂਧ ਰਖਦੀ ਕੋਈ ਬੀ ਸੱਸਥਾ ਇਨਾ ਭਾਰ ਨੇਈ ਚੁਕਕੀ ਸਕਦੀ।

ਪਰ ਏਹ ਸਫ਼ਾ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਤਕਾਜੇ ਗੀ ਪੂਰਾ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦਾ। ਕੁਸੈ ਵੇਲੈ ਐਦੇ ਇਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਬਡੇ ਸਾਹਿਤਿਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਛਪਦੇ ਰੇਹ ਹੋ ਪਰ ਹੂਨ ਤੱਨੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਹਯੋਗ 'ਚ ਕਮੀ ਆਈ ਗਈ ਦੀ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੋਂ ਇਸ ਸਫ਼ੇ 'ਚ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਮਤਾ ਥਾਰ ਦਿਕਵਨੇ 'ਚ ਆਵਾ ਦਾ ਐ।

ਜਿਤਥੈ ਬਡੇ-ਬਡੇ ਜਤਨੋਂ ਕਨ੍ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਪਤਰ-ਪਤ੍ਰਿਕਾਂ ਖਡੀਏ ਨੇਈ ਸਕਿਧਾਂ ਉਤਥੈ 'ਨਿਸ਼ਮਾ ਮੌਹਰਾ' ਨਾਂ ਕਨ੍ਨੇ ਪਾਖਿਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕਡੀਏ ਕ੃ਣ ਲਾਲ 'ਮਸ਼ਤ' ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਪਤਰਕਾਰਿਤਾ ਦੀ ਇਸ ਨਹੀਂ ਬਤਤਾ 'ਚ ਮਸ਼ਾਲ ਜਗਾਈ ਐ। ਏਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਅਪਨੇ ਦੂਏ ਬਰੇ ਦੀ ਤੁਮਰ ਨਭਾਡ ਕਰਦੀ ਐ।

ਏਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਆਸਟੇ ਸਰੋਖਡ ਕਮਮ ਕਰਾ ਕਰਦੀ ਐ। ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ 'ਚ ਨਮੇ ਲਖਾਰਿਏਂ ਦੀ ਭਰਮਾਹਲ ਐ।

ਇਸ ਨੇ ਇੱਕ ਨਮੀ ਪਨੀਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰੈ 'ਚ ਲਾਈ ਐ। ਏਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਬਨੇ ਭਾ਷ਾਏਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸਹਯੋਗ ਕਨ੍ਨੇ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਬਦਾ-ਫੁਲਲਾ ਕਰਦੀ ਐ। ਪੈਹਲੇ ਇਸ ਦਾ ਲੌਹਕਾ ਸੈਜ ਹਾ ਪਰ ਹੁਨ ਪੂਰੀ ਬਡੀ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸੈਜ ਏ ਤੇ ਸ਼ੈਲ ਛਪਾਈ ਆਫਸੇਟ ਤੁਘਰ ਛਪਦੀ ਏ ਤੇ ਤਸਵੀਰੋਂ ਕਨ੍ਨੇ ਸਜੀ ਦੀ ਹੁਨ੍ਦੀ ਏ। ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ 'ਚ ਨਮੇਂ ਤੇ ਪਰਾਨੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਿਧਾਂ ਰਚਨਾਂ ਛਪਦੀਧਾਂ 'ਨ ਤੇ ਇਸ 'ਚ ਜਿਤਥੈ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਹੁਨ੍ਦੀ ਏ ਉਤਥੈ ਸਿਆਸੀ, ਸਾਮਾਜੀ, ਅਧਿਾਤਮਕ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਲੋਕਲ ਖਬਰਾਂ ਬੀ ਹੋਂਦਿਧਾਂ 'ਨ। ਬਚ੍ਚੇ ਆਸਟੇ ਬੀ ਕਦੋਂ-ਕਦੋਂ ਛਪਦਾ ਏ। ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਅਚਮਭਾ ਬੜੋਂਦਾ ਏ ਜੇ 'ਮਸ਼ਤ' ਜੈਸਾ ਆਦਮੀ ਕਿਨ੍ਨੀ ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਮਸ਼ਕਕਤ ਕਨ੍ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਪਤਰਕਾਰਿਤਾ 'ਚ ਇਕ ਨਮਾ ਤਿਹਾਸ ਰਚਾ ਦਾ ਐ। 'ਨਿਸ਼ਮਾ ਮੌਹਰਾ' ਪਾਖਿਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਨੇਂ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ 'ਚ ਬੀ ਬਾਦਦਾ ਕੀਤਾ ਏ ਤੇ ਏਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ 'ਚ ਛੱਪੀ ਦੀ ਚਿਟਠੀ-ਪਤੀ ਰਾਹੋਂ ਚਲਦਾ ਏ। ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਪਾਠਕ ਰਿਧਾਸਤ ਥਮਾ ਬਾਹਰ 'ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬ, ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਮੁੰਬੰਡੀ ਜਨੇਹ ਸ਼ੈਹਰੋਂ 'ਚ ਬੀ ਹੈਨ ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਬਾਹਦ 'ਪ੍ਰਚੋਲ' ਨਾਂ ਦੀ ਪਾਖਿਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਜਰਮ ਬੀ ਹੋਆ ਏ। ਏਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪਤਰਕਾਰਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਅਪਨਾ ਜੋਗਦਾਨ ਕਰਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੋਂ ਗੈ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਫ਼ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗਿਆ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਇਚ ਰੋਜਾਨਾ ਪਤਰ ਦੀ ਮਤੀ ਲੋਡ ਏ। ਜੇ ਰੋਜਾਨਾ ਨੇਈ ਨਿਕਲੀ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸਫੋਂ ਦਾ ਸਚਿਤ੍ਰ ਹਫ਼ਤਾਬਾਰ ਕਡੇਓਾ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ। ਇਕ ਪਖਬਾਡੇ ਪ੍ਰੇਨਟ ਨਿਕਲਨੇ ਆਲੇ ਪਤ੍ਰੇਂ ਕਨ੍ਨੇ ਕਮਮ ਨੇਈ ਚਲੀ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵੇਲੈ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਥਮੀ ਰਖਵਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਏ। ਹਿਨ੍ਦੀ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੋਏ ਭਾ਷ਾ ਛਾਂਸ ਦਿਧਾਂ 'ਨ'। ਇਕ ਰਾ਷ਟ੍ਰੀਧ ਭਾ਷ਾ ਏ ਤੇ ਟ੍ਰੂਈ ਅੰਤਰਾ਷ਟ੍ਰੀਧ ਭਾ਷ਾ। ਬਚ੍ਚੇ ਇਚ ਹਿਨ੍ਦੀ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਏ। ਇਸ ਮੈਕੇ ਤੁਘਰ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਨਿਕਲਨਾ ਬਡੀ ਬਡੀ ਗਲਲ ਏ। ਰਿਧਾਸਤ ਦਾ ਸੂਚਨਾ ਵਿਭਾਗ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤੁਢੂ ਤੇ ਹਿਨ੍ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾਂ ਕਡੈ ਗੈ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਹੁਨ ਡੋਗਰੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਕਡਨਾ ਸ਼ਾਰਹਨੇਯੋਗ ਗਲਲ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੈਨਨੇ ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਦਾ ਕਾਧਿਆਰ ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਵਿਜਯ ਗਨਡੋਤ੍ਰਾ ਹੋਰੋਂ ਸ਼ਬਦਾਲੇ ਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਸਹਯੋਗ ਥੁੰਦਾ ਗੈ ਰੈਹਾ।

सरकार दा सराहने जोग कदम

मुक्त मन्त्री डा० फारूक अब्दुल्ला होरें 'निम्मा मौहरा' डोगरी अखबार दे दूऐ

बरे ध्याडे उप्पर आयोजित समारोह 'च 14 मार्च 1997 गी अकैडमी आफ आर्ट कल्चरल एण्ड लैंगवेजिज़ जम्मू दे अभिनवथियटर दे भरे दे हाल 'च रियासत दे लेखकें, पत्राकारें ते बुद्धिजीविएं साहमने एलान कीता जे रियासती संविधान दे फारमूला थ्री लैंगवेज़ दे मतावक क्षेत्रिय भाषाएं गी स्कूलें 'च पढ़ाया जाई सकदा ऐ। उन्हें आखेआ जे सरकार डोगरी भाषा गी प्रेमरी स्कूलें 'च पढ़ान्न लागू करग। उन्हें साहित्यकारें गी आखेआ जे ओ अज्जा थमा गै डोगरी भाषा 'च प्रेमरी दियां कताबां बनाने दियां त्यारियां शुरूं करी देन। उन्हें आखेआ जे असें गी स्कूलें 'च भाषा पढ़ाने आस्तै 80% नम्बरें आले टीचरें दी लोड़ ऐ, जेहडे 80% नम्बरें आले बच्चें दे नतीजे देर्इ सकन ते पढ़ाई दा म्यार उच्चा होई सकै। उन्हें डोगरी भाषा दी इतिहासक छ्वार रखने आली अखबार 'निम्मा मौहरा' दी मदद करने आस्तै बी एलान कीता। उन्हें आखेआ जे मेरे जींदे जी कश्मीरी पतं भ्राड भैणा ते बजुर्ग अपने घरें गी परतोई जान। इस मौके उप्पर कश्मीर थमा विस्थापित होए दे कश्मीरी पतं भ्राएं आस्तै उन्हें भरे दे गले कन्ने आखेआ जे 'कश्मीरी पंडित भाई, बहनें और मेरे बजुर्ग बापिस अपने घरों को चले जाएं।' कही ऐसा ना हो के मैं ना रहूं और कश्मीरी पंडित जो कश्मीर का कल्चर हैं, कश्मीर की रौनक हैं वो कभी भी अपने घरों को बापस ना जा पाएं। इस मौके उप्पर कश्मीरी विस्थापितें दा दुक्ख उन्दीएं अक्लीएं 'चा पानी बनियैं ढलदा लब्बा।

पंज मिम्बरी कमेटी बनाई गई :- इदे प्रेन्ट किश चिरा बाहद तौलै गै सरकार पासेआ पंज मिम्बरी कमेटी बनाई गई। इस कमेटी 'च यूनिवृष्टि डोगरी विभाग दियां इन्चार्ज डा० चम्पा शर्मा होरें गी डोगरी भाषा 'च प्रेमरी कलासें दियां कताबां बनाने दा कम्म सौपेआ गया। सरकार ने एलान कीता जे, कश्मीरी, डोगरी ते बोद्धी त्रैने क्षेत्रिय भाषाएं दियां कताबां बनाइयां जान ते इन्हें गी मार्च, ऐप्रैल 1998 'च प्रेमरी स्कूलें 'च पढ़ाया जाग।

ਡੋਗਰੀ ਪ੍ਰੇਮਰੀ ਕਤਾਬਾਂ ਤ्यਾਰ :— ਇਸ ਲੈ ਤਾਜਾ ਥਾਰੋਈ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇ ਮਤਾਵਕ ਢਾਂ ਚਮਧਾ ਸ਼ਰਮਾ ਜੇਹੜਿਆਂ ਤੈਨੇ ਕਣਿਕ ਭਾ਷ਾਏਂ ਦਿਧਾਂ ਕਤਾਬਾਂ ਬਨੋਆਨੇ ਆਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦਿਧਾਂ ਮਿੰਬਰ 'ਨ, ਉਨ੍ਹੇਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਤਾਬ ਛਹੀ ਚੁਕੀ ਦੀ ਏ। ਤੀਸਰੀ ਤੇ ਪੱਜ਼ਮੀ ਦੀ ਕਤਾਬੇਂ ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਤ्यਾਰ ਕਰਿਏ ਬੋਰਡ ਗੀ ਭੇਜੀ ਦਿੱਤਾ ਗੇ ਦਾ ਏ ਤੌਲੇ ਗੈ ਕਤਾਬਾਂ ਛਹੀ ਜਾਡੋਨ।

ਸਰਕਾਰ ਅਪਨੇ ਏਲਾਨ ਦੇ ਮਤਾਵਕ ਡੋਗਰੀ ਗੈ ਨੇਈ ਤੈਨੇ ਕਣਿਕ ਭਾ਷ਾਏਂ ਗੀ ਪ੍ਰੇਮਰੀ ਸ਼ਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪਢਾਨੇ ਆਸਤੈ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ 'ਚ ਰੁਜ਼ੀ ਦੀ ਏ। ਕਿਧੁਕ ਏਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਰਾਹਨੇ ਜੋਗ ਕਮਮ ਨੇਈ?

ਡੋਗਰੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਰੋਹ 'ਚ ਮੁਕਖ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਢਾਂ ਫਾਰੂਕ ਅਬਦੂਲਾ ਦੀ ਸ਼ਾਮੂਲਿਧਤ ਦੇ ਬਾਹਦ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕੇਨ੍ਦ੍ਰ 'ਚ ਇਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸੈਲਾਵ ਆਈ ਗਥਾ। ਕਥਮੀਰੀ, ਡੋਗਰੀ, ਹਿੰਦੀ, ਉਰ੍ਦੂ, ਪਾਂਡੀ, ਗੋਜਰੀ, ਫਾਨੀ ਕਲਚਰਲ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ 'ਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮੁਕਖ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਦੀ ਬਰੋਸ ਆਸਤੈ ਸੈਹ੍ਯੋਗ। ਕਿਧੁਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਰਾਹਨੇ ਜੋਗ ਕਮਮ ਨੇਈ?

★★

सजरी ब्हारां जागियां

पैहलें थमां फरक बड़ा ऐ हुन स्हाढ़ी कश्मीर

भुल-भलेखै निचड़ी गई सी लहौऐ दी ए सीर।

पैहलें थमां फर्क बड़ा ऐ हुन स्हाढ़ी कश्मीर ॥

कुसै दे पापें तहूआ रंगे उजड़ी गे सुहाग।

खिड़दे फुल्ल कलमाए, पानी कुन दुआग?

रंग बरगें फुल्ल खिड़दे हे इत्थैं जियां सोहणी, हीर।

पैहले थमां

बम्ब-धमाकें गोलिएं कन्ने बड़दे हे सीन्ने तीर।

बिना मौत गै म्हानू मरोई गे दिक्खो की कश्मीर?

नमें सेऊएं हुन कड़दे 'न रंग दिक्खो टाल्ली-टाल्ली।

सत्तें बरें दा सोका खाइयै पांरी मुंहें लाली।

बिरला सेऊ गै अम्बला रेहा बाकी सब मखीर।

पैहले थमां

मुझ्हाए हुन फही कवूतर, काएं मल्ले मनेरे।

जगहें-जगहें दा सैते आइयै, लाए 'न इत्थैं डेरे ॥

पक्खरू-बचैरे रोदे हे, उडदे शैहर कुपवाडे।

सदा भरोचे रौहन इन्दे सोहणें शैल एह बाडे ॥

बची गे 'न चीर-फाड़ कोला खड़ोई गे 'न तीर।

पैहले थमां

सौन म्हीने 'च सांग दिक्खो, जन्दे अमर नाथें।

जगेहं-जगहें दा लोक औंदे, जन्दे साथें-साथें ॥

किश जाइयै पैहलगाम दा घोड़ सोआरी करदे।

तीरथ करने दा किन्ना मजा, उच्चीयां टिब्बियां चढ़दे ॥

कोई पकांदा पूडियां इत्थैं, कोई खलांदा खीर,

पैहले थमां

ਕੋਈ ਬੁਨਾਂ ਦਾ ਫ਼ਸ਼ੀ ਚਾਦਰ, ਕੋਈ ਬੁਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਲ ।
 ਹਤਥੇਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਿਕਖੋ, ਆਗਲਿਏਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ॥
 ਇਨ੍ਹੇਂ ਸ਼ਾਲੇਂ ਦੀ ਦੂਏਂ ਮੁਲਖੇ, ਮਾਂਗ ਬੜੀ ਏ ਖੀਰੀ ।
 ਜਿਤਥੇਂ-ਜਿਤਥੇਂ ਬੁਕਕਲ ਏ ਦੀ, ਖੁਆਂਦਾ ਓ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ॥
 ਫਟਟੇ-ਪਰਾਨੇ ਕਮਮ ਔਂਦੇ, ਸੀਤੇ ਲੀਰੋ ਲੀਰ,
 ਪੈਹਲੇ ਥਮਾਂ

ਗੁਲਮਾਰਗ ਦੀ ਭੀਗੋਂ ਤੁਧਰ ਲੈਂਦੇ ਲੋਕ 'ਨ ਝੂਟੇ,
 ਰੋਅਾਰੇ-ਪਾਰੇ ਝੂਲਦੇ ਲਵਦੇ ਦੇਧਾਰੇਂ ਦੇ ਐਹ ਬੂਹਟੇ ॥
 ਠਨਡੀ-ਠਨਡੀ ਹਵਾ ਝੂਲਲਦੀ, ਦਿਕਖੋ ਹੇਠ ਚਨਾਰੇਂ ।
 ਕਿਨ੍ਨੀ ਹਰਿਯਾਲੀ ਆਈ ਏ, ਸਾਰੇ ਦਿਕਖੋ ਦਾਰੇਂ-ਦਾਰੇਂ ॥
 ਸੁਕਖੈ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਨ ਲਗੇ 'ਨ, ਇਤਥੈ ਪੀਰ-ਫਕੀਰ,
 ਪੈਹਲੇ ਥਮਾਂ

ਕੋਈ ਭੁਰਕਾ ਲਾਈਐ ਦਿਕਖੋ, ਟੈਹਲਾ ਦੀ ਏ ਬਜਾਰੇਂ ।
 ਜੇ ਦੇ ਭਾਗੋਂ ਗੜ੍ਡੀਯਾਂ, ਓ ਏ ਫਿਰਦੀ ਬੇਈਐ ਕਾਰੇਂ ॥
 ਕੈਤ ਬਚੈਰਾ ਫਿਰਦਾ ਰੌਹਦਾ, ਲੇਈ ਕਾਂਗਡੀ ਗੈਹਲੇਂ ।
 ਆਪੇ ਕਰਾ ਦੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ, ਪੈਹਲ ਗਾਮ ਦੇ ਮੈਹਲੇਂ ॥
 ਬਰਫੂ ਦੇ ਵਿਚ ਫਿਰੀ-ਫਿਰੀ ਹੁਨ ਠਣਡੀ ਹੋਈ ਤਸੀਰ,
 ਪੈਹਲੇ ਥਮਾਂ

ਨੇਹੁਲ-ਪਾਰਕ, ਚਖਮੇਂ ਸ਼ਾਹੀ, ਫਿਰਦੇ ਸਾਂਗੋਂ-ਸਾਂਗੋਂ ।
 ਨਮੀ ਸੁਹਾਗਨ ਫਿਰਦੀ ਇਤਥੈਂ, ਬਾਂਦੇਂ ਭਰੋਚੀ ਬਗੋਂ ॥
 ਚਾਰ ਚਨਾਰੀ ਬਿਚਚ ਡਲੈ ਦੇ, ਫਿਰਦੇ ਜਾਈ ਨਿਸ਼ਾਤ ।
 ਲਿਖਦੇ ਗੀਤ, ਕਹਾਨਿਆਂ, ਬੇਈਐ ਫਗਡੀ ਕਲਮ-ਦੋਆਤ ॥
 ਸ਼ਾਂਕਰਾਚਾਰ੍ਯ ਭੋਗ ਲਗੈ ਦੇ, ਦਰਗਾਹ ਪਲਨ ਫਕੀਰ,
 ਪੈਹਲੇ ਥਮਾਂ

ਲਭਮੋ ਮੌਜਾਂ 'ਕੁਂਡਡਿਆ' ਤੁਸ ਜਾਈਐ ਹੁਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ।
 ਦੇ, ਰੇਡੇ ਹੁਨ ਕੁਨ੍ਹਾਂ ਇਚ, ਚਸ਼ਸੀ ਰਵਾ ਪਨੀਰ ॥
 ਬੇਲੀ-ਧਾਰ ਜੇਡਾ ਸਦਦੀ ਬਲਾਂਦਾ, ਖਾਈ ਲੈ ਜਾਈਐ ਧਾਮ ।
 ਪਹੀ ਬੇਲਾ ਹੁਨ ਮੁੜੀਐ ਆਧਾ, ਰਜ਼ੀ ਖਾਈ ਲੈ ਬਦਾਮ ॥
 ਦੋ ਸੇਰ, ਪਕਕੇ ਸੇਊ ਲੇਈਐ, ਨਿਸ਼ਾਤ 'ਚ ਬੇਈਐ ਚੀਰ ।
 ਪੈਹਲੇ ਥਮਾਂ

ਅਨੁਤਲ ਕਾਦਿਰ 'ਕੁਂਡਡਿਆ'

ਪ੍ਰਯਾ ਤੰਤ੍ਰ ਦੀ ਜਿਤਤ- ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਚੁਨਾਡ

ਕ੃ਣ 'ਅਨੁਰਾਗ'

ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਨ ਮੈਂ ਕਨ੍ਹੂ ਨੇਈ ਬਿਚਛੁਡਨੇ ਆਲੇ ਮਾਸ, ਰਿਆਸਤ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਇਕ ਬਾਰੀ ਪਹੀ ਅਪਨੀ ਲੋਕਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਆਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਬਾਹਰਮੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਨਾਏ 'ਚ ਬੋਟਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੋਂ ਦਾ ਖੁਲਿਲਾਏ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਕਰਿਏ ਕੀਤਾ ਐ।

ਰਿਆਸਤੀ ਜਨਤਾ ਨੇਂ ਅਪਨੇ ਬੋਟਾਂ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਕਰਿਏ ਭਾਰਤ 'ਚ ਅਪਨੀ ਆਜਾਦੀ ਦਾ ਸ਼ਵੂਤ ਪ੍ਰਤਕਥ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਐ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਾਹਰਮੀ ਲੋਕਸਭਾ ਦੇ ਚੁਨਾਡ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਰ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਪਾਸੇਆ ਚਲਾਏ ਗੇ ਦੇ

ਅਤਕਾਂਕਵਾਦ 'ਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੇਈ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਰਿਧਾਸਤ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਚੁਨਾਏ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਲੇਆ, ਹੁਣਿਤ ਕਾਂਫੇਸ ਦੇ ਚੁਨਾਡ ਬਹਿਖਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ 40 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਡੀ ਮਤਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਕਕ ਬਾਰੀ ਫ਼ਹੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਜਿਤ ਹੋਈ। ਜਸ਼੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੇਆ ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਚੁਨਾਡ ਕਰਾਨੇਂ ਦਾ ਸੇਹਰਾ ਸੁਖ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਡਾਂ ਫਾਰਲੁਕ ਦੇ ਸਿਰਾ ਪਰ ਬੜੀ ਗੇਓ। ਬਨ੍ਨੇ ਪਾਰਾਂ ਭੇਜੇ ਗੇ ਦੇ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਆਤਕਵਾਦਿਏਂ ਚੁਨਾਏਂ ਥਮਾ ਕਿਸ਼ ਦਿਨ ਪੈਂਫਲੋਂ ਬਦਨਾਮਾ ਨਰਸ਼ਾਂਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਨ੍ਨੇ ਡਰ ਤੇ ਖੌਫ ਦੀ ਲੈਹਰ ਢੈਡੀ ਗੇਈ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਭਾਈ-ਚਾਰੇ ਦਾ ਪਰਚਮ ਬੁਲਾਂਧ ਰਕਖੇਅਾ ਤੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਤੇ ਚੁਨਾਏਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉਪਰ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਅਤਕਵਾਦਿਏਂ ਦੇ ਨਾਥਾਕ ਮਨਸੂਬੋਂ ਗੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨੇਈ ਹੋਨ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸਲੈ ਕੇ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਪਾਸੇਆ ਚਲਾਈ ਗਈ ਦੀ ਮਿਲੀਟੈਂਸੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਅਪਨਾ ਆਤਕ ਮਚਾਏ ਦਾ ਏ। ਸਾਵਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਇੰਦ੍ਰ ਕੁਮਾਰ ਗੁਜਰਾਲ ਹੋਰੋਂ ਬੀ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਪਾਸੇਆ ਚਲਾਈ ਜਾ ਕਰਦੀ ਮਿਲੀਟੈਂਸੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਆਖੇਅਾ ਜੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੁਨਾਏਂ ਚ ਗੜਬੜੀ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਐਂਜੇਂਸੀ ਰੁਜ਼ੀ ਦੀ ਏਂ। ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਆਤਕਵਾਦਿਏਂ ਪਾਸੇਆ ਚੁਨਾਏਂ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਨੇਈ ਲੈਨੇ ਆਸਤੈ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿਤਿਆਂ ਗਇਆਂ ਜਿਨ੍ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੇਈ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੁਨਾਡ 'ਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਫੇਸ, ਭਾ ਜ ਪਾ, ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਆਜ਼ਾਦ ਮੇਦਵਾਰੋਂ ਖੁਲ੍ਹੀਏ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਭਿਧਾਨ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਲੇਅਾ ਤੇ ਕੋਈ 450 ਦੇ ਕਰੀਬ ਧਾਟੀ ਤੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਦੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਲੋਕ ਸਭਾਏਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੋਈ ਸਭਾਂ ਤੇ 20-20

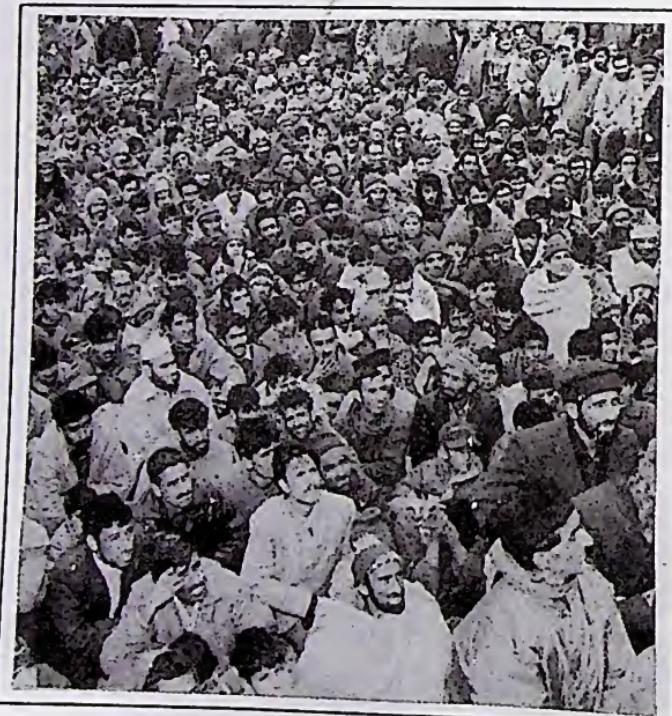
ਹਜਾਰ ਥਮਾਂ ਬੀ ਬਦਦ ਲੋਕਾਂ ਦਿਯਾਂ ਆਯੋਜਿਤ ਹੋਇਆਂ। ਆਤਕਵਾਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਨੋਂ ਚੁਨਾਏਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉਪਰ ਨੈਕਾਂ ਦੇ ਕੋਈ 15 ਕਾਰਕੂਨ ਤ੍ਰਾਲ ਤੇ ਪੁਲਵਾਮਾਂ ਕ੍਷ੇਤ੍ਰੇ 'ਚ ਆਤਕਵਾਦਿਏਂ ਹਤ੍ਥੇ ਮਾਰੇ ਗੇ ਪਰ ਚੁਨਾਡ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨੇਈ ਆਈ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਚੁਨਾਏਂ 'ਚ ਜਨਤਾ ਉਪਰ ਕੁਸੈ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਦਬਾਡ ਨੇਈ

ਪਾਧਾ ਗਿਆ, ਜਨਤਾ ਨੇ ਅਪਨੀ ਮਰਜੀ ਕਨ੍ਨੇ ਅਪਨੇ ਬੋਟਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੋਂ ਦਾ ਸਦਤ ਪਧਾਰੋਗ ਕੀਤਾ।

ਇਨ੍ਹੇਂ ਨਿਰਪਕਖ ਤੇ ਬਾਗੈਰ ਕੁਸੈ ਸਰਕਾਰੀ ਦਬਾਡ ਆਲੋਂ ਚੁਨਾਏਂ ਗੀ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਨੇਂ ਬੀ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨੇ 'ਚ ਮਨੁੱਖੀਆਂ ਏਂ, ਜੇ ਸਤਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਬਾਗੈਰ ਕੁਸੈ ਦਬਾਡ ਦੇ ਚੁਨਾਡ ਕਰਾਏ 'ਨ। ਜਿਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮਖਾਲਫ ਪਾਰਟੀਏਂ ਦਾ ਚੁਨਾਏਂ 'ਚ ਖੁਲ੍ਲੀਏ ਹਿੱਸਾ ਲੈਨਾ ਤੇ ਘਾਟੀ ਦੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਦੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਨੰਧਾਨ ਚਲਾਨਾਏ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੇਆ ਮਖਾਲਫ ਪਾਰਟੀਏਂ ਦੇ ਮੇਦਵਾਰੋਂ ਗੀ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਸੁਰਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਤਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਜੇ ਕਰ ਅਪਨੇ ਦਬਾਡ ਕਨ੍ਨੇ ਚੁਨਾਡ ਕਰਾਇਥੈ ਜਿਤਨਾ ਚਾਹਦੀਂ ਤਾਂ ਜਿਤਤੀ ਸਕਦੀ ਹੀ ਪਰ ਉਸ ਨੈ ਐਸਾ ਨੇਈ ਕੀਤਾ।

ਜਿਦੇ ਫਲਾ 'ਚ ਅਨੰਤਨਾਗ ਲੋਕਸਭਾ ਕ੍਷ੇਤਰ ਚਾ ਕਾਗ੍ਰੇਸ ਦੇ ਮੇਦਵਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਫ਼ਤੀ ਮੁਹਮ਼ਦ ਸੇਇਧ ਜਿਤੇ ਤੇ ਬਾਰਮੂਲਾ ਸੀਟ ਉਪਰ ਨੈਕਾਂ ਦੇ ਮੇਦਵਾਰ ਪੂਰ੍ਵ ਕੇਨਦ੍ਰੀਯ ਪ੍ਰਧਾਵਿਣ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਸੈਫੂਦੀਨ ਸੋਝ ਨੇ ਜਿਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਸੀਟਾ ਪਰ ਮੁਕਖ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਫਾਰੂਕ ਅਬਦੁਲਲਾ ਦੇ ਸਹੂਤੁ ਤੁਮਰ ਫਾਰੂਕ ਜਿਤੇ। ਜਸਮੂ ਪੁਨਛ ਦੀ ਲੋਕਸਭਾ ਸੀਟਾ ਉਪਰ ਭਾ ਜ ਪਾ ਦੇ ਵੈਦ੍ਯ ਵਿਣ੍ਣ ਦਤ ਹੋਰੋਂ ਜਿਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਐਸੇ ਮੌਕੇ ਉਪਰ ਜੇ ਜਿਸ ਵੇਲੈ 9-10 ਬਰੇ ਥਮਾ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਪਾਸੇਆ ਜਸਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਿਆਸਤ 'ਚ ਚਲਾਏ ਜਾ ਕਰਦੇ ਤਾਗਵਾਦ ਕਾਰਨ ਤੈਹਸ ਨੈਹਸ ਹੋਏ ਦੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਲੋਕ ਤਾਤ੍ਰਕ ਤਰੀਕੇਂ ਕਨ੍ਨੇ ਨਿਰਪਕਖ ਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਚੁਨਾਡ ਕਰਾਨਾ ਅਪਨੇ ਆਪ 'ਚ ਇਕ ਬਡੀ ਬੜੀ ਉਪਲਾਖ ਹੈ ਨੇਈ ਫਾਰੂਕ ਸਰਕਾਰ ਆਸਤੈ ਇਕ ਅਨਹੋਨੀ

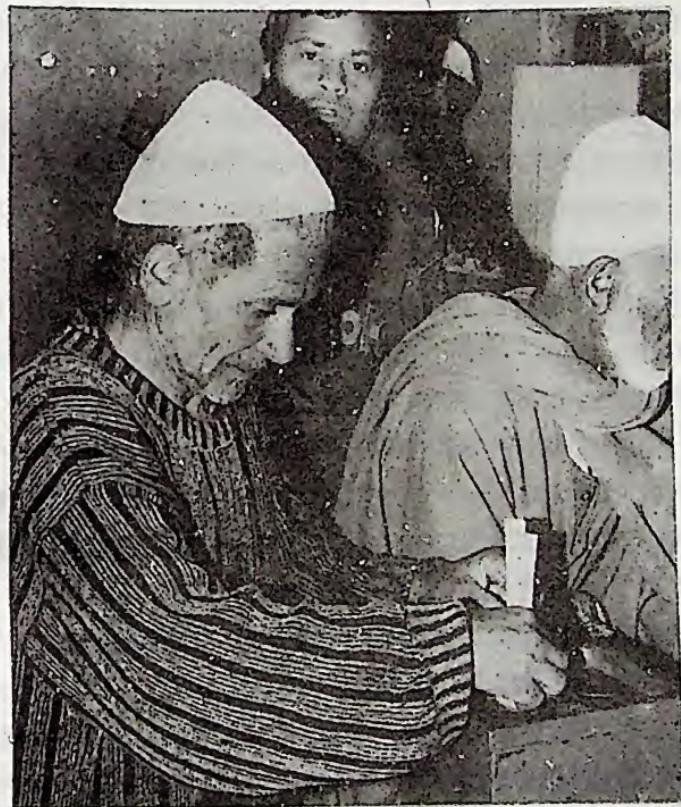

ਗਲਲਾ ਗੀ ਕਰੀ ਦਸ਼ਨੇ ਦਾ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ਜਿਦੇ 'ਚ ਨੈਕਾਂ ਦੇ ਅਪਨੇ 15 ਕਾਰਕੂਨੇਂ ਗੀ ਆਤਾਂਕਵਾਦ ਦੀ ਬਲੀ ਚਢਨਾ ਪੇਆ। ਹੁਣਿਧਤ ਕਾਨਫੇਂਸ ਪਾਸੇਆ ਇਨ੍ਹੋਂ ਲੋਕ ਸ਼ਹਾਈ ਚੁਨਾਏਂ ਦਾ ਬਹਿਖਾਰ ਕਰਨੇ ਪਰ ਬੀ 40 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਮਤਦਾਨ ਹੋਣਾ ਲੋਕ ਤਾਤ੍ਰਕ 'ਚ ਆਸਥਾ ਰਕਖਨੇ ਆਲੀ ਜਨਤਾ ਪਾਸੇਆ ਮਤਦਾਨ ਕਰੋਧਿ

एं गी करारा जबाव ऐ। मतदान करने आलें 'च औरतां ते बजुर्ग लोक मती तैदाद 'च हे पर नमीं पीहड़ी दे नौ जुआनें बी खुल्लीऐ मतदान कीता। इनें चुनाएं 'च पिछले लोक सभाई चुनाएं थमा 50% स्कियोरिटी फोर्स घट्ट लाई गई दी ही जेहड़ी कश्मीर 'च आतंकवाद दे घटने दी नशानी ही। इनें साफ सुधरे चुनाड करानें ते लोकत्रं दी जित्त दा सेहरा जित्यै जम्मू कश्मीर दी सरकार ते जनता गी जन्दा ऐ उत्थै डा० फारूक दी निरपक्षता पूर्ण, तरक्की बाद्दे आली नीतिएं ते कश्मीर धाहटी दे पुनर्निमार्ण करने आली नीतिएं दे सिर जन्दा ऐ।

इने निरपक्ख ते साफ-सुधरे चुनाएं थमा पाकिस्तान गी एह समझी लैना लोडदा ऐ जे रियासत जम्मू कश्मीर दी कश्मीरी जनता भारती लोकत्रं 'च अपना पूर्ण विश्वास रखदी ऐ ते अपनी पूरी आजादी गी मसूसदी ऐ। ते ओह कदें बी अपनी कुचालें कन्ने भारत दे नमें कन्नू मास यानी कश्मीर गी बक्ख नेई करी सकदा। कश्मीरी जनता

पाकिस्तान दी आतंकवादी गिद्ध दृष्टि गी पूरी चालली जानी चुकी दी ऐ ते उस ने अपनी सैहमती भारत दे लोक त्रन्त्र 'च लोकतां त्रिक तरीके कन्ने बोटें दे अधिकारें दी बरतून करिए दस्ती दित्ती ऐ।

★ ★

डोगरी कवि शिव राम 'दीप'

कृष्ण लाल 'मस्त'

डोगरी भाषा दे कवियें दी इस चलो-चली 'च पिछले दिनें डोगरी भाषा आली

गड्डी दा इक होर सोआर कवि डा० शिवराम 'दीप' उतरिए बेगमपुरी 'च जाई बस्सेया ऐ। इदे 'च कोई बिंद बी झूठ नैई जे इस नश्वर सन्सारी गड्डी चा हर कुसै सोआर ने अपनी-अपनी मज़ंल दे स्टेशन पर उतरी जाना एं। ऐ दे 'च बी कोई झूठ नैई जे उतरी जाने आला सोआर अपने पिच्छे हम सफरी साथिएं 'च अपनियां नैई बिस्सरने आलियां यादां छोड़ी जनदा ऐ। जेकर उतरने आला सोआर कोई कवि-जन होऐ तां अपनिएं यादें दे कन्ने-कन्ने अपनिएं साहित्यक रचनाएं राहें नश्वर दुनियां 'च अमर ते होंदा गै पर अपने अनुभव ते उपलब्धिएं कन्ने अमरतव गी बी प्राप्त होई जन्दा ऐ।

इस डोगरी भाषा दी गड्डी चा जेहड़ा बी कवि सोआर मौके बे मौके उतरदा ऐ ओ अपना साहित्यक खजाना अपने पिच्छे छौड़दा गै पर इक बड़ी बड्डी नैई पूरी होने आली घाहट बी छोड़ी जन्दा ऐ। स्व: 'डा० शिव राम 'दीप' इस डोगरी भाषा दी सन्सारी गड्डी 'च अपने हमसफरी साथिएं गी इक नैई बिस्सरने आलियां यादां देई गे 'न ते औने आलिएं पीढ़िएं ताई साहित्य दा इक अमरत कुण्ड अपनिएं साहित्य रचनाएं दे रूप 'च छोड़ी गे 'न। स्व: 'दीप' हुन्दा जरम इस नश्वर सन्सार 'च 14 सितम्बर 1945 'च जम्मू शैहरा दे इक गरीब ते दलित परिवार 'च होआ आर्थिक तांगिएं ते त्रुटिएं आले आवे 'च पे दे बी इनें अपनी पढाई जारी रक्खी 1963 'च इदे पिता जी गुजरी गे ते उन्दे थोड़े चिरा प्रेन्ट इन्दी जरम दाती माता श्री हुन्दा बी काल होई गया। इस सन्सार 'च माता-पिता आली चूहक खाली होने उपर इनें अपने आप गी इक्कले मसूस कीता पर अपने भैण-भ्राएं दी सैहता कन्ने बी-एस-सी तोड़ी अपनी पढाई जारी रक्खी।

कालज दे दिनें गै इनें, हिन्दी, उर्दू 'च कहानियां लिखनियां शुरूं करी दित्तियां ते 1967-68 'च अपने कालज दी पत्रिका 'तबी' दा सम्पादन बी कीता।

स्व: डा० शिव राम 'दीप' होरें डोगरी 'च लिखने दी प्रेरणा डोगरी दे प्रसिद्ध कवि

ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸਪੋਲਿਯਾ ਹੁਨਦੇ ਥਮਾਂ ਪਾਈ ਤੇ ਉਨ੍ਦੀ ਦਿਕਖ-ਭਾਲ 'ਚ ਉਨ੍ਦੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਸਾਧਨਾ ਮਠੋਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ 1982 'ਚ ਏਮ-ਏ ਉਰ੍ਦੂ (ਗੋਲਡ ਮੈਡਲਿਸਟ) ਕੀਤੀ, ਡੋਗਰੀ 'ਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਤੇ 1994 'ਚ ਪੀ-ਏਚ-ਡੀ (ਉਰ੍ਦੂ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਰੋਸ਼ਾਨੀ 'ਚ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ) ਦੀ ਕੀਤੀ। ਤੇ ਸ਼ਾਰੀਰ ਕਸ਼ਾ ਹੋਨੇ ਤਕ ਓ 'ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ; ਕਲਚਰਲ ਏਣਡ ਲੈਗਵੇਜ਼ਿਜ਼' ਜਸ਼੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕਰਦੇ ਰੇਹ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਨ् 1969 ਜਨਵਰੀ 'ਚ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ 'ਚ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਇਕ ਲੀਕਰ ਕੇਈ ਮਰਛਾਮੇਂ' ਕਨ੍ਹੇ ਬਾਦਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਦੇ ਬਾਹਦ ਮਾਂਗਮੀ ਲਤਿਆਂ ਦੀ ਦੌਡ਼ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਸਨ् 1981 'ਚ 'ਗਮਲੇਂ ਦੇ ਕੈਕਟਸ' ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ 'ਪੀਡ ਪਖੇਲੂ ਸੁਨ੍ਨੇ ਗਾਸ' ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗਲਲ' ਬਾਲ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਸਵਾ ਸੇਰ ਕਨਕ' ਨਾਟਕ ਤੇ ਜਨਦੇ-ਜਨਦੇ "ਸ਼ਬੀਲ ਅਗਨੀ ਦੀ" ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ ਅਨਮੋਲ ਖਾਡਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਦੇਈ ਗੇ। ਸਵ: 'ਦੀਪ' ਹੁਨ੍ਦੇ ਇਸ ਪੈਹਲੇ 'ਇਕ ਲੀਕਰ ਕੇਈ ਪਰਛਾਮੇਂ' ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਚ ਇਸ ਸੁਖਨਾ ਰੂਪੀ ਸਨਸਾਰ ਦਾ ਕੌਡਾ ਸਚਚ, ਜਾਲੋ-ਖਾਲੇਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਹੋਈ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਝਲਕ ਬਾਂਦਾ ਹੋਂਦੀ ਐ। ਕੁਤੈ-ਕੁਤੈ ਤੇ 'ਦੀਪ' ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿ ਦੇ ਇਸ ਸਾਗਰ ਗੀ ਮਥਦੇ-ਮਥਦੇ ਅਮਰਤ ਰਸ ਪੰਦਿ ਬੀ ਸੇਈ ਹੋਵੇ 'ਨ। ਜਿਦੇ 'ਚ ਸ਼ਾਯਰ ਦੀ ਜੁਗੋਂ ਜੁਗਾਨਤਰੇਂ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਝਲਕਦੀ ਐ। ਏ ਪਕਕ ਐ ਜ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਨੀ ਜਨ੍ਦੀ, ਬਨਾਈ ਨੇਈ ਜਨ੍ਦੀ। ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਉਸ ਅਨਡਿਟਾਈ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦੇਨ ਹੁਨ੍ਦੀ ਐ, ਜਿਦੀ ਜਿਨ੍ਹੀ ਝੋਲੀ ਹੋਏ ਓ ਉਨ੍ਹੀ ਗੈ ਪੁੱਛੀ ਸਕਦਾ ਐ ਤੇ ਝੋਲੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਬੀ ਪ੍ਰਭੂ ਇਚਚਾ ਮਤਾਵਕ ਗੈ ਥਹੋਂਦਾ ਐ।

ਇਥੈਂ ਬੀ ਸਵ: 'ਦੀਪ' ਹੋਰੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੇਆ ਭੇਜੀ ਗੈ ਦੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਭਣਡਾਰ ਗੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੇਆ ਥਹੋਈ ਦੀ ਝੋਲੀ ਮਤਾਵਕ ਗੈ ਪੁੱਛਨੇਂ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਦੇ ਲਵਦੇ 'ਨ।

ਕਵਿ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਪ੍ਰੇਧਾਸ "ਇਕ ਲੀਕਰ ਕੇਈ ਪਰਛਾਮੇਂ" ਪੋਥੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਜੀਵਨ ਗੀ ਪਢੀਏ ਸੂਝਿਟ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਭੇਦ ਖੁਲਦੇ ਸੇਈ ਹੋਵੇ 'ਨ ਤੇ ਕਵਿ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੇਦਾਇਨੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿ ਦੀ ਡੋਰ ਕਨ੍ਹੇ ਸਨਸਾਰ ਸਮੁੱਨਦਰ ਦਾ ਮਨ੍ਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਸੇਈ ਹੋਂਦਾ ਐ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਅਮਰਤ ਦੀ ਅਮਰਤਾ ਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਲਵਦਾ ਐ, ਪਰ ਸੂਕਖਮ ਵ੃ਘਿ ਰਾਹੋਂ ਗੈ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸਾਰ ਗੀ ਸਮਝੇਆ ਤੇ ਜਾਨੇਂਾ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਐ।

ਇਸੈ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਕਵਿ ਮਰਨ-ਜਰਮ, ਔਨੈ-ਜਾਨੈ ਤੇ ਸਦਾ ਰੈਹਨੇਂ ਆਲੇ ਰਹਸ਼ ਗੀ ਸੂਕਖਮ ਵ੃ਘਿ ਰਾਹੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਨੇ ਬਾਂਦਾ ਕਰਦੇ ਬੀ ਸੇਈ ਹੋਂਦਾ ਐ।

ਕਵਿ ਸੂਝਿਟ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪੋਂ 'ਚ ਇਕ ਅਚਲ-ਅਡੋਲ ਸਦਾ ਕਾਧਮ ਰੈਹਨੇ ਆਲਾ ਨੇਈ ਲਬਨੇ ਆਲਾ ਮੂਲ, ਜਿਸੀ ਅਗਨੀ ਸਾਡੀ ਨੇਈ ਸਕਦੀ, ਹਵਾ ਤੁਆਈ ਨੇਈ ਸਕਦੀ, ਪਾਨੀ ਡੋਬੀ ਨੇਈ ਸਕਦਾ, ਸਦਾ ਇਕ ਜਨੇਹਾ ਤੇ ਕਾਧਮ ਰੈਹਨੇ ਆਲਾ ਨਿਰਾਕਾਰ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰਦਾ ਲਵਦਾ ਐ। ਇਸ

ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਪਢਿੱਧੈ ਏਹ ਆਖਨਾ ਜੇ ਕਵਿ ਦੀ ਏਹ ਪੈਹਲੀ ਤੇ ਆਖਰੀ ਅਮਰਤ ਦੇ ਰਹਸ਼ ਕਨ੍ਨੇ
ਭਰੋਚੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬਜ਼ੋਂਦੀ ਏ ਤੇ ਕਵਿ ਨੇ ਇਸੈ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰਹਸ਼ ਗੀ ਖੋਲਨੇ ਤੇ ਵਾਂਦਾ ਕਰਨੇ
ਆਸਤੈ ਅਪਨਾ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਹਿਤਿਯ ਰਚੇਆ ਪਰ ਆਦ ਗ੍ਰਨਥੇ, ਵੇਦੋਂ ਦੇ ਰਚਿਤਤਾਏਂ ਆਲੇ ਲੇਖਾ
ਨੇਤਿ-ਨੇਤਿ ਆਖਦਾ ਹੋਈ ਹਾਰੀ-ਹੁਟਟੀ ਗਧਾ, ਉਸ ਕਨ੍ਨੇ ਕੋਈ ਯਾਦ੍ਰੀ ਨੇਈ ਹੋਗ। ਲੈਗੋ ਦਿਕਖੋ
‘ਇਕ ਲੀਕਰ ਕੇਈ ਪਰਛਾਮੇਂ’ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ “ਜੀਵਨ” ਪਢੋ ਤੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਅਥਾਤ ਗਹਰਾਈ
ਦੀ ਥਾਹ ਛੂਨੇ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰੀ ਦਿਕਖੋ:-

“ਜੀਵਨ”

ਗਲਾਦੇ ਛੜਾ ਬੁਲਬਲਾ ਇਕ ਪਾਨੀ ਦਾ ਐਸਾ

ਜੋ ਮੌਤੀ ਦੇ ਇਕੈ

ਟਕੋਰਾ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ

ਮਿਸੀ ਜਨਦਾ ਇਧਾਂ

ਜੇ ਜਿਧਾਂ ਛੜਾ ਹਾ

ਏ ਅਕਖੀ ਦਾ ਟਪਲਾ

ਮੈ ਮਨ੍ਨੀ ਲੈਂ

ਅੜ ਏ ਗਲਲ ਕਿਧਾਂ?

ਏ ਜੀਵਨ ਅਮਰ ਏ,

ਤੇ ਫਹੀ ਅੜ੍ਹੈ ਤਕ ਇਸੀ

ਕੋਈ ਮੌਤ ਆਇੱਧੈ ਬੀ ਮਾਰੀ ਨੀ ਸਕੀ।

ਮਰਗ ਨੀ ਕਦੇਂ ਬੀ

ਏ ਘਾੜੇਂ ਦੀ ਕੁਕਖੈ ਚਾ,

ਛਰ-ਛਰ ਛਰਾਂਦਾ

ਤੇ ਕਲ-ਕਲ ਰਸੀਲੇ

ਕੇਈ ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ

ਤੰਰਗੋ-ਤਰਾਰੋ, ਮਜਾਜੇਂ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ,

ਜੋ ਹਾਸ਼ਬੈ-ਪਲਾਸ਼ਬੈ ਦਾ ਅਗੋਂ ਗੈ ਅਗੋਂ,

ਏ ਜੀਵਨ ਬੀ ਇਧਾਂ ਕੁਸੈ ਨਾਢੂ ਆਂਗਰ

ਜੁਗੋਂ ਕੇਈ ਜੁਗੋਂ ਸ਼ਾ

ਚਲੀ ਚਾਂਦੀ... ਜੋ

ਕੁਤੈ ਧੀਨਗੀ ਨੈ,

ਕੁਤੈ ਆਕੜ ਨੈ,

कुतै अत्त चैड़ा
 कुतै बिंद लौहका
 ते केई बुलवले
 इत्थे रोजो-ब-रोजी
 बनै दे,
 मिसै दे,
 इदे पानियां चा
 भला बुलवला फही
 ए जीवन ऐ कियां?
 इदे रां नेकां
 इदे रूपे बिच्चां गै
 इक रूप इस दा ऐ
 कोमल जां नाजुक
 ब 'किश बुलवलें दा
 समें दी र'वानी दे कन्ने जो मिसदे
 नमें होर बनदे
 ते छर-छर, छरांदा
 केई गीत गांदा
 चली जा 'र दा ऐ
 ए जीवन दा नाढू
 जुगें केई जुगें शा
 फिरी तुस्सै दस्तो
 ए जीवन अमर नी
 ना फही होर केह ऐ?

स्व: कवि शिव राम 'दीप' दी साधना दा कैड़ा सच्च जानने आस्तै ओदा लिखे
 दा ते अनुभवे दे आवे 'च पक्के दा बाकी साहित्य पढ़ने थमा पैहलें इस्सै संग्रह दी दूई
 कविता 'छाल्ले' दा पैहला बदं दिक्खो:-
 घाव सींदां रेहा, जैहर पींदां रेहा ।

रोज मरदा रेहा, रोज जीदा रेहा ॥
 आइयै दुक्खें दियां न्हेरियां झुल्लियां ।

ਸੁਕਕੀ ਗਇਆਂ 'ਨ ਆਸੇਂ ਦਿਧਾਂ ਬੁਲਿਆਂ ॥

ਜਿਨਦ ਔਖੋਂ ਦੀ ਇਕ ਛਾਨਨੀ 'ਚ ਛਨੀ ।

ਮੌਤ ਆਇਥੈ ਖੜੋਤੀ ਤੇ ਚਲਦੀ ਬਨੀ ॥

ਕੈਚੀ ਔਡਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੈ ਚਲਦੀ ਰੇਹੀ ।

ਮੈਂ ਤੇ ਆਸੇਂ ਦੀ ਸ੍ਰੂਈਆ ਨੇ ਸੌਂਦਾ ਰੇਹਾ ॥

ਇਸੈ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਸਰਲੇਖ -ਇਕ ਲੀਕਰ ਕੋਈ ਪਰਛਾਮੇ' ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਕਵਿ ਸੁਘਿਟ ਰਚਿਧਤਾ ਦੀ ਮਿਥੀ-ਮਥਾਈ, ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਮਾਨਵਤਾ ਆਲੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਨੇਈ ਪੂਰਾ ਹੋਂਨੇ ਦਾ ਦੁਕਲ ਬੀ ਜਾਹਰ ਕਰਦਾ ਏ। ਕਵਿ ਅਪਨੇ ਸੂਕਖਮ.ਰੂਪ 'ਚ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਕਰਤਾ ਜਾਨਦੇ ਹੋਈ ਮਹਾਨੂ ਰੂਪੈ 'ਚ ਆਨਿਏ, ਅਪਨੇ ਭੇਤ ਗੁਆਡਦੇ ਤੇ ਅਪਨੀ ਹਾਰ ਗੀ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਲਿਖਦਾ ਏ:-

ਵਾਧੂ ਮਣਡਲ ਛਾਨੀ ਲੈਤਾ,

ਮਹਾ ਸਾਗਰ ਗੀ ਨਿੱਤਲਾਅ ਏ,

ਸਾਬਸ਼ ਕਿਸਾ ਗੀ ਜਿਤੀ ਲੈਤਾ

ਪਰ

ਇਕ ਹਾਰ ਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨੂ ਦੀ

ਸਦਿਧੇਂ ਤਗਰ ਚੇਤੈ ਰੌਹਨੀ

ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸੋਚੀ, ਸਮਝੀ

ਸਿਰਜੀ ਜੇਹਡੀ ਖਾਲੇਂ ਅਨਦਰ

ਓ ਤਸਵੀਰ ਨੀ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੂਰੀ

ਇਸ ਮਹਾਨੂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਰਨੀ

ਰੇਹੀ ਬਨੀ ਦੀ

ਲੀਕ ਬਲੀਕਾ

ਕਾਲੇ ਮਸ਼ਤ ਤੇ ਅਲਚੇ-ਪਲਚੇ

ਬੇਥਬੇ ਕਿਝ ਥੋਥੇ-ਕਹਾਰਾਂ

ਮਨ ਭਾਣਾ ਕੋਈ, ਰਾਂ ਨਿ ਚਢੇਧਾ ।

ਤੁਸੋਂ ਪਢੀ ਲੈਤਾ ਜੇ ਕਵਿ ਨੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਐਸੀ ਸੂਕਖਮ ਸ਼ੈਲੀ 'ਚ ਬਰਤੂਨ 'ਚ ਆਂਦਾ ਦਾ ਏ ਜਿਧਾਂ ਕੋਈ ਸੋਹਲ ਕੁਗੁਲਾ ਤੇ ਅਨ ਭੋਲ ਬਚਚਾ, ਮਿਟ੍ਟੀ ਦੇ ਬਨ-ਸ-ਬਨੇ ਸ਼ਵਾਂ ਘੜਦਾ ਏ, ਕੁਸੈ ਦਾ ਨਕਕ ਠੰਗਾ, ਕੁਸੈ ਦਾ ਸਿਦ੍ਧਾ ਤੇ ਅਪਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਨ੍ਨੇ ਬਨਾਂਦਾ, ਭਨਨਦਾ ਤੇ ਮਨ-ਮਾਨੀ ਖੇਡ ਨੇਈ ਬਨਨੇ ਕਰੀ ਦੂਰੀ ਖੇਡਾ ਲਾਗੀ ਜਨਦਾ ਏ ਕੋਈ ਉਸੀ ਪੁਚ਼ਨੇ ਆਲਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਜੇ ਉਸ ਨੇਂ ਮਿਟ੍ਟੀ ਦੇ ਬਨ-ਸ-ਬਨੇ ਰੂਪ ਕੀਤ ਬਨਾਏ ਤੇ ਕੀਤ ਭਨ੍ਨੇ?

ਤਵ: 'ਦੀਪ' ਹੁਨਦੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 'ਚ ਕਿਸਾ ਗਯਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਬੀ ਦਰਜ ਏ। ਜਿਤਥੈ

ਕਵਿ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾਏਂ 'ਚ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿ 'ਚ ਸਮਾਏ ਦਾ ਮਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੇਈ ਹੋਂਦਾ ਐ ਤੇ ਦੁਨਿਆਂ ਗੀ ਅਪਨੀ 'ਲੀਕ ਬਲੀਕਾ' ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਦੁਨਿਆਂ ਗੀ ਇਕ ਚਿਤ੍ਰਛਾਲਾ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਦਿਖਦਾ ਐ। ਉਤ੍ਥਾਂ ਕਵਿ ਅਪਨੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਖਜਾਨੇਂ 'ਚ ਕਦੇਂ ਮਤਤਾਂ ਦਿੱਨਦਾ ਸੇਈ ਹੋਂਦਾ ਐ, ਕਦੇਂ ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਸਾਗਰੈ 'ਚ ਤੁਫਾਨੇਂ ਕਨ੍ਨੇ ਟਕਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਅਪਨੇ ਹੌਸਲੇ ਗੀ ਪਕਕੇ ਕਰਦਾ, ਕੁਤੈ ਮਜਾਜੀ, ਕਤੈ ਹਕੀਕੀ, ਕੁਤੈ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਕੁਤੈ ਸ਼ਾਸੀ ਰੰਗੇ 'ਚ ਜੀਵਨੈ ਦਾ ਕੌਡਾ ਸਚਚ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਵਿਧਾ 'ਚ ਬੁਹਾਸਰਦਾ ਸੇਈ ਹੋਂਦਾ ਐ।

ਇਸ ਸੱਗੈਹ 'ਚ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਸੋਆਤਮੋਂ ਆਲੇ ਸ਼ੋਧਰੋਂ ਦੇ ਰਸਾ ਦਾ ਸੋਆਦ ਚਕਖੋ:-

- ਤੇਰਾ ਸੋਹਲ ਜੋਵਨ ਕੁਸੈ ਗੀ ਕੁਆਲੈ,
ਮਨੋਂ 'ਚ ਛਿੜੀ ਦੀ ਐ ਤਾਂਹਗੋਂ ਦੀ ਸਰਗਮ ।
ਬਿਛੋਡੇ ਗੀ ਸੈਹਨੋਂ ਦਾ ਜੇ ਹੋਗ ਜਿਗਰਾ,
ਤਾਂ ਫਹੀ ਗੈ ਕੁਤੈ ਸਾਥਿਆ ਪਾਰ ਕਰੇਧਾਂ ।
- ਡਕੋਨੇਂ ਨਿ ਹਿਰਖੀ ਏ ਸੁਰ ਤੇਰੇ-ਮੇਰੇ,
ਭਾਏਂ ਲਕਖ ਕੋਣਿਅਤ ਏ ਦੁਨਿਆਂ ਕਰੀ ਲੈ ।
ਮੈਂ ਬੌਸੀ ਦੀ ਘਨਘੋਹਰ ਤਾਰੋਂ 'ਚ ਫਿਰਨਾ,
ਪੱਜੇਬੋਂ ਦੀ ਹੈਲੀ ਤੂਂ ਛਨਕਾਰ ਕਰੇਧਾਂ ।
- ਕਦੇਂ ਹਿਰਖ ਮਹਾਨੂੰ ਦੇ ਰੌਹਦੇ ਨਿ ਗੁੜ੍ਹੇ ।
ਦਨਾ ਨੈਨ ਪਰਚੇ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਂ ਨੈ ਬੁੜ੍ਹੇ ।
- ਜੋ ਹਿਰਖੈ 'ਚ ਹਾਰੇ ਓ ਜਿਤ੍ਤੀ ਗੇ ਬਾਜੀ,
ਲਟੋਏ ਜੋ ਬਤਾ ਓ ਮਨਜਲ 'ਪ ਪੁੜ੍ਹੇ ।
- ਸਦਾ ਗੈ ਪੈਰ ਥਿੜਕੇ ਪੇਈ ਗਿਆ ਪੈਣਡਾ ਕਰੋਹਦੇਂ ਦਾ,
ਜਦੂਂ ਕੋਈ ਰੋਹਲ ਤੁ਷ੀ ਹੀ ਜਦੂਂ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਬਨਾਯਾ ਹਾ ।
- ਤੁਗੀ ਫੁਲਿੰ ਦੀ ਹੀਖੀ 'ਚ ਚਲੋ ਕਣਡੇ ਤੇ ਥਹੋਏ 'ਨ,
ਮੇਰੇ ਬਾਰੀ ਜਲੀ ਢਾਲੀ ਮੈਂ ਜਿਸ ਗੀ ਹਤਥ ਪਾਯਾ ਹਾ ।
- ਭਲਾ ਮੈਂ ਮਾਨ ਕੇਹ ਕਰਦਾ ਇਨੇ ਬਾਹਮੋਂ ਦੇ ਜੋਠੋਂ ਦਾ,
ਜਿਨੋਂ ਲਾਧਾ ਮਿਗੀ ਕਣਡੈ ਓ ਲੈਹਰਾਂ ਤੇ ਤਰਾਰੇ ਹੇ ।
- ਅਸੇਂ ਗੀ ਲੋਭ ਫਹੀ ਖਿਚੜੀ, ਧਰੀਡੈ ਦਾ ਏ ਤਉ ਪਾਸੈ,
ਜਤਾਂ ਸਭ ਕਿਸ਼ ਗੁਆਯਾ ਹਾ, ਜਤਾਂ ਕੇਈ ਵਾਰ ਹਾਰੇ ਹੇ ।
- ਸੋਚੋਂ ਦੇ ਕੈਦਖਾਨੇ, ਚੇਤੋਂ ਦੀ ਝਾਹਲ-ਝਲਲੀ ।
ਗੁਜਰੀ ਨਿ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੋਈ ਘੜੀ ਸਬਲਲੀ ।

- ओ नेही मन्जल ओ ते हा धोख छड़ा,
मेरी हर गैं ही जिस ने छली साथियो ।
- तूं चीरदा जा भौड़ां मन्जल दा केह ठकाना,
केइयें गी मजं लब्बी केइयें गी पार लब्बी ।

स्व: डा० शिव राम 'दीप' इक्क लीकर केई परछमें कविता संग्रह 'च जित्यै अपनी कविताएं 'च, इक मचाना पर बैठे दे दुनियां दे खेतरा दे अनगिन्त नजारें गी दिक्खी-भाली चितरन करदा ऐ, उत्थै अपनी गज़लें 'च मचाना उपरां खल्ल उतरीयै आपूं खेतरा दे नजारे बनिएं विचरदा ऐ ते धृष्ट, छां, सोका, नमी झल्लदा ते जड, चेतन 'च विचरदा होई मुडीयै अपने मूल दी तपाश 'च घाहलां घाहलदा सेई होंदा ऐ ।

स्व: 'दीप' जी ने इस दे प्रेन्त दूआ कविता संग्रह 'मांगमी लत्तों दी दौड़ डोगरी साहित्य गी दित्ता ते त्री कताब 'गमलें दा कैकटस' गज़ल संग्रह हा जिस पर उनें गी 1984 'च साहित्य अकादमी अवार्ड बी हासल होआ । इस संग्रह 'च पैहले कविता संग्रह 'इक लीकर ते केई परछमें दियां गज़लां ते किश नमियां गज़लां बी शामल 'न ।

'पीड़ पखेरु सुन्ने गास' उन्दी चौथी कताब कविता संग्रह ने डोगरी भाषा गी होर समृद्ध कीता । ऐदे प्रेन्त उन्हें 'इक बारी दी गल्ल' नां दा (बाल कविता) संग्रह डोगरी साहित्य गी पजंमा अनमोल रतन खजानां दित्ता । एह बाल संग्रह बच्चें आस्तै नीति-कूनीति दी गुज्जी सारतें गी समझानें 'च समरत्थ ऐ । इस उपर उन्हें गी अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्चरल एण्ड लैंगवेजिज़ जम्मू कश्मीर पासेआ विस्ट तुक ऑफ दा इयर अवार्ड 1994 बी हासल होआ ।

'दीप' साहब दी छेमी रचना 'सवा सेर कनक' नाटक हा ते उन्दी सतमी कताब डोगरी गज़लें दा संग्रह 'शबील अग्नी दी' उस लै छपियै आया, जिस लै ओ अपने जीवन दे पंजें तत्तें आले रथ्य दे कसरी होने करी, जीवन मन्थन करने कन्ने ध्होए दे जैहरा आले प्याले गी पीयै नील कण्ठ होई गे दे हे ते अमरतव गी प्राप्त होआ करदे हे ।

इस 'छबील अग्नी दी' गज़ल संग्रह 'च बी 'दीप' जी अपनी पैहली कताब 'इक लीकर केई परछामें' दी पैहली कविता 'जीवन' दे रहस्य भोगनें ते बांदा करने दे जतनें 'च गै लगे दे आपूं तमाशबीन, आपूं तमाशा ते आपूं गै तमाशाई बनें दे अग्नी दे तमाशे गी समेटदे, झोली मूँहडै पाइयै अपने रगां 'च मस्त जा र दे ते शुन्नय 'च समांदे लवदे 'न । 'शबील अग्नी दी' गज़ल संग्रह दी गज़लें दे किश शेयर हाज़र 'न दिक्खो:-

- अग्नी रूप बनादे छौरे ।
पिछले पैहर डरादे छौरे ॥

सबं धिरै तङ्फांदे छैरे ।

लवदे नाग परांदे छैरे ॥

‘दीप’ बड़ा छाबराना कीड़ ऐं ।

तूं गै नगरी आंदे छैरे ॥

अत्यरुं कैहर कमांदे लभदे ।

हासे गोदा पांदे लभदे ॥

‘दीप’ जदूं हमसाया बनदा,

दुखड़े भाग सरांहदे लभदे ॥

ए तेरे हिरखै ने अड़ेआ केह कराया डोलका,

मेरे जिसमै शा परेडा छलकियां ‘न गरदशां ।

कई जुगें दे कैहर पायां फेकड़े ‘च मालका,

मेरे निश्चे दे बित्तै शा हलकियां ‘न गरदशां ।

‘दीप’ जी अगै चलिए इक आद-अनादी मदोरी आले लेखा अपनी मायावी दुनियां
‘च विचरने दे प्रेन्त सारें दा शुकरिया गजारदे ‘न:-

अपने-परायें, ओपरे सारें दा शुकरिया ॥

जिगरें गी जान बक्षदी हारें दा शुकरिया ॥

मदारी आली झोली मूहंडै पाइयै रस्तै पे दे ‘दीप’ जी आखदे ‘न :-

तेरी याद-गली शा अगड़ा,

होर कुतै नी जन्दा रस्ता ।

पैर ज़गांदे ऐ दी धड़कन,

चलो-चली दा धन्दा रस्ता ।

इस संग्रैह ‘च छपी दी जेहड़ी गज़ल ‘दीप’ साहब शारीर कसरी होंने थमा पैहलें
हर साहित्य सभा, गोष्ठी ‘च पढ़दे हे जरा समाहल करेयो-

‘गज़ल’

इस बरै ए बी नशान्नी भेजेयो ।

मुस्करांदी निम्मो झांनी भेजेयो ।

मेरी बस्ती अत्यरुं दे आहलडे ।

फड़-फड़ांदी ज़िन्दगानी भेजेयो ॥

बे लिखे इतिहास सारे खिल्लरे,

जो कठेरी लै ओ कान्नी भेजेयो ॥

ਗਾਸ ਮੇਰੀ ਹੀਖਿਏਂ ਦਾ ਮੋਕਲਾ।
 ਡਾਰ ਕੂੰਜੇਂ ਦਾ ਸ਼ਮਾਨੀ ਭੇਜੋਧੋ ॥।।
 'ਦੀਪ' ਮੇਰੇ ਹੌਸਲੇ ਦੇ ਫਰਕਦੇ,
 ਰਾਤ ਕਾਲੀ ਪਰ ਤਫਾਨੀ ਭੇਜੋਧੋ ॥।।

ਉਨਦਾ ਸ਼ਾਰੀਰ ਕਸਰੀ ਪੈਂਨੇ ਥਾ ਪੈਹਲੇਂ ਹਰ ਮੁਸ਼ਾਯਰੇਂ, ਸਭਾ, ਗੋ਷਼ਿਏਂ 'ਚ ਇਸ ਗੜਲ ਗੀ
 ਬਾਰ-ਬਾਰ 'ਦੀਪ' ਸਾਹਬ ਦਾ ਪਢਨਾ ਅੱਜ ਚੇਤਾ ਕਰਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਏ ਦੇ 'ਚ ਕੇਹ ਰਹਸ਼ ਹਾ? ਇਦੇ
 ਪ੍ਰੇਨਤ ਓਕਿਸ਼ਾ ਗੈ ਸਮੇਂ ਬਾਹਦ ਲਸੀ ਨਿਮੋਜ਼ਾਨੀਂ ਗੀ ਭੋਗਨ ਲਗੀ ਪੇ ਤੇ ਨਮੇਂ ਮਹੀਨੇਂ ਦੇ ਬਾਹਦ
 ਦਸਮੇਂ ਦਾ ਪਕਕ ਲੈਂਦੇ ਗੈ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਧ ਰਚਿਤਤਾ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਦੇ ਫਰਕਦੇ 'ਦੀਪ' ਰਾਤ ਕਾਲੀ ਤੇ
 ਤਫਾਨੀ ਉਪਰ ਅਪਨੀ ਜਿਤ ਦਰਜ ਕਰੀ ਗੇ ਤੇ ਸਦਾ ਲੇਈ ਅਮਰ 'ਦੀਪ' ਜਗਾਈ ਏਠੇ ।

ਇਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਗੈ ਡੋਗਰੀ ਭਾਣਾ ਦੇ ਮੈਹਲੇਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਥਮਮ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਿਨਕੂ ਨੇ ਭੋਰੀ
 ਦਿੱਤਾ ।

'ਦੀਪ' ਸਾਹਬ ਦੇ ਇਸ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਧ ਦੇ ਅਮਰਤ ਸਮੁਨਦਰ ਚਾ ਮੈਂ ਇਕ ਬੂੰਦ ਦਾ ਜਿਕਰ
 ਬੀ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕੇਆ ।

ਅਸ ਉਨਦੇ ਰਚੇ ਦੇ ਸਾਹਿਤਧ ਗੀ ਪਛਿਧੈ ਤੇ ਓਦੀ ਅਥਾਹ ਗੈਹਰਾਈ 'ਚ ਤੁਕਕੀ ਲਾਝੇ ਗੈ
 ਸੂਖਸਮ ਦ੃਷ਟ ਰਾਹੇਂ ਰਚਨਾਯੈਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ੇ ਅਮਰਤ ਰਸ ਗੀ ਚਕਿਖੈ ਅਮਰਤਵ ਲਾਹੜ ਹਾਸਲ ਕਰੀ
 ਸਕਨੇਆਂ ।

ਕਿਥ ਮਤਾਂ

- ਧਰਮ ਦਾ ਸਮਾਂਧ ਨੇਕ ਨੀਤਿ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ 'ਚ ਏ । ਜੇਕਰ ਧਰਮ ਦਾ ਦਰਖਲ
 ਰਾਜਨੀਤਿ 'ਚ ਹੋਈ ਜਾ ਤਾਂ ਇਦੇ 'ਚ ਅਨੀਤਿ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਨਦੀ ਏ ।
- ਜੇਕਰ ਅਸ ਸਚਚ ਗੀ ਦਨਾਂ ਹਾਰਾ ਬੀ ਸਮਜ਼ੀ ਲੈਚੈ ਤੇ ਅਪਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਓਦੇ
 'ਪ ਅਮਲ-ਕਰਚੈ ਤਾਂ ਖਰਾ ਏ, ਬਜਾਏ ਏਦੈ ਜੇ ਅਸ ਜੀਵਨੈ ਦੇ ਗੁਜ਼ੇ ਭੇਦ ਗੀ
 ਜਾਨਨੇ 'ਚ ਗੈ ਰੁਜ਼ੇ ਰੈਹਚੈ ।
- ਸ਼ਾਨਤਿ ਦਾ ਮਤਵਲ ਛੜਾ ਲੜਾਈ ਨੇਈ ਕਰਨਾ ਗੈ ਨੇਈ, ਸਗੋਂ ਇਦੇ ਆਸਤੈ ਦੁਨਿਆਂ
 ਦਾ ਤਨਾਤ ਘਟਟ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸ਼ਾਨਤਿ ਆਲੇ ਸੌਹਲ ਗੀ ਬਨਾਈ ਰਕਖਨਾ ਬੀ ਏਝੇ ।

ਕਠੇਂ
 ਵਿਜਯ ਗਨਡੋਤ੍ਰਾ

ਜਾਣਡੀ ਦੇ ਬਾਗੇ ਦਾ ਸ਼ਾਲੈਪਾ

ਮਨਸਾ ਰਾਮ 'ਚਚਲ'

ਜਾਣਡੀ ਹੀਰਾ ਨਗਰ ਥਮਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਤੈ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਘਰੋਂਹਦੇ ਆਲੀ ਭੇਠਾ ਇਕ ਨਿਕਕਾ ਜੇਹਾ ਸ਼ਾਹਕੜਾ ਗ੍ਰਾਂ ਏ। ਇਕ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਕਣਢੇ ਉਪਰ ਨਿਕਕੇ ਜਨੇਹਾਂ ਟਿੱਬੇ ਉਪਰ ਬਸੇ ਦਾ ਏਹ ਪਿੰਡ ਚਬਕਖੈ ਦਾ ਸੁਨਦਰ ਸੈਲਤਨ ਤੇ ਉਚਚੇ-ਉਚਚੇ ਰੁਕਖੋਂ ਦੇ ਬਿਚਚ ਬਸੇ ਦਾ ਏ, ਜਿਦੀ ਸੂਬਸੂਰਤੀ 'ਚ ਕਲ-ਕਲ ਕਰਿਏ ਬਗਦਾ-ਠਣਡਾ ਪਾਨੀ ਅਪਨਾ ਮਿਠੜਾ ਸਾਂਗਿਤ ਘੋਹਲਦਾ ਏ। ਸੈਲੇ ਮਖਮਲੀ ਘਾਹ ਦੇ ਮਦਾਨ ਇਧਾਂ ਲਵਦੇ 'ਨ, ਜਿਧਾਂ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਤਥੈਂ ਗੈਹਰੇ ਰਗਾਂ ਦਾ ਕਾਲੀਨ ਬਛਾਏ ਦਾ ਹੋਏ।

ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਿਲਾ ਜਸਮੇਰ ਗਢ ਇਸ ਗ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਗੈ ਅਪਨਾ ਸਿਰ ਉਚਚਾ ਕਹਿਏ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਦੁਸ਼ਮਨੇਂ ਗੀ ਲਲਕਾਰਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਏਹ ਕਿਲਾ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਅਪਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਅਜੇਧ ਹੋਂਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਏ।

ਜਾਣਡੀ, ਗੀ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ 'ਬਾਗੇ ਆਲਾ ਗ੍ਰਾਂ' ਆਖਦੇ 'ਨ। ਏਹ ਗਲਲ ਏਡ ਬੀ ਸਚਚ। ਇਸ ਦੇ ਚਬਕਖੈ ਨੇਕਾਂ ਗੈ ਬਾਗ 'ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਗੀ ਲੋਕੋਂ ਅਪਨੀ-ਅਪਨੀ ਜਗੋਂਹ ਪਰ ਲਾਏ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਏ ਏ, ਜੇ ਧਰਤ ਉਪਜਾਊ ਏ ਤੇ ਪਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਥੋੜਾ ਨੈਈ, ਜਿਸ ਕਰੀ ਏਹ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਕਨ੍ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਪਾਈ ਲੈਂਦੇ 'ਨ। ਇਤਥੈਂ ਗੈ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇ ਪਾਰੋਂ ਇਕ ਬੜਾ ਬੜਾ ਤੇ ਪੁਰਾਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਗ ਏ। ਇਤਥੂ ਦੀ ਸਾਰੋਂ ਥਮਾਂ ਬੜੀ ਕਥਾਸ਼ ਇਏ ਬਾਗ ਏ।

ਜਾਣਡੀ, ਦਾ ਨਾਂ ਥੈਂਦ ਜਣਡ ਰਕਖੈ ਕਰੀ ਪੇਦਾ ਹੋਗ। ਕੀ ਜੇ ਇਤਥੈਂ ਜਣਡ ਦੇ ਰੁਕਖ ਬੀ ਹੈਨ। ਏਹ ਪਿੰਡ ਵੈਸੇ ਬੀ ਜਾਣਡੇਯਾਲ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਉਦਗਮ ਸਥਾਨ ਏ ਤੇ ਇਤਥੈਂ ਗੈ ਉਨਦੇ ਕੁਲ ਦੇਵਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸਹਜਨਾਥ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਬੀ ਏਡ। ਇਤਥੈਂ ਹਰ ਬਰੈ ਜਾਣਡੇਯਾਲ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਬੜੀ ਮੇਲ ਬੀ ਲਗਦੀ ਏ, ਜਿਤਥੈਂ ਰਿਆਸਤ ਤੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਬਾਹੜਾ ਦੇ ਜਾਣਡੇਯਾਲ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਦੂਰਾਂ-ਦੂਰਾਂ ਥਮਾ ਆਨਿਏਂ ਅਪਨੇ ਕੁਲ ਦੇਵਤਾ ਗੀ ਮਤਥਾ ਟੇਕਦੇ 'ਨ। ਏਹ ਸਮਾਧੀ ਅਜ਼ਜ-ਕਲ ਬੜੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਨਦਰੈ ਦੇ ਰੂਪਾ 'ਚ ਮਜੂਦ ਏ। ਇਸ 'ਚ ਸ਼ਵਾਮੀ ਸੈਹਜਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਸੁਨਦਰ ਸਾਂਗਮਰ-ਮਰ ਦੀ ਬੜੀ ਬੜੀ ਮੂਰਤੀ ਬੀ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੀ ਏ। ਏਹ ਮਨਦਰ ਭਾਏਂ ਅਜੇ ਤਗਰ ਸਬੂਰਾ ਨੈਈ ਏ ਹੋਏ ਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸੁਨਦਰਤਾ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਦਿਕਖਨੇ ਜੋਗ ਏ।

ਇਸ ਗ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਕ ਅਕਾਰਣ ਇਤਥੋਂ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ 50 ਏਕਾਫ਼ ਭੂਮੀ ਪਰ ਫੈਲੇ ਦਾ ਅੰਦਰੋਂ ਦਾ ਬਾਗ ਐ। ਗਾਸਾ ਗੀ ਛੂਨਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੇ ਸੈਕਡੇ ਬੂਹਟੇ ਅਪਨੀ ਛਾਮਾਂ ਤੇ ਸੁਨਦਰਤਾ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹਦੇ 'ਨ। ਇਤੇ ਇਕ ਦਰਜਨ ਥਾ ਬੀ ਬਦਦ ਪਾਨੀ ਦਿਧਾਂ ਬੌਲਿਆਂ 'ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਚਾ-ਮਿਟਾ ਪਾਨੀ ਹਰ ਬੈਲੈ ਬਗਦਾ ਰੈਂਹਦਾ ਐ।

ਏਹ ਥਾਂ ਬਡੀ ਬਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਹਿਰਤਾ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ-ਕਨ੍ਨੇ ਇਕ ਉਗੀ ਸੈਲ-ਸਪਾਟੇ ਆਲੀ ਥਾ ਬੀ ਐ, ਜਿਤੇਂ ਲੋਕ ਬਡੀ ਬਡੀ ਸ਼ਖ਼ਾ 'ਚ ਸੈਲ-ਸਪਾਟੇ ਆਸਤੈ ਔਦੇ 'ਨ। ਇਸ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਸ਼ਕੂਲੀ ਬਚ੍ਚੇ ਬੀ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾਂ ਔਦੇ 'ਨ। ਸੋਹੇ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਤੇ ਝੁਲਸਾਨੇ ਆਲੀ ਗਰੰਥ ਥਮਾਂ ਬਚਾ ਆਸਤੈ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਦੀ ਸ਼ੀਤਲ ਛਾਮਾਂ ਤੇ ਬੌਲਿਏਂ ਦੀ ਠਣਡਕ ਦਾ ਮਜਾ ਲੈਂਦੇ 'ਨ।

ਆਖਦੇ 'ਨ, ਜੇ ਪੈਹਲੇਂ ਇਤੇਂ ਤਾਜਾ ਤੇ ਮਿਟਠੇ ਪਾਨੀ ਦਿਧਾਂ ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਬੌਲਿਆਂ ਹਿਧਾਂ, ਜਿਨ੍ਹੇ 'ਚਾ ਮਤਿਆਂ ਸਾਹਿਰਿਆਂ ਭਰੋਚੀ ਗੈਈ ਦਿਧਾਂ 'ਨ, ਤੇ ਹੂਨ ਇਕ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗੈ ਬਚੀ ਦਿਧਾਂ 'ਨ, ਓਹ ਬੀ ਬਾਗੋਂ ਆਲੇ ਲੇਖਾ ਦਿਕਖ-ਭਾਲ ਤੇ ਸਾਂਹੱਬ-ਸਮੰਭਾਲ ਬਿਜਨ ਠੀਕ ਹਾਲਤਾ 'ਚ ਨੇਈ ਹੈਂਨ।

ਫ਼ਹੀ ਬੀ ਇਨ੍ਦਾ ਨਿੰਮਲ, ਸਾਫ-ਸੁਥਰਾ ਤੇ ਮਿਟਠਾ ਪਾਨੀ ਅੱਜ ਬੀ ਥਕਕੇ-ਹਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਦੂਰ ਕਰੀ ਓਡਾ ਐ। ਏਹ ਪਾਨੀ ਗਰੰਥਿਏਂ 'ਚ ਠਣਡਾ ਤੇ ਠਣਘੂ 'ਚ ਗਰ੍ਮ ਹੋਈ ਜਨਦਾ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸਿਏਂ 'ਚ ਬਡਿਆਂ ਸੁਨਦਰ ਮਚਿਛਿਆਂ ਬੀਂ ਤਰਦਿਧਾਂ ਰੈਂਹਨਿਧਿਆਂ 'ਨ। ਹਰ ਬੌਲੀ 'ਚ ਪਾਨੀ ਬਗਦਾ ਬੀ ਰੈਂਹਨਦਾ ਐ ਤੇ ਓਹ ਕਟਠਾ ਹੋਇਥੈ ਇਨ੍ਨਾ ਮਤਾ ਹੋਈ ਜਨਦਾ ਐ, ਜੇ ਓਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਘਰਾਹਟ ਬੀ ਚਲਦੇ 'ਨ। ਪੈਹਲੇਂ ਏਹ ਘਰਾਹਟ ਮਤੇ ਸ਼ਹਾਰੇ ਹੈ, ਪਰ ਹੂਨ ਮਸ਼ੀਨੀ ਚਕਿਕਿਏਂ ਦੇ ਲਗਨੇ ਕਾਰੀ ਏਹ ਇਕ ਦੋ ਗੇ ਰੇਈ ਗੇ ਦੇ 'ਨ।

ਇਸ ਦੇ 'ਲਾਵਾ ਨਹੀਂਨੇਂ ਆਸਤੈ ਇਤੇਂ ਦੋ ਬੜੇ ਬਡੇ ਘਾਹਟ ਬੀ ਬਨਾਏ ਦੇ 'ਨ। ਇਕ ਸੰਦੇਹ ਆਸਤੈ ਤੇ ਦੂਆ ਜਨਾਨਿਏਂ ਆਸਤੈ। ਏਹ ਬੀ ਤਾਜਾ ਤੇ ਕੋਰਯੂ ਪਾਨਿਆਂ ਦੇ 'ਨ। ਜਨਾਨਾ ਘਾਹਟ ਦੇ ਚਕਕੈ ਇਟਟੋਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਬਨੇ ਦਾ ਐ ਤੇ ਮਰਦਾਨ ਘਾਹਟ ਖੁਲਲਾ ਐ।

ਇਸ ਬਾਗੈ ਕਨ੍ਨੇ ਕੇਈ ਦੱਤ ਕਥਾਂ ਬੀ ਜੁਡੀ ਦਿਧਾਂ 'ਨ। ਆਖਦੇ 'ਨ ਜੇ ਮਹਾ ਤ੍ਰਈ ਜਮਦਗਿਨ ਨੇ ਇਤੇਂ ਗੈ ਤਪਸਥੀ ਕੀਤੀ ਹੀ। ਏਹ ਬੀ ਆਖੇਧਾ ਜਨਦਾ ਐ ਜੇ.ਪ੍ਰਸਿਦ਼ ਹਿਤਿਹਾਸਕ ਗਾਥਾ ਦੇ ਨਾਥਕ ਪੂਰ੍ਣ ਭਗਤ ਹੋਰ ਬੀ ਧੁਮੰਦੇ-ਧੁਮਾਂਦੇ ਇਸ ਬਾਗੈ 'ਚ ਬਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਹੋ ਤੇ ਏਹ ਬਾਗ ਉਸ ਲੈ ਸੁਕਕੇ ਦਾ ਹਾ, ਪਰ ਸਵੇਰੈ ਲੋਕ ਏਹ ਦਿਕਖੀਏ ਹਰਾਨ ਹੋਈ ਗੇ, ਜੇ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਏਹ ਬਾਗ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਹੋਈ ਗਿਆ।

ਲੋਕੋਂ ਇਸੀ ਨੌ ਜੁਆਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਗੈ ਮਨੇਧਾਂ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹੇ ਚਰਣੋਂ 'ਚ ਡਿਗੀ ਪੇ। ਇਧੈ ਪੂਰ੍ਣ ਭਗਤ ਬਾਬਾ ਨਾਥ 'ਨ, ਜੇਹੜੇ ਜਣਡੇਧਾਲੇਂ ਦੇ ਕੁਲ ਦੇਵਤਾ 'ਨ।

दुनियां दी भीड़-भाड़, रौले-रप्पे ते पशेमानिंए शा दूर एह बाग हर मौसम ते हर बेलै अपने शान्त वातावरण, पक्खरूएं दी चैहको-चैहकी ते मिट्ठी-मिट्ठी ब्हाऊ कन्ने एह इत्थैं औने आलें दा स्वागत करदा ऐ, नमी चेतना ते प्रेरणा दा संचार करदा ऐ। कुतै कोई परिवार नगरा जां शैहरा दे रौले-रप्पे शा बचिए इत्थैं प्राकृति दा नदं लैदां ऐ, कुतै नमा ब्होए दा जोड़ा इत्थैं बेइयै मिट्ठ्यां-मिट्ठ्यां गल्लां करदा नज़र औदा ऐ ते जां फही पिकनिक गीतै आए दे स्कूलें जां कालजें दे मुड़े-कुड़ियां अपनी किलकारिएं ते शू-शापाई कन्ने इस बागै गी गुन्जाएमान करदे 'न। कुतै-कुतै किश जनें जां विद्यार्थी भगित जां स्वाध्याय इच साधना करदे बी लवदे 'न।

एह बाग पिकनिक स्थल होंने दे कन्ने-कन्ने इक धर्मिक स्थान बी ऐ। इत्थैं किश परानें मन्दर ते समाधियां बी हैंन। इक बड़ी बड़ी ते इतिहासक शिव मण्डी ऐ ते केई समाधियां ते देहरियां 'न, जेहड़ियां के बक्खरी-बक्खरी बरादरी दियां 'न, जित्थैं बरादरीएं दे लोक- ब्याहें शादिएं ते दूरे मौकें पर हाजरी दिन्दे 'न।

इक शिवरात्री गी दूआ बसाखी गी त्रीया रथखड़े गी, जिन्दे 'च दूरें-दूरें थमां लोक औदे 'न। इयां बी बरेहं-ध्याहरें ते दूरे बड़डे दिनें पर बी लोक इत्थैं नहैनें गी औरे 'न। इस करिए जे इत्थैं दा जल पवित्र मन्नेया जन्दा ऐ।

जेकर अस ध्याना कन्ने इस बागै गी दिखवै तां एह साफ जाहर होंदा ऐ जे इस बागै गी कुसै इक आदमी ने नेई लाया होग। की जे इन्नी लम्मी चौड़ी जमीन ते उस पर इन्ने जैदा बूहटे लाने कुसै इक म्हानू दा कम्म नेई होई सकदा। इत्थैं दे बास गाएं दे लोकें दा गलाना ऐ, जे एह जमीन उन्दी सांझी ऐ पर एह सेही होंदा ऐ, जे बाग जसरोट दे कुसै राजे ने लोआया होग की जे इनें बूहटें दी बरेस दो सौ बरें थमां घट्ट नेई। इयां बी जसरोटे दे राजे बागें दे बड़े शकीन हे ते उन्हें होर बी बड़े बाग लोआए दे हे ते जाण्डी जसरोटे राज दे अधीन इक ग्रां हा।

इस बाग दे चबक्लै बड़े-बड़े खुल्ले सब्जे दे मदान 'न, जेहडे अज्ज-कल चरागाहें दा कम्म देआ 'र दे 'न, इए न्हें इक बड़डे मदाना उपर अज्ज-कल इक मिडल स्कूल बने दा ऐ। इस ने बागै दा सिद्धा रस्ता उकी गे दा ऐ। जाण्डी जम्मू पठानकोट जरनैली सढ़का नै त्रै सढ़कें ने जुड़े दा ऐ। इक हीरा नगर मोड़ थमां, दूई देयाले चक्का दे ते त्री-सढ़क कूटा मोड़ थमां औदी ऐ। इयां गै पुरानी कठूआ सढ़का थमां बी इक सढ़क इत्थैं औदी ऐ। इनें सारिएं सढ़के पर बस्सां ते मैटाडोरां चलदियां 'न।

बागें दे अन्दरां बगने आले पानी दे लावा बी इत्थों दी खड़डें-नाले 'च काफी पानी
बगदा रौहंदा ऐ ते बरसांती इक्क दम चढ़ी जन्दा ऐ । एह कुदरती पानी दी बहुतात इत्थं
दे शतैपे गी बधांदी ऐ । इऐ पानी खेत्तरें, बागें, ते घराहटें दे कम्म औंदा ऐ ।

इन्ने सुन्दर पिकनिक स्थल दे विकास दे रस्ते 'च दो बड़ियां रुकावटां 'न । इक
इस बागै दी दिक्ख-भाल ते तरक्की दा नेई होंना, खाने-पीने आली चीजें-बस्तें चाह बगैरा
दा प्रबन्ध नेई होंना ते दुआ बागै तोड़ी पुज्जने दा रस्ता । जेकर अस ग्रां थमां खड़ोइयै
बागै दी झलक दिखचै तां असें गी एह बागै दी थां उप्पर अम्बें दा बड़ा बड़ा इक जगलं
नजरी औग जेकर बागै चा खड़ोइए ग्रां गी दिक्खचै तां ओह तुसें गी इक बड़ा बाग लब्धा
जिस 'च किश घर-कोठे पे दे होंन । जाण्डी दे इस निर्जन बागै गी दिक्खए हर कुसै दी
जुबान उप्पर इयै गल्ल औग ते ओह ऐ जे जगलं 'च मंगल ।

लोक खुआंन

- किश हाली ढिल्ले किश पजांली ।
- दूर गआ ते नेड़ आया ।
- कोई खुण्ड सुहामां, कोई झूण्ड सुहामां ।
- नदिए तू कीठ सूंकनी एं ?
- पन्जू पैर गै नेई डोवदा ।
- जिस नै नेई कीता, ओह करियै दिक्खी लै ।
- मरन चली तां, शुक्कर साहमनै ।
- जिस पासे दी बाज होयै पुणी लैनी लोड़दी ।

जम्मू कश्मीर बजट 1997-98 कुसै बी नमें कर दा प्रस्ताव नई।

जम्मू:- 17 मार्च, वित्त मन्त्री मोहम्मद शफी ऊँड़ी राहें राज्य विधान सभा 'च जम्मू कश्मीर आस्तै पेश बरा 1998-99 दे बजट 'च 409.81 करोड़ रपें दा खुल्ला घाहटा दस्सेआ गया ऐ। बित्त मन्त्री होरें आखेआ जे इस घाहटे गी घटानें आस्तै केन्द्र थमां बक्खरी मदाद हासल कीती जाग। जिदी दसमें आयोग राहें सफारिश कीती गई दी ऐ। उन्हें आखेआ जे 1998-99 दा वजट घाहटा 1133.79 करोड़ रपे दे जाचे गे दे खुल्ले घाहटे दे बाहद 1,543.60 करोड़ रपे तक्क पुज्जी जानें दी संभावना ऐ।

मगरा सवांददाताएं कन्ने गल्ल-कथ्य करदे होई उन्हें वित्त मन्त्री होरें आखेआ जे इदे 'च जम्मू कश्मीर बैंक 'च 640 करोड़ रपें दा ओवर ड्राफ्ट बी शामल ऐ। बजट

1998-99 'ਚ ਕੁਲ 6,012.26 ਕਰੋડ ਰਪੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਐ, ਜਦ ਕੇ 1997-98 'ਚ ਏਹ 5362.89 ਕਰੋડ ਰਪੇ ਹਾ।

ਚਾਲੂ ਬਰੇ ਦੇ 632.20 ਕਰੋડ ਰਪੇ ਅਨੁਮਾਤਿਤ ਬਣਦ ਦੇ ਮਕਾਬਲੇ ਏਹ ਰਕਮ 6442.07 ਕਰੋડ ਰਪੇ ਐ। ਔਨੇ ਆਲੋਂ ਵਿਤ ਬਰੋਂ 'ਚ ਯੋਜਨਾ ਖਰੱਚ ਅਨੁਮਾਨਿਤ 1,550 ਕਰੋડ ਰਪੇ ਰਖਵੇਗ ਗਿਆ ਐ।

ਰਾਜਸ਼ਵ ਪ੍ਰਾਪਤੀਏਂ ਦੇ ਸਦੰਭ 'ਚ 1998-99 'ਚ ਕੇਨਦ੍ਰ ਥਮਾਂ 4,043.77 ਕਰੋਡ ਰਪੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਐ। ਇਦੇ 'ਚ ਯੋਜਨਾ ਮਦਾਦ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ 2,203 ਕਰੋਡ ਰਪੇਂ ਦੀ ਮਦਦ ਰਕਮ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਐ। ਵਿਤ ਮਨਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਆਖੇਆ ਜੇ ਇਸੇ ਕਨ੍ਨੇ ਚਾਲੂ ਘਾਹਟਾ 409.81 ਕਰੋਡ ਰਪੇ ਰੇਹੀ ਗਿਆ ਐ, ਜੇਹੜਾ ਕੇ 1,133 ਕਰੋਡ ਰਪੇ ਦੇ ਬਕਾਏ ਗੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨੇ ਤੱਥਕ 1543.60 ਕਰੋਡ ਰਪੇ ਹੋਈ ਜਾਂਗ।

ਰਾਜਸ਼ਵ ਪ੍ਰਾਪਤੀਏਂ ਤੇ ਖਰੱਚ ਦੇ ਬਿਚਲੇ ਫਾਸਲੇ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਲੋਡਦਾ ਵਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਹਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ੍ਨੇ ਕਿਸ਼ ਸਖ਼ਤ ਤੁਪਾਡ ਕਰਨੇ ਬਾਰੈ ਅਪਨੇ ਪਿਛਲੇ ਬਖਾਨ ਗੀ ਦਰਾਦੇ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਾਫੀ ਹੋਰੋਂ ਆਖੇਆ ਜੇ ਕਿਸ਼ ਐਸੇ ਕਾਰਕ 'ਨ, ਜੇਹੜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਥਮਾ ਬਾਹਰੇ 'ਨ। ਤਨਿੰਹੋਂ ਆਖੇਆ ਜਦ ਕੇ ਅਸੇਂ ਗੀ ਵਿਅਕਾਸ ਏ ਜੇ ਅਸ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੱਥਕ ਜਾ ਕਰਨੇ ਆਂ। ਪਰ ਕਿਸ਼ ਕਮਿਏਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸ ਰਾਜਿ 'ਚ ਸ਼ਾਨਤੀ ਤੇ ਸਮੁੱਦਿੱਤ ਗੀ ਏਦੀ ਤਚਾਇਸ਼ੇਂ ਤੋਡੀ ਪਜਾਨੇ ਆਸਤੈ ਸਕਲੰਪ ਧਾਰੇ ਦੇ ਆਂ।

ਵਿਤ ਮਨਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਇਸ ਪਾਸੈ ਧਾਨ ਦੁਆਂਦੇ ਹੋਈ ਆਖੇਆ ਜੇ ਰਾਜਿ ਦੇ ਸੰਸਾਧਨ 1997-98 'ਚ 580.61 ਕਰੋਡ ਰਪੇ ਤਕ ਪੁਜ਼ਜਨੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕਰਮਚਾਰਿਏਂ ਗੀ ਵੇਤਨਮਾਨੇਂ 'ਚ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਤੇ ਊਰਾ ਆਧਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ- 'ਨ।

ਤਨਿੰਹੋਂ ਆਖੇਆ ਜੇ ਚਾਲੂ ਬਰੇ ਆਸਤੈ ਘਾਹਟਾ ਤੇ ਮਤਾ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਹਾ ਜੇ ਕਰ ਬਿਕੀ ਕਰ ਤੇ ਆਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਰਾਹੋਂ ਰਾਜਸ਼ਵ ਵਸੂਲੀ 'ਚ ਕੀਤੇ ਗੇ ਦੇ ਖਰੇ ਧੋਗਦਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਨੇਈ ਹੋਵੇ। 1997-98 ਆਸਤੈ 317.28 ਕਰੋਡ ਰਪੇਂ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਬਜਟ ਦੇ ਮਕਾਬਲੇ 'ਚ ਇਨ੍ਹੋਂ ਵਿਭਾਗੋਂ ਚਾਲੂ ਵਿਤ ਬਰੇ ਦੇ ਖੀਰ ਤੋਡੀ 343.80 ਕਰੋਡ ਰਪੇਂ ਦੀ ਰਾਜਸ਼ਵ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਾਫੀ ਹੋਰੋਂ ਇਸ ਪਾਸਤੈ ਧਾਨ ਦੁਆਧਾ ਜੇ ਰਾਜਿ ਦੇ ਸੰਸਾਧਨੇਂ ਦੀ ਸਿਥਤਿ 'ਚ ਅਦੂਂ ਸੁਧਾਰ ਹੋਗ ਜਦੂਂ ਇਸੀ ਕੇਨਦ੍ਰ ਦੀ ਸ਼ੇਚਿੱਛਕ ਆਧ ਧੋ਷ਣਾ ਦੇ ਤੈਹਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੀ ਆਧ ਧੋ਷ਣਾ ਦਾ ਲੋਡਚਦਾ ਹਿੱਸਾ ਥਹੋਈ ਜਾਂਗ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਾਫੀ ਨੇ ਇਸ ਗਲਲਾ ਗੀ ਬੀ ਬਾਂਦਾ ਕੀਤਾ ਜੇ ਗਾਡਬੋਲੇ ਸਮਿਤਿ ਨੇ ਅਪਨਾ ਕਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰੀ ਲੇਗ ਐ ਤੇ ਇਸ ਰਾਹੋਂ ਪਿਛਲੇ ਬਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਥਾਂ ਗੀ ਕੁਲ ਮਿਲਾਇਏ ਕਾਧੀਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਐ। ਇਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਗੈ ਤਨਿੰਹੋਂ ਏ ਬੀ ਦਸ਼ੇਅਾ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਸਮਿਤਿ ਦੇ ਖੀਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਸਵਨੇ ਵਿਤ ਪੈਹਲੂਏਂ ਗੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਇਕ ਬਾਕ ਵ੍ਰਾਕ ਵ੍ਰਾਕ ਦੇਗ।

ਪਿਛਲੇ ਬਰੇ ਘੋ਷ਿਤ ਮਾਫੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਵਿਤ ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਆਖੇਆ ਜੇ 1997-98 ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਥਮਾਂ ਚਾਲੂ ਬਿਕੀ ਕਰ ਦੇਨੇ ਆਲੇ ਡੀਲਰੋਂ ਗੀ ਕੁਸੈ ਵਾਯੁ ਜਾਂ ਜਰਮਾਨੇਂ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਪੱਧ ਬਰੋਂ 'ਚ ਅਪਨੀ ਬਕਾਯਾ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨੇ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਗ ।

ਉਨ੍ਹੇਂ ਦੱਸੇਗਾ ਜੇ ਆਤਕਵਾਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜਿ ਦੇ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਉਦਯਮ ਬੁਰੀ ਚਾਲਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ 'ਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹੋਂ ਥਾ ਮਤੀ ਸ਼ਹਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗੀ ਮਿਲਨੇ ਆਤੀ ਬਜਟ ਗੀ ਮਦਦ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਐ । ਮਨ੍ਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਆਖੇਆ ਜੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਉਦਯਮੇ/ਇਕਾਇਏਂ ਗੀ ਹੋਏ ਦੇ ਘਾਹਟੇ ਨੇ ਇਨ੍ਦੀ ਰਾਸ (ਪੂੰਜੀ) ਗੀ 64.7 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਡੀ ਖਤਮ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਐ । ਚਾਲੂ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਦਰਾਨ ਏਸੇ ਉਪਕਰਮੇਂ ਗੀ ਬਜਟ 'ਚ 60.25 ਕਰੋੜ ਰਪੇ ਦੀ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਦੇ 'ਚ 20 ਕਰੋੜ ਰਪੇ ਜਸ਼੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜਿ ਪਰਿਬਹਨ ਨਿਗਮ ਆਸਟੈ ਰਕਖੇ ਗੇ ਹੈ ।

ਗੂਹ੍ਡ ਸਚਚਾਈਆਂ

- ਸਾਜਨ ਲੋਕੋਂ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਅਪਨੇ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨੇ ਥਮਾਂ ਚੁਂਗਾ ਐ ।
- ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕਨ੍ਨੇ ਗਲਲ-ਬਾਤ ਕਰਨਾ ਗੈ ਮਨਨ ਐ ।
- ਧਨ ਕਨ੍ਨੇ ਜੇ ਕੁਸੈ ਗੀ ਸਮਮਾਨ ਛਹੋਂਦਾ ਐ ਤਾਂ ਓਹ ਤਵਾ ਨੇਈ, ਧਨ ਦਾ ਸਮਮਾਨ ਐ ।
- ਅੰਪਨਾ ਭੇਤ ਜੇ ਤੁਸੁ ਕੁਸੈ ਕੋਲ ਰਕਖਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਓ ਤਾਂ ਅਪਨੇ ਕੋਲ ਰਕਖੋ ।
- ਸੌਭਾਗਿਕ ਸਦਾ ਮੇਹਨਤ ਦੀ ਢਾਂ ਥਲਲੈ ਕੌਹੁੰਦਾ ਐ ।
- ਬੜੇ-ਬੱਡੇਂ ਦੇ ਅਈਕਾਵ ਬਾਹੋਂ ਸ਼ਹਾਫ਼ਿਆਂ ਦੱਸ ਉਪਲਬਿਧਿਆਂ ਬਾਹੜ ਦੇ ਫਨਾਕੇ ਆਗਰ 'ਨ ।
- ਸਾਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇਂ ਦਿਯਾਂ ਤੇਜ ਅਕਿਖਿਆਂ ਖੀਰ ਤੋਡੀ ਸ਼ਹਾਫ਼ਾ ਪੀਛਾ ਕਰਦਿਧਾਂ 'ਨ ।
- ਜਿਸ ਲੈ ਤੋਡੀ ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਕੁਸੈ ਬੀ ਹਿੱਸੇ 'ਚ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਲਾਚਾਰਗੀ ਬਨੀ ਰੈਹਾਂ, ਦੁਨਿਆਂ 'ਚ ਖਤਰਾ ਬੀ ਬਨੇਧਾਂ ਰੈਹਾਂ ।

बरमी

नरसिंह देव जम्बाल

सोमनाथ होर जिन्ने अज परेशान लगै करदे हे इन्ने शायद उस दिन बी निहे

जदूं उनें पैहली बारी अपने घरै दी चूहका उब्भरी आई दी बरमी दिक्खी ही। शायद उस दिन बी नेर्ई जदूं उन्हें अन्दर पैर धरदे ते लाटू जगादे गै उस बधी आई दी बरमी च पैहली बारी बिजली दे मलाके साई छुत कीते अन्दर बड़दे इक सपै गी दिक्खेआ हा।

दौं कमरे दा उन्दा घर, उन्दी लाडी रतना ते ओदे खींडफींड सुखनें गी बी अपने घरै च नेर्ई हा डक्की-सम्हाली सकेआ। मरने परैत, मरने आले दे सुखनें दा कोई अर्थ गै नेर्ई रेही जन्दा। फिर रतना दी मौती दा कारण, लोकें जीदे जी गै ओह दे सुखनें दा अर्थ गुआची जाना थापी लैते दा हा। कुसै लै ते सोमनाथ होर बी आंढ-गुआंढ ते सज्जन-सरबंधियें दी गल्लें च भलखोइयै रेही जन्दे हे।

ओ चेतै करदे जे रतना अविनाश गी जनम देने ते पालनें-पोसने थमां गै इनें दौं कमरें दे कन्ने गै मिलदी इस रसोऽ ते उस सारे दें ठीक उप्पर दौं कमरे ते इक फ्लश आली टायलट समेत गुसलखाना बनवाने दा सोचदी ही, जेदे करी ओह दोऐ जी ते ओह दे नूह-पूतर बडे आराम ते इज्जत कन्नै रेही सकड़। 'न। इस सोचै गी तोड़ चढ़ाने आस्तै उन्नै अविनाश गी पढ़ाने ते खसमै दी कमाई चा रज्जियै बचत करने 'च, सोमनाथ हुन्दा पूरा-पूरा साथ दित्ता हा। अन्दर-बाहर निकलने दा मनासब प्रबंध रकिखयै घरै 'च मिस्सी-लूनी खाइयै ते लीरां पाइयै बी गुजारा कीता, पर सुखने सजाने दा मौका आया तां अविनाश दा सिरफ बदेस जाना गै नेर्ई, उत्थै गै ब्होई-बरी ते बस्सी जाना ओह दे कालजे गी लीरां-लीरां करी गेआ। ते फी ओहदा हठ जां सोमनाथ हुन्दे स्हारे दलासे किश बी कम्म नेर्ई आया ते किश ब'रे च गै, इनें दौं कमरें गी आखरी बार दिक्खयै बचैरी टुरदी होई।

सोमनाथ होरें ओह दे मरने परैत्त बी ओ दोऐ मेलियै डढ़े दे पलंग अपने थाहरे पर नई खसकाए। जिस स्हाबें ओह डढ़े दे हे उत्थूं दा दूए कमरे 'च बी पूरी चाल्ती नज़र फिरी जन्दी ही। उस्सै कमरे दी इक चूहका उने पैहली बारी उब्बरी आई दी बरमी ते फही इक दिन ओहदे 'च लप-लप करदा बड़डा सप्प दिक्खेआ हा। पर उने एह सब दिक्खियै बी कोई खास म्हत्ता निही दित्ती। शायद रतना दे मरने करी अपनी बी अछी-दुब्बी मौतै कारण जां फिर अपने गै अंश चा अविनाश साई खड़पे दे जनम लैने करी। अविनाश बारै सोचदे एह गल्ल केई बारी उन्दी सोचें 'च फिरन-धिरन लगदी जे सप्पे गी जिन्ना मरजी दुढ़ पलैओ, कदें अपने नई होंदे। इने सोचें 'च फसे दे छड़कदे ओह केई बारी उस बरमी ते ओह दे चा निकलदे-बड़दे सप्पे बारै बी सोचदे पर हर बार उने गी अपनियां लोक-कत्थां, कहावतां दलासा दिन्दियां

"सप्प, जद तगर एह नई समझै जे मिगी अगले थमां खतरा ऐ, कदें बार नई करदा।"

"तेज़ रोशनी 'च सप्पै गी किश लभदा गै नई।"

"सप्प खट्टै पर कदें नई चढ़दा" - वगैरा बगैरा।

पिछले दौं-त्रौं ब'रे थमां उस बरमी च सप्पै दी मजूदगी, ओहदा उने कमरें च सैर-सपाटा ते कदें बी कुसै किसमै दी इक-दूए दे कम्मै च दखलांदाजी नई होने करी हर बार उन्दे विश्वास गी नमां बल मिलदा। जिन्दगी दी कौड़तनै नै घुलदे गेडे बधदे जिसलै ओह थकै-हारे घर पुजदे तां ओह बरमी ते ओदे च सप्पै दी मजदूगी करी उने गी उस घरै च इक परोआर ते निजी सरबंधै, भाईचारे दा एहसास होंदा। इक उनस जन होई गई दी ही ओहदे कन्नै। राती दे उने चुपचाप पलें च, उयै इक साथी बज़ोंदा, जेदे स्हारै ओह अपने कलापे गी बी भुल्ती जन्दे हे। हुन ते जियां उने गी गै ओहदे पालने-पोसने दी फिकर ही। उस्सै नै जियां अविनाश दी कमी गी पूरेआ होऐ, ओ, ओहदे आस्तै दुढ़, दलस्सी ते होर अनेक खाने-पीने दियां चीजां फिकरै नै बरमी कोल आनी टकादे हे।

ते फी इक दिन जदूं उने कमरे च लाटूं जगादे गै इक दै थाहरा दौं दौं सप्प बरमी पासै दरौड़दे दिक्खे तां खिनै आस्तै ओ त्रबके जरूर पर फी कोइ खिंझ जां खतरा नई समझेआ। दूआ सप्प हा जां सपनी, ए जानने च बी उने गी केई दिन लगी गे हे। फिर जिस दिन उनेंगी ए जकीन होआ जे दूर्ई सपनी गै तां खिनै आस्तै उन्दे ओठें पर इक मुसकान खिल्लरी गई ही जेढी रतना दा चेता औदे गै पता नई कुथ्यें लुप्त होई गई। ओ काफी दुआस होई गे हे। पर इन्ने दुआस परेशान फही बी नई जिन्ने अज्ज हे।

अज्ज घटी दी घटना नै उन्दा दिल दमाग गै नेई रोम रोम त्रुम्बियै रक्खी छोड़ेआ हा। दफतरै च अद्धा धैटा, धैटा बद्ध कम्म करियै ते आगलै दिनै दे नमें औने आले कम्मै आस्तै अपनी मेज साफ करियै तसल्ली नै घर परतोने आले सोमनाथ होर, अज, पंज मैन्ट पैहलें नेई तां अद्धा स्कैट बद्ध बी उत्थें नेई है खड़ेते। मेजै पर बिंधी दी बेतरतीब फाइलें पासै बी उन्दा रौं घट्ट गै रेहा हा। असली थमां अपने साहब दे कमरे चा बाहर निकलने परैत उनें कोई कम्म कित्ता, जां कुसै दी बी गल्लै गी ध्यानै कन्नै सुनोआ होए उनेंगी आपूं बी इस गल्लै दा कोई थौह नेई। बस सतीश, ते उस्सै दियां सोचां उन्दे घाल जन पिंडे ते दिलै दमागै च कुसै तेज़ टिंक्चरै साई अन्दर गै अन्दर चरदियां जां करदियां हियां। ओ उस्सै पीड़ि कन्नै निढाल, हफे-हफे तांह-तुआंह हत्थ पैर मारी जा करदे है। निजमै मुताबक उस्सै हंटटी चाह पीती पर कोई संदेख नेई। दो-त्रै चक्कर उपर हिठ बजाई दे, फिर रोजै साई इक हट्टी सामनै गै खड़ेते-खड़ेते अखबार बी फरोली ते बिंद न्हेरा होदे गै परेटा दे चार छे चक्कर बी लाए, पर नां कुसै नै राम सत ते नां गै कुसै जुन्डली च रलियै देसै बदेसै दी स्यासत जां अपने गै शैहरे च बधदी अनार्की दे तबसरे। ओह अपने होश-हवास गुआइयै तांह-तुआंह टक्करां मारदा किरै।

लक्ख जतन करने पर बी ओह सतीश दी नुहार ते ओहदी गै सोचै शा छुटकारा नेई हे पाई सकै दे। अज्ज उनेंगी इयां झटका लगा हा जियां सृष्टि दा पूरा निजाम गै किरचां-किरचां होई गेआ होऐ। चन्न, सूरज तारे धरती, दरया, फाड़ जंगल, कोठे, लोक सब तूंबा-तूंबा होई गे होन। जियां कुसै ज़ेरदार बम्ब धमाके कन्नै उस थाहरें दियां चीजां जां फी तूम्बे दी पिंजनी कन्नै खिलूं-खिलूं होंदा रूं। पर करौंकलै दे बनके दे कुण्डे दी पकड़ होर निगर होंदी जा करदी ही। सतीश दी नुहार ते जात होर गूँड़ ढाँगै नै उब्बरै करदी ऐ। जकीन गै नेई हा होऐ करदा जे सतीश जेदे इस शैहरै च तबादले आस्तै उनें अपने अफसरें ते अपनी यूनियन दौन्नें दी खुशामद कित्ती, स्हान झल्ले, ओह दे दफतरै च आई जाने पर खुशी मनाई, चाह-पार्टी कित्ती, ओहदे कम्म काबलियत ते विहारै दियां रज्जियै तरीफां कित्तियां, दस्सें-पंदरें दिनें च गै उनें गी निंगली जाग। उन्दी साख, उन्दी कुरसी, उन्दा वजूद तक चापी जाग। अज जिस ढाँगै कन्नै उन्दे अफसरै नै उन्दे कोला इक स्हाबें पूराकम्म खुसियै सतीश दे हवालै कित्ता हा, कल ममूली थमां ममूली चपरासी बी उन्दी परवाह की करग भला? दफतरै च कु'न सरकारी खजाने च स'न्न मारदा ऐ, कु'न आए-गें दे बोझे फरोलदा ऐ, उनें कदूं रौला पाया जां कुसे गी ठाकेआ ऐ। फिर इक दम गै एहका परिवर्ता... रो उब्बी उन्दे अपने सतीश दे औने करी। जेडा तबादले गा पैहलें त्रै-त्रै धैटे उन्दे कोल दफतर बैठा रौहदा हा। गली, बजार, घर जित्थें मिलदा

तबादले दा गै रोना । लोकें गी छे-छे ब'रे होई जन्दे न, कोई बात नेई पुछदा । में ते एह दे दौं ब'रे बी पूरे नेई होन दित्ते । जे इन्नी गै आगल ही तां लोकाचारी गै सेही मेरी रिटायरमैट तगर ते बलगी लैदा । ब'रा बी नेई रेही गेदा, पर नेई बलगोई ठीक बी ऐ केह पता उसलै इयै नेहा घागीं अफसर गै नेई थ्वोऐ । जद अज देवक आपूं बादै बगै दी तां कल रेत बट्टे परें करियै बुक्कें न्हाने च केह दनाई ऐ । पैहलें नेई गे रामनगर इन्दी मिली-भगत ते घापें दे चरचे लोकें सुने भाले ।

खिनै आस्तै सोच उभरी जे तबादला ओह्दे जतनें जां उन्दी यूनियन करी नेई इस अफसर नै गै कराया होना ।

“अपने लंगोटियें ते कमाऊ अजैंटें गी कु’न अक्खीं ओहलै रक्खना चांहदा ऐ ।”

इनें त्रुम्बदी सोचें सोमनाथ होरें गी परेटै दे शांत वातावर्ण च बी मता चिर नेई टिकन दित्ता । ओह फी बज़ारे च टुरी आए ते बेदिली च गै ढाबे पर जाई बैठे ।

ऐसी गल्ल ते नेई जे रतना दे मरने परैत्त उनें म्हेशां ढाबे गै रुट्टी खादी होऐ । पर कदूं घर बनानी ते कदूं ढाबे-होटलै ‘च खानी, इबी कोई निश्चित नेई हा । कई बारी जारां-बारां बजे रातीं बी घर पकाई खन्दे, पर कई बारी रातीं आस्तै बनी दी पेई रौहदी ते ओह बाहर खाइयै घर परतोंदे ।

अज बी घर पुजदे गै उनें निजमें अनुसार दफतरै आले कपडे तुआरियै हैंगर पर लटकाए ते कन्ने आली किल्ती परा तम्बी-कमीज लुआहियै पादे होई बूट खो’लने आस्तै अपने पलंगै पर बेही गे । तसमें ढलकेरदे बरमी पासै दिक्खेआ । इकं दम चुप-नच्छुक बझोई । उनें बी कोई रौं नेई रक्खेआ ते जराबां तुआरियै खो’ले दे बूटें च उड़सियै, बूट पलंगै हिठ खसकाए ते सतीश दी सोचें जां खिझै थंमां छुटकारा पाने आस्तै, इक लम्मी आकड़ मारियै सरत्हेड़ लेटी गे ।

घड़ी भर ऊआं गै छत्तै गी धूरियै, पासा परतदे गै उनें इक नज़र फिर बरमी पासै दिक्खेआ । उस्से लै उन्दी-नज़र कमरे च तांह-तुआंह सुलकदे खेडदे त्रौं-चौं सपोलुएं पर पेई । ओह फी तमशीं पे—

“साले जिसी बी पोटा रक्खने गी थां देओ, हथ्य धोइयै मेरे गै पिच्छें पेई जन्दा ऐ । मैं इक-इक दा खून पी जाऊ, सढ़ा सेकी टकांड. ।” ओह सड़ूंड करदे उटठी होए । रोहै च लाल-पीले होए दे इक बारी ते उनें गी इयां बझोआ जे बरमी बधियै एहड़ी होई गेई दी ऐ जे उन्दे दौं कमरे आले घरै दा कुतै नां-निशान गै नेई रेहदा, ते ओह इक कल्ल-मुकल्ले व्याकुल सपै साईं ओह्दे च तांह-तुआंह बेमतलब टक्करां मारी जा करदे न ।

पड़छत्ती परा तुष्टी-तप्पियै इक लम्मा नेहा डंडा कड़दी मारेआ ते फी त्रारे च दूए
कमरे पासै बधे । इक अजीब छड़फनी होऐ करदी ही उन्दे दिलै दमागै च । पर उस कमरे
च पैर धरदे गै उनें दिक्खेआ जे आखरी सपोलू बी अद्वे थमां मता बरमी च घुसरी गेदा
हा । पर बरमी दे सारें शा उपरले सुराखै च दोऐ सप्प-सप्पनीं बिंद-बिंद मुंडियां बाहर
कड़ियै जीभा पलेयाई जा करदे हे । खिनै आस्तै उन्दे पैर रुक्की गे । उन्दा शरीर रोह
ते खिंझै दे मिले-जुले प्रभाव कन्नै थर-थर कम्बी जा करदा हा । बझोआ जे सामनै सप्पें
दी बजाए अविनाश ते सतीश जीभां पलेयाई जा करदे न । उन्दे हत्थें दी पकड़ ढिल्ली
पैवै करदी ऐ । मनै च इक्कै खिंझै जे ओह् इनें खड़पें दा खून की नेई पी सकदे, इन्दियां
सढां की नेई सेकी सकदे ?

उन्दे कम्बदे हत्थें चा डंडा छुड़की पेआ । छेड़ होंदे गै उस जोड़े नै मुंडियां बरमी
च छपैली लैतिया हियां ते सोमनाथ होर बी उपरा शांत लभदी बरमी साईं चुपचाप अपने
बिस्तरे पर आइयै लेटी गे ।

साभार शीराज डोगरी

गज़ल

तेरे कन्नै किस चाल्ली संकद करां,
दस्स मेरे दिलवर तुई किया याद करां ?

अपने इस वीरान ते न्हेरे अन्दर गी,
कियां ते किस चाल्ली में आबाद करां ?

चुप्पी ते खोमोझी तुगी प्यारी ऐ,
इस करियै में बी नेई कोई नाद करां ।

सुनेआं ऐ तूं हमदर्दी एं सारें लेई,
ताइयै तेरे दर आइयै फरयाद करां ।

तूएं नित खंजान्ना ते तड़फान्ना एं,
मेरी केह औकात एह् अपराध करां ।

डॉ. शिवदेव मन्हास
लैक्चरार, पी. जी. डी.
आफ़ डोगरी युनिवृष्टि आफ़ जम्मू ।

रहाढा देव स्थान

* सूरी जगदीपक बहादर
 'रैहबर-ए-जदीद'

दुग्गर दा अक्खर इन्ना पवित्र ऐ जे इस धरती उपर
 जित्थैं सत्यवाण सावित्री जैसी सत्यवादी पतिवर्ता औरतां पैदा
 होइयां जिन्हें महाकाल थमां बी अपने पति दी आत्मा गी
 छड़ाइयै अपने पति गी मुढ़ियै जीवनदान दित्ता। इस पवित्र
 कथा दा लेख असें गी महा भारत दे धार्मिक गरथ 'च मिलदा
 ऐ।

रियासत दे प्रसिद्ध बजुर्ग उच्च कार्य दे रिसर्च स्कालर
 श्री धर्मचंद्र प्रशांत जी ने अपने इस लेख 'च इक कथा दी ब्याख्या करदे होई लिखे दा
 ऐ जे प्राचीन महा भारत दे काल 'च दरेआ चनाह्ड ते तवी दे विचले इलाके गी मदर-देश
 दे नां कन्ने जानेआं जन्दा हा।

महाभारत दे इस्तै काल 'च दुग्गर दी भूमी ऋषी मुनिएं दी बी तपो-भूमी रेही ऐ।

पुन्छ, जिसी प्राचीनकाल 'च पंख्तस दे नां कन्ने जानेआं जन्दा हा। राजपुर मण्डी
 (पुन्छ) 'च रावण दे दादा श्री पुलस्त ऋषी ने तपस्या कीती ही ते महा शंकर थमा उन्दी
 पालकी रूप दा वर्दान मंगेया हा तां जे कलजुग 'च भारत वर्ष दे सारे प्राणी इस थमा लाह्ड
 लेर्ह सकन। पुन्छ दे पराने नां दा जिकर कल्लण दी "राज तरंगणी" 'च मिलदा ऐ। मते
 स्हारे इतिहासकार ऐह मनदे 'न जे श्री नंगर दे "ऐश मकाम" गी कक्केई देस दे नां कन्ने
 जानेआं जन्दा हा ते ऊऐ राजकुमार भरत दे ननेहाल हे, पर इस गल्ला दी तस्दीक मेरे
 थमां नेई होई सकी। "आवन्ती पुरा" दे आवन्ती नरेश दा जिकर ते महाभारत 'च मिली
 जन्दा ऐ, ते उत्थै पांडवें दे मशूर खंदर इस गल्ला दे गवाह 'न जे जम्मू दा इलाका गै
 नेई समा कश्मीर उपर बी उस लै पाढ़ौं दा राज रेहा होग।

* शायर ते सम्पादक उर्दू माहनामा हरीम-ए-नाज़

ਪੁਨਚ 'ਚ ਗੈ ਮੇਂਫਰ ਦੇ ਸੁਕਾਮ ਉਪਰ ਮਹਾਭਾਰਤ 'ਚ ਰਾਜਾ ਮਹੇਨਦ੍ਰ ਦਾ ਨਾਂ ਸਾ। ਏ ਦਾ ਜਿਕਰ ਬੀ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਅਮਰ ਕਥਾ 'ਚ ਮਿਲਦਾ ਏ।

ਡੋਗਰੇ ਸਥਾਨ 'ਚ ਜਿਤਥੈ ਮਹਾਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਬਧਾ ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਕਨ੍ਨੇ ਮਾਨ ਤਲਾਈ 'ਚ ਹੋਆ, ਉਥੋਂ ਜਾਮਾਵਤਾਂ ਦੀ ਯੁਤੀ ਜਮਵਤਿ ਕਨ੍ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੃ਣ ਦਾ ਬਧਾ ਪੀਰਖੋਹ ਦੇ ਮਹਾਂਨ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ 'ਚ ਹੋਆ।

ਮਾਨ ਤਲਾਈ 'ਚ ਜਿਤਥੈ ਸੁਧਿ ਰਾਕਸ਼ ਕਨ੍ਨੇ ਮਹਾਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਧੁੜ੍ਹ ਹੋਆ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਹਤਥੋਂ ਮਾਰੇਗਾ ਗਿਆ, ਉਥੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੃ਣ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਧੁੜ੍ਹ ਸੂਰਜ ਪੁਤ੍ਰ ਜਾਮਾ ਵਨਤ ਕਨ੍ਨੇ ਹੋਆ ਤੇ ਦਾਜਾ 'ਚ ਉਸ ਮਣੀ ਰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ, ਜਿਦੀ ਚੌਡੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੃ਣ ਜੀ ਦੇ ਮਤਥੈ ਲਗੀ ਗਈ ਹੀ। ਓਹ ਮਣੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੃ਣ ਜੀ ਦੇ ਨਾਤੀਦਾਰ ਨੇ ਚਰਾਈ ਤੇ ਮਦਰ-ਦੇਸ (ਫੈਗਰ ਸਥਾਨ) ਦੇ ਜਗਲੋਂ 'ਚ ਨਸ਼ਦੇ ਹੋਈ ਓਦਾ ਜਗਲੀ ਚਿਤਤਰੇ ਨੇ ਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸੀ ਖਾਨੇ ਕਨ੍ਨੇ ਮਣੀ ਰਤਨ ਨੁਹੜੇ ਫਿਡਫਾ 'ਚ ਟੁਰੀ ਗਿਆ ਹਾ। ਜਿਸੀ ਮਹਾਵਤੀ ਜਾਸ਼ਵਤਾਂ ਨੇ ਮਾਰਿਥੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਕ੃ਣ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਗੈ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਜਿਦਾ ਨਾਂ ਸੁਸ਼ੱਬਦ ਹਾ, ਉਸ ਨੇ ਸਾਮ੍ਬਾ ਦਾ ਨਗਰ ਵਸਾਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਚੀ-ਚੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਮਨਦਰ ਉਸੈ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਏ।

ਉਧਮਪੁਰ 'ਚ ਬਾਬੂਰ, ਕਰੀਮਚੀ ਦੇ ਮਨਦਰ ਜਿਤਥੈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਲਾ ਸ਼ੈਲੀ ਕਨ੍ਨੇ ਵਾਕਵ ਕਰਾਂਦੇ 'ਨ ਉਥੈ ਬਲਾਵਰ, ਰੈਨਸੂ ਸ਼ਿਵ ਖੋਡੀ ਪਾਂਢਵੇਂ ਦੀ ਬਨਵਾਸ ਧਾਤ੍ਰਾ ਦੀ ਧਾਦ ਕਰਾਂਦੇ 'ਨ।

ਏਹ ਸਚਚ ਉਪਰ ਟਿਕੀ ਦਿਯਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਤਥਾਂ ਜਿਤਥੈ ਸ਼ਿਵਲੋਕ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਸ਼੍ਰੂਤ 'ਨ, ਉਥੈ ਇਸ ਤਪੇ ਭੂਮੀ ਗੀ ਸਵਾਗ ਭੂਮੀ ਬੀ ਆਖੇਆ ਜਨਦਾ ਏ। ਏ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਥਮਾਂ ਧਾਰ, ਵੇਸ਼-ਭੂਸਾ ਥਮਾਂ ਸ਼ਹਾਡੀ ਵੈਣ੍ਣੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਦਿਵਾਂ ਰੂਪੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ, ਜਲ-ਪਾਨ ਥਮਾਂ ਵੈਣਿਵ ਪਰਸਪਰਾ ਤੇ ਬੋਲਲੀ ਥਮਾਂ ਦੇਵਤਾਏਂ ਦੇ ਵਰਣ ਦੀ ਖੜਾਵੇ ਥਹੋਂਦੀ ਏ।

ਆਓ 'ਨਿਸ਼ਮਾ ਮੈਹਰਾ' ਡੋਗਰੀ ਪਤਿਕਾ ਦੇ ਨਿਕਲਨੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਥਮਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਕਦਮ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਚੈ ਜੇ ਡੋਗਰੀ, ਕਸ਼ਮੀਰੀ, ਤੇ ਬੋਦੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਗੀ ਪ੍ਰੈਮਰੀ ਸ਼ਕੂਲਾਂ 'ਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੇ ਤੁਨਿਦਾਏਂ ਕਤਾਬੇਂ ਦੀ ਤਥਾਰੀ ਕਰੀ ਲੈਨੇ, ਤੇ ਹੁਨ ਸੂਚਨਾ ਵਿਭਾਗ ਜਮ੍ਮੁ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਾਸੇਆ ਕਸ਼ਮੀਰੀ 'ਚ 'ਆਲਵ' ਤੇ ਡੋਗਰੀ 'ਚ 'ਲੋਤ' ਪਤਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਰਿਏ ਇਸ ਗਲਾਦਾ ਦਾ ਮੈਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਏ ਜੇ ਅਸ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਵੀਰ ਭੂਮੀ ਦੀ ਪਛਾਂਨ ਕਾਧਮ ਰਕਖੀ ਸਕਚੈ।

ਜਿਦੇ ਉਪਰ ਅਸੋਂ ਗੀ ਗੈ ਨੇਈ ਦੁਨਿਆਂ ਗੀ ਮਾਨ ਮਸੂਸ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਤ੍ਰੈਨਨੇ ਖਿਤੋਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਗੀ ਪ੍ਰੈਮਰੀ ਸ਼ਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪਢਾਨੇ ਆਤ੍ਮ ਲਾਗੂ ਕਰਿਏ ਸ਼ਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਆਪਨੇ ਸਿਰਾ ਉਪਰਾਂ ਕਰ੍ਜ ਤੁਆਰੇਗਾ ਏ। ਇਸ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਅਸ ਏਸੇ ਆਲੋਕਿਕ ਆਨਦੁ 'ਚ ਤੁਲਵੀ ਜਨਨੇਆਂ ਜੇ ਦੁਕਲੋਂ ਥਾ ਸੁਕਿਤ ਪਾਇਥੈ ਸਵਗਲੋਕ ਦਾ ਭਾਸ ਹੋਨ ਲਗਦਾ ਏ। ਬੇਰੇਹ ਦਾ ਉਪਹਾਰ ਜਾਨਿਏਂ ਸੋਆਗਤ ਕਰਚੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇਵ ਭੂਮੀ ਲੋਕ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਗੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੇ ਦਾ ਅਜ਼ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਚੈ।

ਡੁਗਗਰ ਦੀ ਧਾਰਮਤਾ ਤੇ ਡੋਗਾਰੀ

ਡਾਂ ਸਤਿਆ ਪਾਲ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ

ਜੇ ਕਰ ਅਸ ਡੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਛਾਨ-ਬੀਨ ਕਰਚੈ ਤਾਂ ਏਹ ਤਤਥ ਭਲੇਯਾਂ ਸਾਫ ਹੋਈ ਜਨਦਾ ਐ ਜੈ ਏਹ ਧਰਤੀ ਕਦੀਮੀ ਸਮੇਂ ਕੋਲਾ ਲੇਇਥੈ ਗੈ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇਂ, ਤ੍ਰਣਿ-ਮੁਨਿਏਂ, ਸਾਧ-ਸੈਨਤੇਂ ਤੇ ਫਕੀਰੇਂ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਸਥਲੀ ਰੇਹੀ ਏ।

ਡੁਗਗਰ ਦਿਧਾਂ ਦੈਵਕਾ, ਨੀਂਲੁ, ਚਨਦ੍ਰਭਾਗਾ ਤੇ ਤਵੀ ਜਨੇਇਧਾਂ ਨਦਿਆਂ, ਬਾਸਕੁਂਡ, ਸਰਲੰਦਰ, ਮਾਨਸਰ ਜਨੇਇਧਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਝੀਲਾਂ, ਤ੍ਰਿਕੂਟਾ ਪ੍ਰਵਤ 'ਚ ਵੈ਷ਣੋ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੁਫਾ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਿਵ ਖੋਡੀ, ਪੀਰ ਖੋਹ ਤੇ ਭਦ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਗੁਪਤਗੰਗਾ ਜਨੇਹ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਮਨਿਦਰ; ਬਲੌਰ ਸ਼ੁਦ਼ਧ ਮਹਾਦੇਵ, ਬੁਡ਼ਾ ਅਮਰ ਨਾਥ ਜਨੇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਿਵ ਮਨਦਰੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਨੇਕੇ ਜਾਗਹੋਂ ਪਰ ਦੁਰਗ-ਸ਼ੀਤਲਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮਨਦਰ ਤੇ ਕੁਤੈ-ਕੁਤੈ ਰਾਮ ਕ੃਷ਣ, ਵਿ਷ਣੂ ਹਨੁਮਾਨ ਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਮਨਦਰ ਤੇ ਨਗਾਲੀ ਸਾਹਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਦ਼ ਗੁਰੂਦਾਰਾ, ਗੁਮਟ ਜਸ਼੍ਮੂ 'ਚ ਪੀਰ ਬਾਬਾ, ਪਿਡਾਗਲਾ ਮਾਤਾ, ਚੌਤਰਾ ਮਾਤਾ, ਚਣਡੀ ਮਾਤਾ, ਰਾਮ ਨਗਰ 'ਚ ਚਣਡੀ ਮਾਤਾ (ਮਛੇਲ ਪਾਡਰ) ਸ਼ਿਵ ਮਨਦਰ-ਅਖਰ ਕੁਣਡ, ਸ਼ਿਵ ਮਨਦਰ (ਦਲਸਾਰ) ਨਰਸਿੰਹ ਮਨਦਰ, ਸ਼ੀਤਲਾ ਮਾਤਾ ਮਨਦਰ, ਕਿਸ਼ਤਬਾਡ 'ਚ ਸ਼ਾਹ ਫਰੀਦ ਉਦ੍ਦੀਪਨ, ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਅਸਰੁਦਦੀਪ ਦਿਧਾਂ ਪਵਿਤਰ ਦਰਗਾਈ। ਜਗਾਹ-ਜਗਾਹ ਉਪਰ ਕਾਲੀ ਬੀਰ ਮਣਡਲੀਕ, ਬਾਬਾ ਜਿਤ੍ਤੋ, ਬਾਬਾ ਸਿਦ਼ਹ ਗੈਰਿਆ, ਦਾਤਾ ਰਣਪਤਾ, ਬੁਆ ਭਾਗਾਂ ਤੇ ਪੀਰ ਖਾਨੇਂ ਇਤਥੂਆਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ 'ਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪਹਿਚਾਨ ਦਿਨੇ 'ਨ, ਤੇ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਬੀ ਸਬੂਤ 'ਨ, ਜੇ ਇਤਥੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਗੀ ਅਪਨੇ-ਅਪਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਅਕੀਦੇ ਦੇ ਮਤਾਵਕ ਪਨਪਨੇ ਦੀ ਖੁਲ੍ਲੀ ਛੁਟਟੀ ਏ। ਇੱਨਾ ਗੈ ਨੇਈ ਵਲਕੇ ਡੁਗਗਰ ਦੀ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਦੀ, ਪਮਪਰਾ ਨੇ ਇਤਥੂਆਂ ਦੇ ਰੀਤਿ-ਰਵਾਜ਼ੋਂ, ਖਾਨ-ਪੀਨ ਰੈਹਨ-ਸੈਹਨ ਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ-ਕਨ੍ਨੇ ਸਾਂਗੀਤ, ਚਿਤ੍ਰ, ਮੂਰਤੀ, ਵਾਸਤੁ ਤੇ ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾਏਂ ਗੀ ਬੀ ਖੂਬ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਜਿਸਦਾ ਦੂਰਗਾਮੀ ਅਸਰ ਇਤਥੂਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਤ ਤੇ ਡੋਗਾਰੀ ਸਾਹਿਤਿਤ ਉਪਰ ਵੀ ਖਰੀ ਚਾਲਲੀ ਪੇਧਾ। ਦੂਏ ਲਫਜ਼ੋਂ 'ਚ ਅਦੇਸ਼ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਬਰਾਸਤ 'ਚ ਮਿਲੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਡੋਗਾਰੀ ਸਾਹਿਤਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦੇ ਲਗ-ਭਾਗ ਮੁੰਡਲੇ ਬਰੇ ਕੁਲਾ ਗੈ ਇਸ ਦੇ 'ਚ ਅਪਨਾ ਥੈਲ ਸਰੋਖਡ ਥਾਰ ਬਨਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਹਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਚਾਨ ਏਹ ਹੋਆ ਜੇ ਅੜਾ ਡੋਗਾਰੀ ਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤਿਤ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਆਲਾ ਧਾਇਦ ਤਥਾਂ ਦੇ 'ਚ ਅਪਨਾ ਇੱਨਾ ਸਰੋਖਡ ਤੇ ਉਜ਼ਵਲ ਥਾਰ ਬਨਾਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ, ਜੇ ਓ ਸਨੇਹਰੀ ਅਕਖਰੋਂ 'ਚ ਲਿਖਨੇ ਜੋਗ ਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੂਰ੍ਣ ਡੋਗਾਰੀ ਸਾਹਿਤਿਤ 'ਚ ਅਪਨਾ ਨਹੀਂ ਆਮਰਤ ਘੋਹਲੇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਮਸਾਲ ਦੇਨੀ ਕੱਠਨ ਏ।

ਸੇਈ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਡੁਗਗਰ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਅਮਰ ਤੇ ਸਮਾਨਨਿਤਮਕ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਰਿਪਰਾ

ने डोगरी दे नेके कवियें गी समें-समें उपर परभावित कीता ऐ, जिसदे परिणाम स्वरूप स्वः स्वामी ब्रह्मानन्द तीर्थ, प० हर दत्त शास्त्री, प० शम्भू नाथ, स्वः परमानन्द 'अलमस्त' स्वः चरण सिंह, स्वः किदार नाथ मिश्रा, स्वः रघुनाथ सिंह सम्याल, प्र० राम नाथ शास्त्री, दुर्गा दत्त शास्त्री, केहरि सिंह 'मधुकर' यश शर्मा, तारा स्मैहल पुरी, नरसिंह देव जम्बाल, ड० कर्ण सिंह ते जितिन्द्र उधमपुरी जनेह कविएं अपनियें-अपनियें रचनाएं कन्ने डोगरी साहित्य गी समृद्ध करने आस्तै अपना महत्तवपूर्ण जोगदान दित्ता । इने कविएं चा स्वः ब्रह्मानन्द न्हें कवि हे जिंदे सपूर्ण काव्य दा केन्द्र बिन्दू धार्मक भावना गै रेहा ऐ । उन्हें अपनिएं सत्तें रचनाएं 'च भारतिय संस्कृति, धर्म ते वेदान्त बगैरा दर्शन शास्त्रें दी गी व्याख्या कीती दी ऐ । अस उन्दी कविता 'च भगित दा सरल प्रवाह बी दिक्खने आं । इक राजपूत बशं दे राजशी ठाट-वाट 'च पलियै बी सन्नेयासी बनने दे प्रेत ब्रह्मानन्द होरें वेदान्त जनेह गम्भीर-दार्शनिक विशे उपर इन्नी पकड़ करी लेई ही जिसी दिक्खीयै बड़े-बड़े वेदांती पंडित बी राहन रेही जन्दे हे ।

स्वामी होरें वेदान्त जनेह कठन् दर्शन गी सरल डोगरी कविता दे माध्यम कन्ने डोगरा समाज तक पजाने दा बड़ा सराहने जोग कम्म कीता ऐ ।

डोगरा समाज दे धार्मक विश्वासें आले लोक स्वामी हुन्दे इस उपकार लेई बड़े उन्नवादी 'न ।

स्वामी होरें इस बारे 'च ठीक गै आखे दा ऐ-

आद कदीमी डुग्गर स्हाढ़ा प्हाड़ी देस खुआंदा ।

इस्तै लेई वेदान्त प्हाड़ी बोल्ली दे विच आंदा ॥ ।

जिस लै इस वेदांत दा ज्ञान होई जंदा ऐ तां म्हानू गी सुर्ग दी इच्छा बी नेई रौहंदी ।

अमर सुखें दी इच्छा जागी,

सुर्ग बी पिच्छै रेही गया ।

ते अगो चलिए स्वामी होर आखदे 'न जे डोगरें लोकें दी सेवा करने दी भावना कन्ने एह वेदान्त जनेआ कठन विशे बी सरल बनाइयै डोगरी कविता दे राहें पेश कीता ऐ:-

एह वेदान्त सरल बनाया जम फन्दे हरने गी, इस्तै देसा दे लोकें गित्तै भव सागर तरने गी । भिक्खू हेदि जनसेवा लेई होर नेई किज़ करदा ऐ । ब्रह्मानन्द डोगरी दे विच अमरत बरखा करदा ऐ ।

इन्ना गै नेई स्वामी होर आखदे 'न जे उन्हें इस वेदान्ती पोथी 'च चौऊ वेदें दा सार बी भरी दित्ते दा ऐ:-

चौं वेदें दा सार इस पोथी विच भरेया ।

जेहडा इस दी सार पछानग भव सागर थी तरेया ॥

गुरु दी मैहमा दा बखाने करदे होई स्वामी ब्रह्मा नन्द जी आखदे 'न जे गुरु
कोला दस्से दा सच्चा रस्ता पकड़ीयै जेकर प्रभू पासै मन लाया जा तां म्हानू दे सब्बै पाप
नष्ट होई जन्दे 'न ।

स्वामी ब्रह्मा नन्द हुन्दी रचनें दा अध्यन्न करिए पता चलदा ऐ जे उन्दे पर
सन्त कबीर, बाबा नानक ते केई होर सूफी सन्तें दा स्पष्ट प्रभाव ऐ ।

कर्म जोग दा समर्थन करदा होआ कवि आखदा ऐ जे जिसलै तोड़ी चंगी करनी
करदे होई अपने अतांकर्ण गी पवित्र नेई करगे उसलै तोड़ी अस मुक्ति हासल नेई करी
सकदे:-

(क) जो-जो करनी हत्यें कीती अतं नखेड़ा होंआ,

(ख) जिगरी कूड़ा घर-घर जलेआ

अन्दर-बाहर सफाइयां नी ।

ते जे कर अस बुरे करम करगे तां उन्दा बी उन्दे मतावक गै फल भोगना पैना
ऐ:-

उस्सी कीते करम कवल्ले,

हून की रोनियां लाइयां नी ।

ते जे कर अस साधना मार्ग उप्पर बद्दे चलनेआं तां कर्म बन्धन थमां बी मुक्त
होई जन्ने आं :-

अन्त कर्ण होआ निलेपी

करमे -----

स्वामी जी आखदे 'न जे चिर शांति ते सुख प्राप्त करने आस्तै त्याग भावना बड़ी
जरूरी ऐ:-

सुख शांति तुप्पना जेकर, जगत थीं मूहं मोड़ी लै ।

इश्वर दी सर्वव्यापकता दे बारे 'च स्वामी हुन्दा एह दृष्टिकोण बी भगवदगीता कन्ने
बड़ा गै मेल खन्दा ऐ:-

जिस विच सारे, जो सबने विच,

जिस थों रूप होई रिआ,

सब दा कारन सब किज आपूं

रग-रंग विच पलचोई गिआ ।

इनें पड़तिएं 'च कवि ज्ञानी होई जन्दा ऐ ते कन्ने उसी ब्रह्म लोक थ्हार यानि
मुक्ति प्राप्त होई जन्दी ऐ:-

छल-कपट गे छुड़की सारे, परलै पार पुजाया,
तां जंदि गै ब्रह्मा नंद' अटल सिंहासन पाया ।
आऐ सदगुरु देयालू, लाइयै तोड़ निभाइयां नी ।

दुगर दी धारमक अनेकता 'च एकता आला साहित्य रचिए डोगरी दे कवि स्वामी
ब्रह्मानंद तीर्थ हेरें ते बाकी डोगरी कविएं अपनी नेई मिटने आली छाप छोड़ी जिदी
ब्याख्या करनी इस लौहंके जनेह लेख 'च मुश्कल गै नेई असम्भव ऐ ।

बांकड़ा भारत देस

नवीन हलदूणवी
'हिमाचल'

रंग, धर्म ते बक्खरे भेस लोको ।
स्हाड़ा बांकड़ा भारत देस लोको ॥

ब्रह्म-विष्णु बी अपू पान फेरा,
शिवशंकर कलाशा च लाई डेरा,
शक्ति सौगी मटांदे कलेस लोको ।

भाइयो हक्क-हकूक बराबरी दा,
इत्थू पौंदा ऐ मुल्ल ब्हादरी दा,
चल्लै गैरिए दी नीं पेश लोको ।

वेद, गीता दी ज्ञानी-गंगा बगै,
जोत भगती दी घरै-दुआरै जगै,
पिच्छलगू फिरा दा वदेस लोको ।

प्यारै-प्लोपै मनुक्खता सम्हाला,
बम्बां-बरूदां दे ढेल्लआं गाला,
एह उनती दा दऐ सन्देस लोको ।

हिरदे च 'नवीन' मौज़मस्ती बस्सै,
अज्ज सच-अहिंसा बुराइया डस्सै,
सुखसाति नै बीतै वरेस लोको ।

रंग, धर्म ते बक्खरे भेस लोको ।

स्हाड़ा बांकड़ा भारत देस लोको ॥

रामनगर : तिहासक ते धारमक नगर

श्रीमती कैलाश शर्मा

रुहाड़े भारत 'च नेकां म्हान तीर्थ स्थान सदिएं शा अपनी होंद ते महत्तवता प्रकट करदे आवा करदे 'न। इनें सबनें दियां अपनियां-अपनियां गाथां ते बखान 'न, पर स्हाड़े भारत 'च केर्ड नेह बी गुमनाम स्थान 'न जेहडे अजें बी सबने गी जानने-पछानने दी तिहासक प्रमपरा 'च शामल नेर्ड होर्ड सके दे। जम्मू कश्मीर राज्य अपने कुदरती नजारे ते अजब देवस्थानें आस्तै सारी दुनियां 'च मशहूर ऐ। हर बरै देस ते विदेसें थमां लक्खां गै यात्रू ते सैर-सपाटा करने आले इस खूवसूरत ते मन मोहनी घाटी दे दर्शन करने जोग स्थाने ते पवित्र देवस्थानें दी यात्रा करिए पुन्न ते लाहड हासल करदे 'न।

इऐ कारण ऐ जे जम्मू कश्मीर राज्य 'च श्री माता वैष्णो देवी (कटड़ा उधमपुर) ते कश्मीर राज्य 'च श्री अमरनाथ जी दे दर्शन करिए लक्खें दी गिनतरी 'च यात्रू लाहड हासल करदे 'न।

जम्मू सूबे 'च रामनगर (उधमपुर) दी गिनती बी इऐ नेह गै मशहूर मुक्ख तिहासक देवस्थानें 'च कीती जन्दी ऐ। जित्यै करीब 200 दे लग-भग पराने समें दे विशाल मन्दर 'न। मूल रूप 'च राम नगर इक परानी ते बड़ी-बड़ी पिछड़ी दी तसील मन्नी जन्दी ऐ। इत्थूं दे लोक मते तौर पर धारमक विचार धारा रखदे 'न।

इत्यै नेकां स्थान दर्शन करने जोग 'न इत्यै सैर-सपाटे, ते पर्यावरण दा बी इक अजब मेल ऐ।

राम नगर थमा 20 किलोमीटर दूर इक पराने समें दा ग्रां ऐ, जिंदा ना धीरन (धौठ) ऐ। इस ग्रां दी सबनें थमां बड़ी खास गल्ल एह ऐ जे इत्यै पराने समें दे दो मन्दर 'न। इक मन्दर 'श्री नरसिंह भगवान' दा ते दूआ मन्दर 'श्री रघूनाथ जी,' दा

डोगरी अनुवाद :- कु० एकता बी-ऐ पार्ट-1, महिला कालज, प्रेड जम्मू।

ऐ। एह दोऐ मन्दर उच्ची थां उपर होंने कारण दूरा थमा बी लबदे 'न। मन्दरें दे आसै-पासै ते रसते 'च चीड़ें दे शमाना गी छूने आले उक्ख अपनी छां ते खशवो आली बाहु कन्ने वातावरण गी शुद्ध करिए हर मनुक्ख दे मना गी मोही लैदे 'न। अज्ज एह दोऐ मन्दर अपनी मानता आस्तै हजारें श्रधावानें दा केंद्र 'न। इने देवस्थानें थमां 5 किलोमीटर उपर वरदायिनी महामाया 'चौतंरा' दा मन्दर बी उच्ची प्हाढ़ी पर नज़र औंदा ऐ। इस लौहके, पर बड़े महत्त्व आली देव पुरी दा कोई लिखत तिहास नेई मिलांदा, निरी 'दन्त कथ्य' ते पीढ़ी दर पीढ़ी कथ्य-प्रथा दे मतावक गै इस स्थान दी होंद ऐ। श्री नरसिंह भगवान दे मन्दर दी कथ्य किश इस चाल्ली ऐ। आखदे 'न जे अज्जा थमा इक हजार बरे पैहले इक्क गद्दी (भिड़ें-बक्करिएं दा चरोआल) अपनियां भिड़दां-बक्करीयां लेई ऐ यात्रा उपर हा। उस समें 'च लोक हिमाचल प्रदेस थमां भद्रवाह, डोडा जम्मू कश्मीर 'च माल चारने आस्तै कई महीनें तोड़ी अपने टब्बरै दे साथें यात्रा करदे हे।

रसते 'च गै दो त्रै म्हीनें लंगी जन्दे हे । जित्यैं बी हरा-हरा घाह लब्बा उत्यैं गै अपने टब्बरै ते भिड़दें-बक्करिएं सनें डेरा लाई दित्ता ।

फ्हाड़ी मौसम बड़ा मन-मोहना हा उस गद्दी ने इक बड़ा बड़ा पत्थर दिक्खेआ ते ओदे उप्पर दम लैने आस्तै लेटी गया । ओह नीदरा 'च अद्ध सुत्ता होऐ दा हा, तां भगवान जनेही दिव्य मूर्ती ने उसी दिनें-दपैहरी दर्शन दित्ते ते आखेआ जे में इत्थूं दूर जाना चाहनां आं । जिस लै उस गद्दी दी अक्ख खुल्ली तां दूरा-दूरा तोड़ी उसी कोई बी देवता दा स्थान नज़री नेई आया, पर एह दिनें-दपैहरी कनेहा सुखना हा? ओह उत्थूं उट्ठीऐ भिड़दें-बक्करिएं गी दिक्खने गी जाना चाहंदा हा, जेहड़ियां मतियां दूर उठी गई दियां हियां । पर फही उसी पत्थरा 'च अवाज औंदी सुनची जे मिगी इत्थूं दूर लैई चलो । ओ डरे दा इदधर-उदधर दिलदा ऐ, पर उसी कोई आदमी नज़री नेई औंदा । ओह राहना होऐ दा ते डरे दा अपने टब्बरै गी आले दिन्दा ऐ । बचाओ-बचाओ फही बड़ी नरम ते प्यारी जेही अवाज औंदी ऐ, पुत्राः तू मिगी चुक्क ते सेही, जिस थां उप्पर तुगी भार सेही होग तूं उस्सै थां उप्पर मिगी तुआरी ओडेयां । गद्दी ने कबदे होई आखेआ जे महाराज मेरियां भिड़दें-बक्करियां कुत्थें जाड०न, उन्दी दिक्ख-भाल कुन करग, ते मेरे टब्बरे दा केह होग? में भला तुसें गी कियां चुक्की सकना? की जे उस पत्थर दा भार कोई दो सौ मनां दे नेडै हा, एह ओदा लाना हा । तेरी हर चीज अपनी थ्वारा उप्पर तुगी लब्बग, चिन्ता नेई कर । गद्दी ने उस पत्थरा गी चुक्केआ जियां कोई फुल्ल चक्की लैंदा ऐ । काफी सफर करी लेने दे प्रेंत उसी त्रेह लगी । उस ने पानी पीने ताई इक बड़े पत्थरै पर उसी तुआरिए रक्खी दित्ता ।

किश दम लैने ते त्रेह मटाने प्रेंत ओह उस पत्थरा गी फही चुक्कना चाहंदा हा, पर ओह उत्थै गै थापन गेदा हा, ओह हिल्लेआ तक नेई । दूए दिन ग्रां आले लोक ऐह दिक्खीऐ राहने हे जे एह पत्थर इत्थैं कुत्थूं उठी आया ऐ । लोकें ते आसै-पासै दे ग्राएं 'च एह गल्ल अग्गी आले लेखा मची गई, जे भगवान दा अवतार होआ ऐ । हर रोज लोक फल-फुल्ल ते जल चाढ़ाइयै उस देवस्थान गी मन्नन लगे । इक बरे तोड़ी ऐह सब किश इस्सै चाल्ली चलदा रेहा ।

उस्सै ग्रां दी इक बुड़ी जनानी गी सुखने 'च भगवान दे दर्शन होऐ ते भगवान ने उसी आखेआ जे मेरा स्थान त्यार करोआ ।

इक दिन उस बुड़ी दे कोल पञ्ज आदमी आऐ ते आखन लगे जे असें गी भगवान

ਨਰਸਿੰਹ ਨੇ ਆਖੇਆ ਏ ਜੇ ਤੁਸ ਮੇਰੀ ਸੂਰੀ ਤਧਾਰ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹੇਂ ਪੱਥੇ ਆਦਮੀਏਂ 4 ਦਿਨੋਂ ਤੋਡੀ ਲਗਤਾਰ ਚੈਨੇ ਪਾਸੈ ਚਾਦਰ ਤਾਨਿਏਂ ਚੈਨੇ ਬਕਖੀ ਦਾ ਫਡੀ ਰਕਖੇਆ ਜੇ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਝਾਂਕੀ ਮਾਰਿਏ ਦਿਕਖੀ ਨੇਈ ਸਕੇ। ਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਮਮ ਕਰਦਾ ਰੇਹਾ। ਫਹੀ ਓਹ ਪੱਜੈ ਆਦਮੀ ਉਤ੍ਥੂ ਸ਼ਾਪਨ ਹੋਈ ਗੇ। ਫਹੀ ਉਸ ਮਨਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਸਟੈ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰੋਂ 'ਚ ਝਾਗਡਾ ਹੋਈ ਗਿਆ। ਕੀ ਜੇ ਜਿਸ ਬੜੀ ਜਨਨ ਉਪਰ ਓਹ ਦੇਵ ਸੂਰੀ ਪੇਈ ਦੀ ਹੀ, ਓਹ ਥਾਂ ਦੋ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਖਾਨਦਾਨੋਂ ਦੀ ਹੀ। ਝਾਗਡਾ ਇੱਨਾ ਬਦੀ ਗਿਆ ਜੇ ਓਹ ਦੋਏ ਪਰੀਵਾਰ ਇਕ ਦੂਏ ਦੇ ਖੂਨਾ ਦੇ ਤ੍ਰੇਆਏ ਹੋਈ ਗੇ।

ਪਰ ਨਰਸਿੰਹ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿਕਖੋ, ਭਗਵਾਨ ਗੀ ਏਹ ਸਬ-ਕਿਸ਼ਾ ਮਨ੍ਜੂਰ ਨਿਸਾ। ਇਕ ਰਾਤੀ ਓਹ ਜਨਨ ਬਸ਼ਕਾਰਾਂ ਫਟਟੀ ਤੇ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਜਾਇਏ ਖੜੋਈ ਗਿਆ, ਜਿਤੈਂ ਦੂਏ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਨਦਾ ਹਾ। ਅਜ਼ ਓਹ ਓਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਪਥਰ ਉਤ੍ਥੈ ਖੜੋਤਾ ਦਾ ਏ। ਮਨਦਰਾ ਆਲਾ ਪਥਰ ਬੀ ਕਿਸ਼ ਅਗੋਂ ਟੁਰੀ ਗੇ ਦਾ ਏ।

ਜਿਨ੍ਹੇ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਹੇਸੇ 'ਚ ਮਨਦਰਾ ਆਲਾ ਥਾਂ ਆਯਾ ਓ ਰੈਣਾ ਪਰੀਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕ 'ਨ। ਉਸ ਬੁਡੀ ਨੇ ਜਿਦੀ ਤੁਮਰ ਉਸ ਲੇ ਆਖਦੇ 'ਨ ਜੇ ਕੋਈ 150 ਬਰੋਂ ਦੇ ਲਗ-ਭਗ ਹੀ, ਉਸ ਸੂਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੋਆਇਏ ਇਕ ਕਚਚਾ ਮਨਦਰ ਬਨੋਆਈ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸੈ ਦਿਨਾ ਥਮਾ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਮਤੀ ਗਿਨਤਰੀ 'ਚ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨੋਂ ਤੇ ਪੂਜਾ ਆਸਟੈ ਔਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗਿਆ।

ਖਾਸ ਕਰ ਗਦ੍ਦੀ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨੋਂ ਆਸਟੈ ਮਤੇ ਔਦੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਹ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਮਨਦਰ ਇਕ ਅਜ਼ਬ ਜਨਨੀ ਉਪਰ ਅਜ਼ ਬੀ ਮਜੂਦ ਏ। ਏਹ ਜਨਨ ਇਥਾਂ ਸੇਹੀ ਹੁਨ੍ਦੀ ਏ ਜੇ ਹੁਨ੍ਹੋਂ ਡਿਗੀ ਪੈਗ। ਮਨਦਰਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜਨੇ ਆਸਟੈ ਇਕ 30 ਫੁਟ ਪੁਲ ਬਨਾਯਾ ਗਿਆ ਏ। ਉਸੈ ਪੁਲਾ ਥਮਾ ਔਨੇ-ਯਾਨੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਏ। ਨਰਸਿੰਹ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਜਨਨੀ ਦੇ ਠੀਕ ਪਿਛਲੀ ਪੇਠੀ ਕਨ੍ਧਾ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਗੈ ਇਕ ਪਰਾਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੁਟਿਆ ਏ, ਪ੍ਰਮਪਰਾ ਦੇ ਮਤਾਵਕ ਉਸ ਕੁਟੀਆ 'ਚ ਗੈ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਨਦਾ ਏ, ਤੇ ਬਕਖਰੀ ਪੌਹਢੀਏਂ ਰਾਹੋਂ ਪੁਲਾ ਪਰ ਪੁੱਜੀਏ ਫਹੀ ਮਨਦਰਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਇਏ ਭਗਵਾਨ ਗੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਭੋਗ ਲਾਯਾ ਜਨਦਾ ਏ। ਸੂਰੀ ਦੇ ਕਨ੍ਨੇ ਗੈ ਕਿਸ਼ ਸ਼ਾਲਿਗ੍ਰਾਮ ਬੀ ਬਰਾਜੇ ਦੇ 'ਨ। ਉਨ੍ਹੇਂ ਆਸਟੈ ਰੋਜ ਬਕਖ ਥਾਲੀ 'ਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਗਦਾ ਏ। ਏਹ ਰੀਤੀ ਸਦਿਏਂ ਥਮਾਂ ਅਜ਼ਾ ਤੋਡੀ ਚਲਾ ਕਰਦੀ ਏ।

ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਪਥਰੋਂ ਦੇ ਸਲੀਪਰੋਂ ਪਰ ਏਹ ਪੁਲ ਬਨੇਆ ਹਾ, ਆਖਦੇ 'ਨ ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੈ 4 ਮੀਲੋਂ ਥਮਾਂ ਸਿਰਫ ਚਾਰੇ ਦੂਏਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਗੀ ਆਂਦਾ ਹਾ, ਅਜ਼ ਉਨ੍ਹੇਂ ਗੀ ਚੁਕਕਨੇ ਆਸਟੈ ਸੌ ਆਦਮੀ ਬੀ ਘਟਟ 'ਨ।

ਇਸ ਮਨਦਰਾ ਦੇ ਥਲਲੈ ਇਕ ਬੜਾ ਬੜਾ 'ਕੱਡਕੇ' ਨਾਂ ਦਾ ਰੁਕਖ ਏ, ਏਹ ਰੁਕਖ ਬੀ ਇਤੈ

उस्सै वेले दी कंतथ सनादा सेही होंदा ऐ, जिस वेलै नरसिंह भगवान होरें गी इत्यै आंदा गया हा। तां गै ओह गद्दी इस रुक्खा दी छां थल्लै दम लैने आस्तै इत्थें रुकेआ हा। पैहलें उस पर इक काला नाग रौहदा हा ते हर इक औने-जाने आले श्रधालू गी ओदे दर्शन होंदे हे ते लोकें दियां मनोंकामना पूरियां होंदियां हियां। पर समें दे कन्ने एह नाग देवता हुन कदें-कदालें गै दर्शन दिन्दे 'न, पर ओह रुक्ख उजें बी उस्सै रूप 'च खड़ोता दा ऐ ते मन्नो जे एह आखा दा ऐ जे भगवान दा असली नवास मेरे गै अन्दर ऐ। उस रुक्ख पर कोई बी आदमी अज्ञा तोड़ी नेर्इ चढ़ेआ ते ना गै कुसै उस दी लक्कड़ी कट्टी ऐ। हां जेकर लक्कड़ी सक्कीये आपूं गै डिगदी ऐ तां उस लक्कड़ी कन्ने भगवान नरसिंह जी दा प्रशाद बनाया जन्दा ऐ। इस लौहके पर बड़े महत्तव आली देव पुरी 'च अज्ज बी हर बरै हजारें दी गिनतरी 'च भगतें दी मनोकामना पूरी हुन्दी ऐ। बरे 'च कोई गै दिन होग जिस दिन इनें दैने मन्दरें 'च लोक अपनी मन्नत पूरी होनें उपर मन्दरें दे बेहड़े 'च प्रशाद त्यार करदे ते भगवान गी भोग नेर्इ लादें। हर रोज दर्शनें ते पूजा-सेवा दे अलावा हर बरे इत्यै ठण्डू आले मौसमा 'च धार्मिक मेला बी लगदा ऐ। एह मेला हर बरे 13 पोह गी लगदा ए ते इसी 'रत्थ मेला' दे नां कन्ने जानेआ जन्दा ऐ। जिदे 'च दूरा-दूरा थमां हजारें दी गिन्तरी 'च लोक आइऐ भगवान नरसिंह ते रघूनाथ जी दे मन्दरें दे दर्शन करदे 'न। इदे अलावा ग्रां आले पासेआ हर बरै त्रै बड़डे भण्डारें दा आयोजन होंदा ऐ। दूरा-दूरा थमां लोकें गी इदे 'च शामल होने आस्तै बलाआ जन्दा ऐ। नरसिंह भगवान दे मन्दरा 'च पुजारिएं दी गिनती 22 ऐ। हर घर दा पुजारी नियमें दे मतावक 4 दिन गै पूजा करी सकदा ऐ।

आसै-पासे दे ग्राएं दे लोक आम तौर उपर राही-वाही गै करदे 'न। इत्यै केई खूबसूरत स्थान 'न ते दर्शन जोग 'न, जेहडे तदंरस्ती आस्तै मते लाहड आले 'न।

इत्यै चीड़ें दे रुक्ख शमाना गी छूंदे 'न मना गी मोही लैदे 'न। सारें थमां बड़डी कमी एह ऐ जे अजें तोड़ी कोई बी सुविधा उपलब्ध नेर्इ होई। सढ़क, पानी तक दा प्रबंध । बी नेर्इ ऐ, ते सारे कम्म मन्दरें दी कमेटी गै करदी ऐ।

दो किस्में दा प्रदूशन

बूहटें शा किश सिकखो

जे बूहटें शा किश सिक्खना, तुस जैर पचाना सिक्खो
जैर पचाइयै दुनियां गी, अमरत वरताना सिक्खो ॥

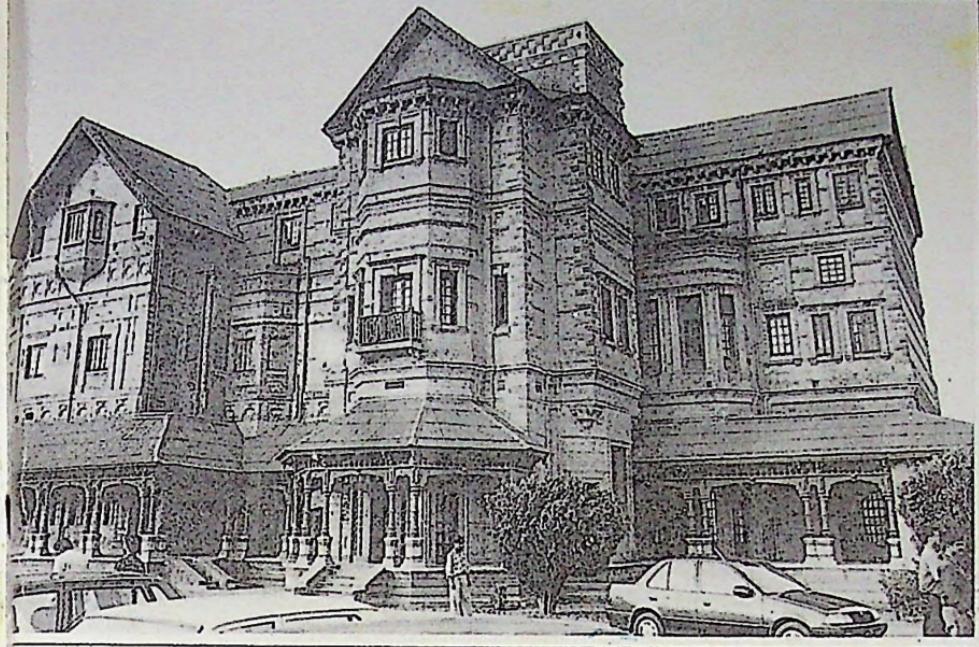
सारें गी एह छाया दिन्दे, फरक जरा नी करदे ।
माहनू दे लई जीदे-मरदे, फट्ट सिरा पर जरदे ॥
बट्टें बदलै इट्ट, नि मारन, फल मिठडे 'न दिन्दे,
परमारथ लई इन्दे शा तुस सेव, कमाना सिक्खो ॥
जे बूहटें शा

सच्चे मित्र बूहटे बनदे तोड़ नभादे यारी ।
खोट ज़रा नेई इन्दे अन्दर सच्ची मित्रो चारी ॥
कैसे नरम सुआतम इन्दे कम सारें दे औदे ।
लाइयै यारी बूहटें शा तुस तोड़ निभाना सिक्खो ॥
जे बूहटें शा

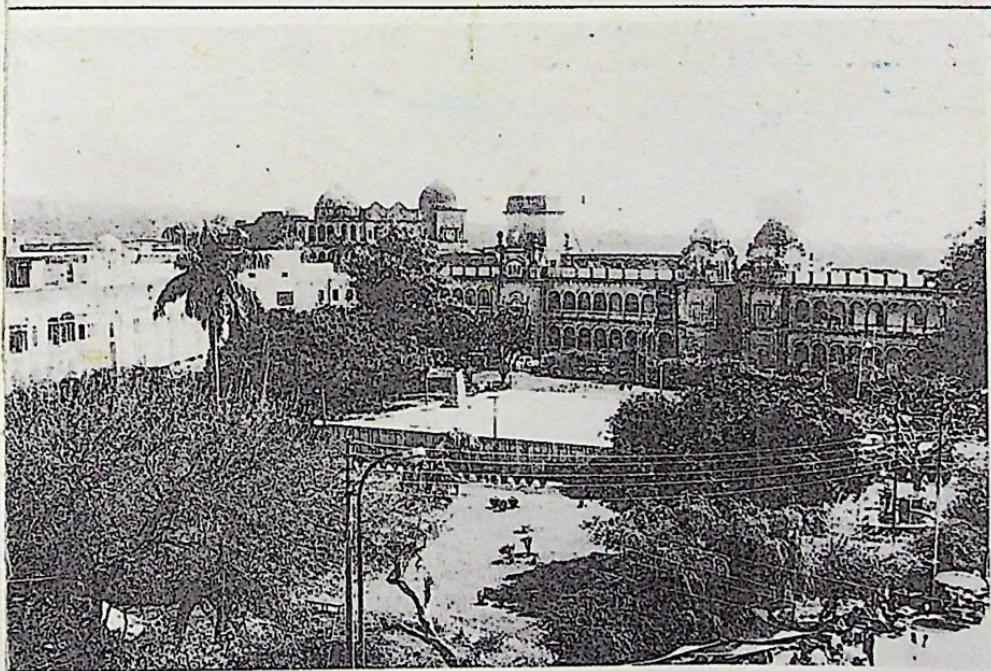
फल-फुल लगदे नीमें होंदे आकड़ बिन्द नि दसदे ।
अन्धी-झक्खड़, जिस लै झुल्लै, लिफिए बसदे-रसदे ॥
फल ते पत्तर, अंग धरूड़ो, फही बी सीस नवादे ।
फलदे-फुलदे इन्दे शा, तुस सीस नवाना सिक्खो ॥
जे बूहटें शा

उच्चे जे कर होंनां, धारें साई उच्चे होवो ।
सुच्चे जे कर होंना, चश्में आगं सुच्चे होवो ॥
पुन्न कमाना चाहदे जे, तुस धरती मां दे कोला ।
इन्दी हत्या छोड़ो, इन्दे बन्श बन्नाना सिक्खो ॥
जे बूहटें शा

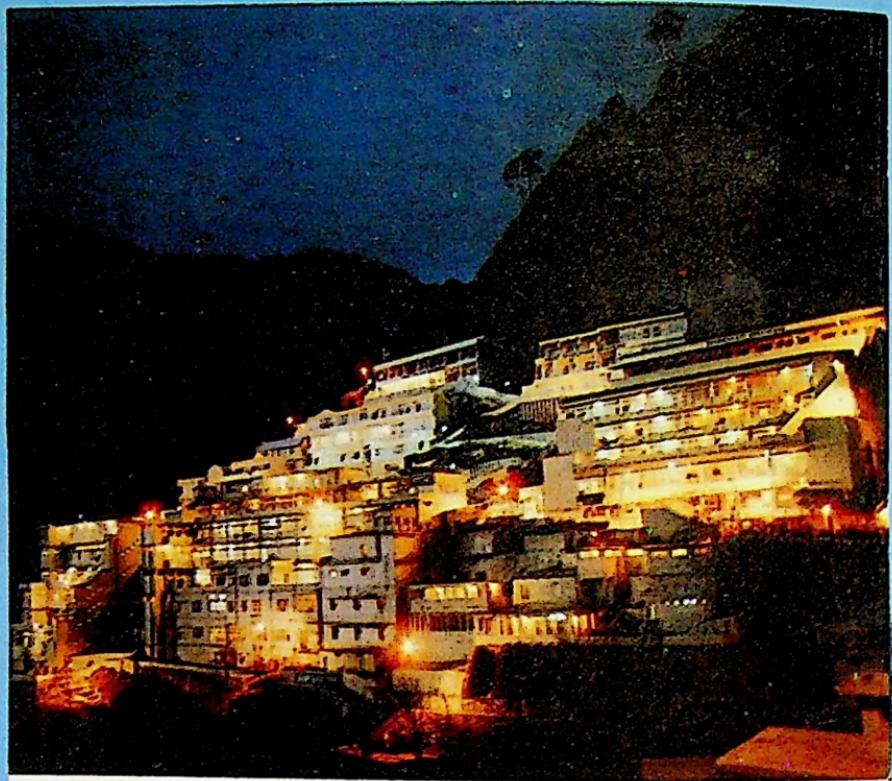
कृष्ण लाल 'मस्त'

کلما دا نمونا، "امار مہل" جمُू ।

مھاراجے دے ویلے دی "ممرا رخ مणدی" جمُू ।

ਮਾਤਾ ਵੈਣ੍ਡੋ ਦੇਵੀ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਧਾਰੂਰੇਂ ਤਾਈ ਰੀਹਨੇ ਆਸਟੈ ਬਨਾਈ ਗਈ ਦਿਆਂ ਸਰਾਈਂ।